

Årsbok 2016

Föreningen Svedala-Barabygden

Bild på bokens framsida:

Denna julhälsning från Svedala är ett tecknat vykort som har ett foto som förlaga, där konstnären även ritat in tomtar på uppfarten till dåvarande prästbostaden.

Vykortet är skickat 1911. Åren däromkring gjordes sådana vykort från väldigt många orter i hela landet.

Läs mer om vykort på sidan 40.

Bilder på bokens baksida:

Överst Baras och Svedalas gamla kommunvapen

före sammanslagningen 1977 och därunder

Svedalas nuvarande kommunvapen.

© 2016 Föreningen Svedala-Barabygden

Redaktionskommitté:

Kjell Bergman, JanAnders Persson, Thomas Rasmusson, Bo Sahlée och Mats Olsson.

Bildbearbetning och grafisk formgivning:

Mats Olsson.

Tryckeri:

Norra Skåne Offset AB, Hässleholm

ISSN 1653-0454

ISBN 978-91-979853-5-2

INNEHÅLL

Nils Fredriksson - Vår farbror Nils

Av Gunilla Dahlberg och Lena Sperling sid 5

På väg till skolan i Sturup

Självhushåll till vardags och fest i 40-talets Börringe

Av Ingrid Johansson sid 13

Saftstationen i Klågerup

Av Thomas Rasmusson sid 20

En Tegeljuvel på Värbytorget i Bara

Av Carina Engström sid 30

August Palms släkthistoria från Törringe och Skabersjö

Av Carl-Göran Sjöstedt sid 32

Vykort i allmänhet och Svedala-vykort i synnerhet.

En liten vykortshistoria.

Av Bo Sahlée sid 40

Minnen från Rosvalls Bil & Mekaniska verkstad

Av Thomas Rosvall sid 56

Pigan Catharina Pärsdotter - Min farfars mor

Av Torsten Lindell sid 72

Dokument berättar om en annan tid

Av Mats Olsson sid 86

Torvtäkt och torvindustri i Svedala kommun 1775-1940-talet

Av Elisabeth Åberg sid 98

I tidningen för 50 år sedan - 1966

Av Kjell Bergman sid 109

Från Arkivet

Av Mats Olsson sid 118

FÖRORD

Så har det blivit dags för vår trettonde årsbok, som med intresse och nyfikenhet inväntas av många läsare. Ännu en gång kan vi presentera en bok med varierat innehåll, tack vare många intresserade, engagerade och berättarvilliga artikelförfattare.

Boken inleds med ett avsnitt om Nils Fredriksson, där syskondottrarna Gunilla Dahlberg och Lena Sperling berättar sina barndomsminnen kring farbror Nils och hans stora familj.

Ingrid Johansson återkommer i år med fler minnen, den här gången med en beskrivning av sin skolväg och en fantasisk återblick på hur man hushållade på landsbygden. Det är nästan så att man kan känna dofterna från tvätt, brödbak och matlagning.

En presentation av Saftstationen i Klågerup och järnvägens betydelse för bygden lämnas av Thomas Rasmusson och årets konstverk är Juvelen utanför Biblioteket i Bara och beskrivs av Carina Engström.

Carl-Göran Sjöstedt har forskat och skriver här en artikel om August Palms släkthistoria, som utspelade sig i Törringe och Skabersjö.

Bo Sahlée tar oss med på en historisk vandring i vykortens värld och Thomas Rosvalls artikel om Rosvalls Bil- och Mekaniska Verkstad skildrar vardagslivet i Svedala ur ett härligt perspektiv, inte minst i presentationen av olika profiler inom skola och samhället i övrigt.

Sedan får vi möta pigan Catharina Pärsdotter och hennes öde berättat av Torsten Lindell. Här får vi veta mer om Börringes historia, hur ett brott som barnamord hanterades och det dagliga livet på spinnhuset.

Mats Olsson har letat i arkiven och hittar flera intressanta protokoll och brev som han har översatt för att vi ska kunna läsa och kanske förstå hur livet kunde gestalta sig för en del.

Nästa artikel handlar om torvtäkt och torvindustri i Svedala kommun och är skriven av Elisabeth Åberg och tidigare publicerad i tidskriften Ale (1990).

Som traditionen bjuder slussar Kjell Bergman oss genom nyheterna som stod i tidningarna för 50 år sedan och 1966 kunde vi bland annat läsa om hur diskussionerna gick inför placeringen av den nya flygplatsen, som skulle ersätta Bulltofta.

Slutligen presenterar Mats Olsson ytterligare bilder ur arkivet, den här gången foton från bland annat Börringe Kloster.

Med ett tack till artikelförfattarna och redaktionskommittén önskas nu trevlig läsning.

För Föreningen Svedala-Barabygden
Kerstin Evander, ordförande

NILS FREDRIKSSON – VÅR FARBROR NILS

Av Gunilla Dahlberg och Lena Sperling

Under vår barndom i Skåne på 1940-talet uppfattade vi Svedala som en fjärran, för oss onåbar metropol. Att orten var viktig anade vi oss till hos våra farföräldrar, Hilda och Anders (Fredriksson) Dahlberg i Lackalänga. Där kom också Svedala-namn som Åbjörn Anderson, Märtha och Herman Åbjörnsson, Bern och Härstedt ofta upp i samtalen, alla nämnda med stor aktning. Vad dessa namn stod för och vad man gjorde i Svedala bekymrade oss föga. En annan av ”våra” Svedala-celebriteter hette Nils Fredriksson, men han var för oss inte bara ett namn.

Nils Fredriksson (1870–1959) var Farfars yngre bror, och honom träffade vi ganska ofta. Om hans insatser för den mekaniska verkstaden och tegelbruket i Svedala, hans många tekniska patent och hans betydelse för yrkesutbildningen i Sverige och andra länder, hans donationer till Svedala och barndomens Dalby och de förnämliga utmärkelser som kommit honom till del visste vi ännu intet. Vi förstod dock tidigt att han var uppfinnare, ett begrepp som vi kände från en serietidning. Vår far, Torsten Dahlberg, brukade nämligen under promenader med oss i Landskrona peka på en tigest som gatuarbetarna använde för att banka ner gatstenar i marken: ”Den heter jungfru”, sa Far, ”och den har farbror Nils uppfunnit”.

Som vuxna har vi försökt fånga in våra egna och andras minnen av farbror Nils och sökt exaktare kunskaper om honom och hans värld, som ju delvis också är vår egen. Vårt intresse blev inte mindre när vi på 1990-talet flyttade tillbaka till Skåne från Göteborg och upptäckte att minnet av Nils Fredriksson fortfarande levde här nere.

Som barn förknippade vi huvudsakligen farbror Nils med svarta limousiner och högtidlig stämning. Vi minns till exempel hur vi en sommardag satt och lekte vid pumpen i våra farföräldrars trädgård. Porten i muren intill slogs oväntat upp av en uniformerad chaufför, en stor svart bil skymtade utanför och in trädde farbror Nils: en kortvuxen, kraftfull, nästan åttioårig man med värdig uppsyn. Det var som om Gud eller åtminstone kungen kommit på besök. I efterhand har vi anat att vårt intryck av farbror Nils hade färgats av de vuxnas vördnadsfulla bemötande. Helt klart är dock att Nils Fredriksson inte var en lekfull farbror som vi barn tydde oss till. Farfar skrev inte för intet i sin dagbok efter ett av hans besök: ”Gunilla är rädd för Nils”.

Redan tidigt anade vi dock att farbror Nils hade högst mänskliga sidor. Vid en middag hos Farmor och Farfar serverades snaps, och farbror Nils tog muntert skrockande upp en dryckesvisa: ”Uppå Nordsjön på en planka satt en liten, liten katt...” Texten och allvarsmannens oväntade utbrott i sång väckte vår skräckblandade förtjusning. Den mera musikaliska av oss barn tog visan till sig och sjöng den sedan gärna på de roade vuxnas

uppmaning – och vi sjunger den än i dag när situationen så kräver. Hur texten fortsatte och varför den unga sångerskan själv inte var nödbedd är vår hemlighet.

Nils Fredrikssons vardagliga sidor och hans ideal lyser tydligare igenom i förra delen av levnadsminnena *Vid åttio år* (1950) samt i dokument i hans stora personarkiv i Lunds universitetsbibliotek och i privat ägo.

I memoarerna dröjer Nils Fredriksson länge vid barndomen på föräldrarnas gård i Dalby, i äldre tid kallad Kornettbostället och i våra dagar Gamlegård. Föräldrarna var Bengta Andersdotter (1836–1921) med djupa rötter i bondesläkter i Hardeberga socken och Fredrik Göransson (1841–1927) från Torna Hällestad men sprungen ur en släkt som i generationer varit dagsverksbönder under Björnstorp. Föräldrarna var driftiga och utvecklade gemensamt gården, som de sägs ha övertagit efter en äldre bror till Bengta.

Gården Dalby nr 11, där Nils Fredriksson föddes och växte upp. Till höger står föräldrarna och till vänster deras trotjänarinna tillsammans med Nils Fredrikssons adoptivson. Fotot bör ha tagits mot mitten av 1910-talet, kanske av Nils Fredriksson själv.

Bägge var viktiga förebilder för Nils Fredriksson, som uttryckte sin tacksamhet mot dem på många vis, bland annat genom donationer i deras namn till Dalby kyrka. Enligt brev i personarkivet lät han till exempel 1948 anlägga klosterträdgården vid kyrkan för att minna om Bengta Andersdotter, något som ledsamt nog snart blev bortglömt.

I det praktiska tog Nils Fredriksson starkast intryck av sin far. Fredrik Göranssons far, bonden Göran Jönsson (1810–1880) i Hällestad, var född i Ugglarp vid Björnstorp, och det var knappast en slump att Fredrik tidigt blev stalldräng på gården Norra Ugglarp. Snart nog avancerade han till förman på en större gård längre söderut. Fredrik Göransson hade alltså gedigna kunskaper om lantarbete när han kom till Dalby. Detta

Fredrik Göransson och Bengta Andersdotter med familj, troligen vid 1890-talets slut. Stående från vänster barnen Anders, Elna och Nils samt (bakom Bengta) trotjänarinnan Hanna Nilsdotter, som räknats till familjen sedan mycket unga år.

blev i sin tur förutsättningen för sonen Nils gärning som en det praktiska arbetets man. Viktigt blev också att Nils lärde hantverk av fadern, som i sin ungdom hade utbildats till möbelsnickare. Dessutom eldades han utan tvivel av den framåtanda för det allmännas väl som Fredrik Göransson visade, bland annat som en av stiftarna av Dalby Sparbank 1893.

I memoarerna går Nils Fredriksson rakt in i sitt eget liv. I förra hälften av skriften skildrar han barndomens lekar och leksaker, sina första försök att tjäna pengar och skoltiden i byn, då han varje dag försökte lära sig något mer än vad läxan krävde. Han skildrar också arbetet på gården ur faderns såväl som ur moderns perspektiv och konstaterar själv vid åttio år att "Barnet fick vara med i allt". Dessa avsnitt har utan tvivel väl så stort kulturhistoriskt intresse som biografiskt. Normalt har det ju genom tiderna inte varit det vardagliga som nedtecknats.

Från Dalby, där Nils Fredriksson efter folkskolan arbetade några år i jordbruket, får man i memoarerna följa honom ut i världen. Vintern 1887–1888 bodde han hos brodern Anders, då folkskollärare i Stävie, och gnuggades där i de ämnen han behövde för sin ansökan till Tekniska Elementarskolan i Malmö. I Malmö-skolan bedrevs ju annan undervisning än i teckning, som han först trodde att namnet syftade på. Nils Fredriksson antogs och utmärkte sig snart tack vare sin osedvanliga flit, trots att han tävlade med studenter från högre allmänna läroverk.

Slumpen, eller den Gud som Nils Fredriksson hela livet försökte begripa, förde honom sedan vidare. Ett regnväder förkortade till exempel hans möte med en flicka på

dansbanan i Bökeberg. Han följde då med vännen Anders Åbjörnsson till Svedala, där dennes far, Åbjörn Anderson, börjat utvidga sin verkstadsindustri. Sedan gav det ena det andra. Unge ingenjör Fredriksson anställdes 1893, flyttade från Malmö till Svedala och blev snart Åbjörn Andersons högra hand och överingenjör.

Nils Fredriksson som han i tjugosåldern kom till Svedala.

Av Åbjörn Anderson sattes Nils Fredriksson direkt att medverka vid utvidgningen av gjuteriet inför bygget av sockerbruket i Svedala och att rita inredning av svinstallar. I fortsättningen såg han själv nya behov och möjligheter och skred snabbt till verket. När han märkte att verkstädernas arbetare behövde utbildning startade han till exempel redan 1894 en aftonskola med sig själv som lärare. Under färder på knaggliga skånska vägar fick han idéer till sina stenkross- och vägmaskiner, och uppgifter vid tegelbruk i trakten födde tankar som ledde till att Svedala så småningom blev ledande tillverkare av tegelbruksmaskiner och tegel och att Sveriges Tegelmästareskola förlades dit i början av 1900-talet.

Initiativ följde på initiativ, uppfinning på uppfinning och patent på patent, och omvärlden fick snart ögonen på både Åbjörn Andersons Mekaniska Verkstads-AB och Nils Fredrikssons kapacitet. Export av maskiner till andra länder underlättades av att överingenjören lärt tyska och engelska under skoltiden i Malmö och tidigt även franska på eget initiativ, och den stora ryska marknaden öppnades när den driftige ingenjören lärt sig språket genom att helt sonika stationera sig i Moskva i tre månader. Det idoga arbetet

för Svedala-verken hindrade inte att Nils Fredriksson åtog sig tunga förtroendeuppdrag hemmavid, bland annat för kommunen och landstinget, där skol- och vägfrågor och mycket annat inom hans sektorer stod på agendan. Det hindrade inte heller att han sjöng i Svedala Manskör, som han grundat 1907.

Nils Fredriksson med
modellsnickarna
utanför verkstaden i
Svedala.

Efter ett kvarts sekel av oförtruten verksamhet i och för Svedala skedde en avgörande vändning i Nils Fredrikssons karriär. När Kungliga Skolöverstyrelsen inrättades 1919 utnämndes den ännu knappt femtioårige skåningen till chef för yrkesskoleavdelningen. Han flyttade direkt till Stockholm, men behöll viktiga funktioner i Svedala. Under sina nästan två decennier i SÖ, tidvis som generaldirektör, fortsatte Nils Fredriksson sin häpnadsväckande aktivitet. Han gick i bräsch för utbildning av lärare, utveckling av läromedel för yrkesskolan, samordning av de tekniska läroverken i Sverige och Norden, inrättande av yrkesutbildning för arbetslösa och mycket, mycket annat. Utanför ämbetsverket genomförde han dessutom talrika nya förtroendeuppdrag och utgav ständigt nya skrifter.

Detaljerna i Nils Fredrikssons fantastiska livsverk kan vi här inte gå in på – och vi behöver inte heller göra det. Själv skulle farbror Nils ha sagt ”Det står ju i min bok”, det svar vi fick som barn när vi ställt någon fråga. Den sakliga, stillsamt humoristiska boken har nu till råga på allt blivit tillgänglig i nyutgåva genom Föreningen Svedala-Barabygdens försorg.

Även Nils Fredriksson såg sig förstås tvungen att utelämnat mycket. Blygsamhet förklarar kanske att det saknas en bild på hans egen mäktiga gestalt och att han inte

Bruno Hoppes oljemålning av den sextioårige Nils Fredriksson.

berättar om alla de utmärkelser som kommit honom till del. Medaljer och diplom togs efter hans död om hand av vår far. Bevisen om danska Dannebrogorden 1927 och norska S:t Olavsorden 1930 kunde vi därför låta rama in och överlämna till vår tids framgångsrika gymnasieskola Nils Fredriksson Utbildning i Svedala, något vi tror att farbror Nils gärna skulle ha sanktionerat.

Också privatlivet lämnades utanför memoarerna. Nils Fredriksson gifte sig 1897 med Åbjörn Andersons dotter Maja (1872–1946), och det unga paret flyttade in i den stora tegelvilla som Nils låtit bygga vid Stora torget i Svedala. Maja, som vår far alltid nämnde med värme, var emellertid sjuklig, äktenskapet blev barnlöst och adoptivsonen Gunnar (1903–1941) dog ung. Av naturliga skäl kan vi inte

Hustrun Maria (Maja), född Åbjörnsson.

minnas någon av dem och har inte heller hört mycket berättas. Däremot minns vi mycket väl farbror Nils andra hustru, Maja Janse (1885–1970) från Stockholm, lärare och en i bästa mening fin person som var varmt uppskattad av oss och hela släkten – och inte minst av farbror Nils som i ett brev till en kusin berättar om sin nyfunna lycka.

Nils Fredriksson i slutet av 1940-talet med andra hustrun, Maria (Maja) född Janse.

Som vuxna har vi undrat över hur Nils Fredriksson orkade genomföra ett livsverk så långt utöver det vanliga. Han arbetade till och med under de semesterresor som han unnade sig på gamla dagar. Memoarerna skrevs till exempel i Beaulieu sur Mer vid Nice. En öppen fråga är också hur han lyckades kombinera arbetslivet med familjen och omsorgen om föräldrarna, som levde ännu på 1920-talet. Han glömde inte heller släktens något vidare kretsar, dit vi hörde. Vår farbror Nils höll till exempel vardaglig kontakt med Farfar och Far genom brev och telefonsamtal, avlade besök när tillfälle gavs och uppvaktade på bemarkelsedagar med generösa gåvor och egen närvaro. Minst lika nära tycks han ha stått sin yngre syster Elna, gift med Hans Jönsson från Stävie som blev tegelmästare i Småland, och hennes familj.

Att släkten och den skånska hembygden betydde mycket för Nils Fredriksson själv bekräftade han om och om igen i ord och gärning, och där fanns högst sannolikt en av hans viktigaste kraftkällor. Påminnelser om Dalby och Svedala intog inte för intet hedersplatser i våningen vid Råsundavägen i Solna. Vi föreställer oss gärna att farbror Nils på sin ålders höst ibland varvade ner i soffan i salongen och begrundade sitt liv framför den stora målning av fälten utanför föräldrarnas gård upp mot Dalby kyrka som han låtit skånekonstnären Fritz Kärfve utföra och en mindre tavla över ”Kristians vid Dammen” i byn, där han som barn brukade sitta med sina läxor i väntan på posten.

En annan kraftkälla var utan tvivel att Nils Fredriksson livet igenom inte bara fann sitt arbete nyttobringande på olika vis utan också fängslande. Detta framgår av en episod

från ett sent besök hos systemen och hennes stora familj på gården Barkestorp vid Kalmar, som ett av Elnas barnbarn berättat. En dag var morbror Nisse, som han där kallades, försvunnen och man anade oråd. Det ordnades skallgång, och man fann honom sittande med ryggen mot en gårdsgård, glömsk av tid och rum – och djupt försjunken i att rita en konstruktion.

Salongen i våningen vid Råsundavägen 110 i Solna med Dalby-målningarna över byrån.

Fritz Kärves målning av utsikten från Nils Fredrikssons barndomshem. I bakgrunden syns Dalby kyrka.

PÅ VÄG TILL SKOLAN I STURUP

Självhushåll till vardags och fest i 40-talets Börringe

Av Ingrid Johansson

Min första cykel – en röd Crescent – fick jag när jag skulle börja skolan. Man cyklade till skolan eftersom det inte fanns någon skolskjuts. Den närmaste skolan i Håkanstorp lades ner lagom till att min skolgång började och då fick jag gå i Sturups småskola i stället och sedan i storskolan där. Skolor på den tiden fanns också vid Börringekloster och i Lemmeströ. Skolan i Sturup låg där Sturup Raceway ligger i dag.

Tre kilometer dit och tre kilometer hem över backarna var ju rätt drygt för en 7-åring. Ibland var Herved Möllers stora gäss ute på vägen och bet i cykelhjulet eller skolväskan. Möller var förtroendeman i bygden, nämndeman, lantbrukare och dessutom hälsokostivrare, s k waerlandist efter kruskapropheten Are Waerland.

När jag kom fram mötte lärarinnan, Elsa Persson alla barnen, nio stycken, på trappan. Vi var fem elever i första klass och fyra i andra klass. Lärarinnan – så sa man då – var så snäll och rar.

Klasserna 1-6 i Sturups skola år 1950 då jag själv gick i 5:e klass. Läraren är Sigvard Ahlberg och lärarinnan Elsa Persson. Jag själv sitter i mitten iklädd en trenchcoatliknande kappa. Författaren Björn Ranelids syster Moona sitter längst ut till vänster.

Soldatstuga

När det blev sämre väder gick jag till fots över åkrarna och genom skogen till skolan. Det första året fanns en liten soldatstuga kvar längs markvägen och i den bodde Mor Clair, som jag minns bjöd på te av baldersbrå som hon plockat och sedan torkat under takskägget.

Sedan kom jag till arbetarbostäderna, stathusen, vid Björkesåkra gård. Här fanns många barn att ha sällskap med. Ack så fattiga, men ändå glada. Nästa anhalt var Alma och Sigfrids hus, där Torsten var ett av barnen som följde med truppen till skolan. När vi gick hem igen bjöd Alma ibland på våfflor som hon bakade på den stora svarta spisen och där framför torkade hon alla våra vantar och sockor som vi haft på oss. Godare våfflor har jag aldrig smakat. Alma hade egna höns och kor. Hon hade varit jungfru hos mina farföräldrar, Maria och Karl Andersson, på Odelryd.

En gång skulle jag åka skidor till skolan, men jag kom för sent. Bindslena höll inte alls och jag kan ännu känna hur trött jag var när jag kom fram.

I Sturups by, i dag flygplats, fanns många hantverkare. Nära skolan bodde vår lärarinna Elsa Persson, gift med lantbrukaren Ernst Persson, kallad lärarinnemannen. I nästa hus bodde Elsas syster, som städade i skolorna, och deras mor. Sedan kom smedjan, där Malm var smidesmästare med hjälp av sina pojkar. Här var det alltid liv och rörelse. Här skodde man hästar, smidde vid ässjan och lagade maskiner.

Flygfoto på Alfred Malms smedja .

Det är full aktivitet i Alfred Malms smedja. Själv står han och övervakar arbetet längst till höger. De övriga är från vänster sönerna Ejnar vid bormaskinen, Ebbe skymtar bakom, och vid städet sitter Allan och svetsar med elsvetsen. Därefter står Kurt Hansson och jobbar med gassvetsen. Längst bort står yngste sonen Ingvar.

Inte långt från smedjan bodde postmannen Ekblad. På andra sidan skolan fanns ett missionshus. Där bodde två sömmerskor som också skötte verksamheten i missionshuset. Längre fram kom man till Valter Perssons lanthandel. Mittemot hade han spannmål- och foderhandel. Vagnmakare, snickare, målare och en trädgårdsmästare fanns också i byn.

Valter Larssons lanthandel med Spannmåls- och foderhandeln på andra sidan byvägen.

Brännboll

På rasterna i skolan lekte vi brännboll och hoppade hage, kastade boll mot väggen och pojkar spelade kula. I andra klass fick vi se en duk i korsstygnet med rosa och blått garn på aidaväv.

När det var Lucia tände vi ett ljus som vi själva hade stöpt i en smal tratt och bredvid låg en stor pepparkaka på skolbänken. Sedan sjöng vi Luciasången och Elsa spelade på orgeln. När vi slutade till jul hade vi julfest tillsammans med storskolan i deras sal. De spelade alltid spex, t ex Examen i Ruskaby skola. Så dansade vi jullekar som Känner du Lotta, min vän, Råven raskar över isen och Karusellen. Därefter fick vi smörgåsar och varm choklad i småskolan som lärarinnan hade ordnat i sin bostad. Å, vad gott det smakade! Ibland hade vi extra föreställning av teaterpjäsen för föräldrarna.

En gång kom en konsulent Allan Ljunglöf från JUF till skolan och ville bilda en Unga Odlare-förening. Man skulle odla grönsaker och blommor och dessa skulle sedan bedömas och man kunde få pris för de bästa resultaten. När det var höst hade man auktion på alstren. Senare, när vi var 15-16 år, anordnades en utbytesresa till Young Farmers Club i England. Det var långt iväg på den tiden och en mycket stor upplevelse för oss. Kontakterna från den resan består fortfarande, efter 60 år.

Självhushåll

När man kom hem från skolan fanns det alltid mycket att hjälpa till med i lantbruket och i hushållet. Vi hade fyra drängar och en piga förutom familjen på sex personer. Vi hade ju självhushåll på den tiden, vilket innebar mycket arbete att skaffa mat till så många personer. Vid höstarbete och på vintern kallades det in extra folk från byn. På hösten och vintern tröskade man och sadelmakaren kom för att laga selar till sex par hästar. Anton skomakare lagade skor och tofflor och Sigrid sömmerska sydde klänningar till damerna både höst och vår. Alla bodde över tills arbetet var utfört och alla fick mat.

Mor tvättade stortvätt till alla på gården en gång i månaden. Till hjälp kom Emma tvätterska och man kokte tvätten i den stora inmurade grytan, filade den på fileflaggen (tvättbrädan), kokte den igen och sköljde tre gånger. Mycket såpa gick åt och i sista vattnet hade man blåelse för att den vita tvätten skulle bli vit.

Mor Ella var duktig på att laga husmanskost. Hon hade varit kokerska på Hörby Hotell.

Till Mårten var det stor fest, nästan mer fest än till jul. Då var mycket av arbetet avklarat på åkrarna och det skulle firas. Ibland var det skördegille och då var alla som arbetat inbjudna till mat och dans i magasinet.

Tröskedag på Odelryd

Födelsedag

Farmor Maria fyllde år den 7 november och då skulle gässen slaktas. Då bjöd Maria damer från byn på gåsaplockning och födelsedagskalas. Man slaktade gässen med ett stick i halsen och tog tillvara blodet till svartsoppa eller till blodplättar. Först torrplockades gässen, det fina dunet togs tillvara för kuddstoppning. Sedan doppade man gässen i varmt vatten och renplockade dem. Gässen måste vara välgödda och färdiga för slakt, annars var de svåra att plocka rena. Efter avsvedning hängdes de upp i snören på spikar på gaveln för att svalna under natten.

På morgonen lastade man ankor och gäss på en vagn och far körde ned med gässen och farmor till Börringe kyrka, där Ekdahls Åkeri väntade med en liten lastbil och sedan for man iväg till Möllevångstorget i Malmö tillsammans med flera andra torgmadamer.

Man berättade en historia om en man som hade en till synes stor och välgödd gås till salu. Men den gåsen var en avelsgås med många år på nacken. En fin dam köpte den till sin dotters bröllop. Den var nog i segaste laget.

På hösten plockade vi frukt och bär och sålde på torget i Malmö. Ett år sålde vi 40 liter hallon och fick två kronor litern. Röda vinbär fick vi barn 35 öre kilot för hos

uppköparen Wollsing, som sedan sålde dem på Möllevången. Vid alla gårdar växte plummonträd och ibland bar de massor av små blå plummon, som också såldes på torget.

Skördefest

Firande av Märten var stort, litet av en skördefest för de som arbetade på gården. Först åt man tre snittar – en med sill och ägg, en med kött och majonnäs, en med ost – sedan svartsoppa med äpple, sviskon och leverkorv av gåslevern. Därefter gås med rödkål och äpplemos och potatis. Till sist äppelkaka med vaniljsås. Vi har samma meny hos oss varje år, inget får ändras för barn och barnbarn.

Till jul slaktades stora feta grisar så att man fick mycket fett till brödet och till att steka potatis i. Det var inte alltid att slaktaren var nykter när han kom tidigt på morgonen. Då skulle vattnet vara kokande hett för att skälla grisen. Stickesupen hade serverats till slaktaren. Vi barn fick inte höra när man sköt grisen. Ut i salen, sa mor.

En gammal sed var att skära fläsket runt stickehållet, dalbaget och koka det och ha som tilltugg till sista supen till slaktaren.

När grisen var skrapad och uppskuren och inälvorna urtagna rengjorde man tarmarna mellan strumpstickor och sköljde i många vatten och vände dem. Sedan stoppade man leverkorv och rögekorv i fjälstren och blodkorv i de större fjälstren. Urinblåsan rengjorde man, blåste upp och torkade. Sedan lade man i gula ärter och den användes förr som skramla.

Sylta koktes på huvudet och läggarna, med inblandning av kokt hönskött. Istran runt tarmarna smältes till fett till brödet och det som blev kvar kallades grevar eller finkor.

Brännesnuda

Köttet förvarades i saltkaret och överst låg den stora syltan med en saltad linneduk omkring. När man tog det sista fläsket i karet var det säkert mycket salt, så att man måste vattna ur flera dagar innan man kokte det till soppa med rotsaker och lök. Brännesnuda var en sådan maträtt, kanske brände det i snudan, så salt var det. Skinkorna saltades och kallröktes och förvarades i en linnesäck på vinden eller i en kista. En skinka sockersaltades till jultskinka.

Brödbak förekom fyra gånger på året. Då eldades bakugnen upp och man satte deg dagen innan genom att skälla mjölet och tillsätta vatten och arbeta till en deg. Ibland använde man surdeg, en bit från förra baket, till jäsning. Nästa dag tillsatte man jäst och mer vatten och mjöl. Lät degen jäsa och sedan slog man upp limporna, som fick jäsa ännu en gång. När man så gräddat limporna, gräddade man sockerkakor och torkade skorpor.

Sillen till jul och till kvällsmat saltades i september, den var bäst då. På julaftonen serverades på julbordet löksill och ägghalvor, sillsallad, sylta och rödbetor, leverkory, köttbullar, lutfisk med hemmalen senap i såsen och risgröt med svartvinsbärssås. Mandelmusslor med grädde och sylt till kaffet. Sedan kom tomten.

SAFTSTATIONEN I KLÅGERUP

Av Thomas Rasmusson

Järnvägen kommer till Klågerup

Den 1 december 1856 öppnades järnvägen mellan Malmö och Lund. Detta var det första avsnittet av södra stambanan i riktning mot Stockholm. Stambanan finansierades av staten och tanken var att anslutande banor skulle finansieras med privata medel. Efter Malmö och Lund drogs södra stambanan norrut genom Skåne och Småland vid sidan av befintliga vägar och städer. Principen var att öppna upp landet och mellan Lund och Jönköping undveks alla befintliga städer. Nya städer, som Eslöv och Hässleholm, växte så småningom upp runt knutpunkter på stambanan. Befintliga skånska städer och centra för handel och administration kom vid sidan av de statliga stambanorna. Ystad, Kristianstad, Landskrona och Helsingborg fick organisera privata järnvägsbolag för anslutning till stambanan. År 1866 fick Ystad anslutning till stambanan via den privata Ystad – Eslövs järnväg.

Både Malmö och Ystad hade nu anslutning till stambanan, men några grosshandlare i Malmö och godsägarna på godsen mellan städerna såg en möjlighet att öka handeln med jordbruksprodukter och arbetade för att få till stånd en järnväg mellan Malmö och Ystad. Efter många omplaneringar kunde Malmö – Ystads järnväg öppnas för trafik i december 1874. En av stationerna på banan var Svedala.

Järnväg till Trelleborg var med i olika förslag som en bibana från Malmö – Ystads järnväg, men blev aldrig verklighet. Precis som i Malmö var handlarna i Trelleborg måna om att knyta den omgivande landsbygden till sig och, för Trelleborgs del, att komma i kontakt med stambanan. Några grosshandlare i Trelleborg tog initiativet till en järnväg till Lund och bolaget Lund – Trelleborg Järnvägsaktiebolag bildades. I den första bolagsstyrelsen finns bl. a. kammarherren C. A. Trolle på Klågerups gård och friherre W. Wrangel von Brehmer på Hyby gård.

Mark för station och bangård i Klågerup avstyckades från Tejarps ägor, men stationen fick namn efter Klågerups gård. Både Tejarps gård och Klågerups gård ägdes av familjen Trolle. Den ursprungliga stationen är envåningsbyggnaden i norr, den höga tvärbyggnaden i söder tillkom 1894 då Genarpsbanan byggdes. Från och med måndagen den 26 juli 1875 var tågen öppna för allmänheten och tågen gick efter tidtabell. Efter kommunikationsproblem mellan järnvägsbolaget och poststyrelsen blev Klågerups station också poststation i oktober 1875 och stationsinspektör Liljedahl blev också föreståndare för poststationen.

Nu fanns en järnvägsstation men ingen tillstymmelse till samhälle. Vattenmöllan,

där bäcken korsar Malmövägen, numera under jord, två statarlängor öster om bäcken och bondgården som senare fick namnet Fridhill var de enda byggnaderna förutom Klågerups gård. 1876 etablerar sig en handlare i Klågerup, men flyttar vidare 1879 och då kommer Nils Larsson som handlare. Larsson låter bygga det nuvarande handlarhuset vid Malmövägen och stannar till 1902 då han flyttar till Bara.

Mellan 1879 och 1894 händer inte mycket i det blivande samhället Klågerup. Några handlare kommer och går och några hantverkare bosätter sig här. År 1887 kommer dock den tekniska nyheten telefonen till orten och Klågerup ansluts till Allmänna Skånska Telefonnätet. Stationsinspektör Knut Sjöblom, förutom föreståndare för stationen och posten, blir också föreståndare för telefonstationen. Först när Genarpsbanan och saftstationen kommer 1894 börjar utvecklingen av samhället ta fart.

Klågerups station, efter tillbyggnaden för Genarpsbanan

Malmö hade med södra stambanan förbindelse norrut och med Malmö – Ystads järnväg också förbindelse åt sydöst. 1886 fick man så också förbindelse söderut genom Malmö – Trelleborgs järnväg och Trelleborg fick sin andra järnväg. Men köpmännen i Malmö sökte förbindelse österut och Klågerup var med i några av de föreslagna linjedragningarna. När Malmö – Tomelilla järnväg öppnades 1892 gick dock linjen norr om Klågerup och korsade istället Lund – Trelleborgs järnväg i Staffanstorp. Antagligen spelade det i Staffanstorp belägna sockerbruket stor roll i valet.

I Kvarnby fanns på 1890-talet ett 10-tal kritbruk. De största ägdes av grosshandlare och fabrikörer i Malmö och all krita transporterades till Malmö med häst och vagn för vidare distribution. Kritbruksägarna var missnöjda med att järnvägen inte dragits via Kvarnby och tillsammans med godsägarna på Torup, Klågerup, Toppeladugård och Häckeberga arbetade man för en ny järnväg österut från Malmö över Kvarnby och Klågerup till Genarp. Malmö – Genarps järnvägsaktiebolag bildades 1891 och i dess första styrelse fanns bl.a. friherre Gustav H Wrangel på Toppeladugård, hovmarskalk Gustaf Coyet på Torup, godsägare Herved Trolle på Klågerup, konsul Adolf Fredrik Hörstedt från Malmö, grosshandlare Daniel Hjort från Malmö och lantbrukare Nils Pehrsson från Stridsmölla. Hörstedt och Hjort var stora kritbruksintressenter i Kvarnby.

Bygget av järnvägen började i slutet av 1892 och under våren och sommaren 1893 började man också att bygga banvallar runt Klågerup. För Genarpsbanans anslutning i Klågerup fick stationshuset byggas till med den stora vinkelbyggnaden med gaveln mot banan. Uppenbarligen använde man samma ritningar som vid tillbyggnaden av Staffanstorps station året innan, då Malmö - Tomelilla järnväg anslöt där. Fasaden i Klågerup saknar dock de två runda blindfönstren som finns i Staffanstorp.

Förutom stationshusets tillbyggnad fick spårsystemet breddas åt båda hållen och vattentorn, vändskiva, nytt godsmagasin, perrong och lastkaj byggas. Vändskivegropen är bevarad och kan ses utanför dagens livsmedelsbutik. Intill vändskivegropen står idag Staffan Nihléns skulptur *Förvecklingar*, i Klågerup oftast kallad *Tågolyckan*. Genarpsbanan byggde också en banvaktsstuga vid Grönljung, som fortfarande finns kvar intill korsningen mellan Flängevadsvägen och cykelstigen mot Bara, samt en banvaktsstuga norr om stationen vid Genarpsbanans korsning av landsvägen mot Staffanstorp. Genarpsbanan invigdes i strålände väder torsdagen den 14 juni 1894.

Saftstationen

Samtidigt med byggandet av Genarpsbanan och ombyggnaden av station och bangård i Klågerup planerades en saftstation i Klågerup för mottagning av sockerbeter.

Sockerbetsodlingen tog fart i trakten under 1880-talet. Spannmål var den dominerande produkten i sydvästra Skåne i mitten av 1800-talet och ett stort överskott exporterades till goda priser. I mitten av 1870-talet pressades priserna i Europa av amerikansk spannmål som transporterades till låga frakter på stora ångfartyg. Även i Sverige sjönk priserna kraftigt och det började bli problem med avsättningen. Lantbrukarna sökte alternativa produkter och nya marknader. Djurhållning av grisar och kor ökade, avelsarbetet tog fart, exporten av smör och kött blev lönsam. Sockerbetsodling blev ett annat alternativ som väl kompletterade den ökande animalieproduktionen. Blasten från betan och betmassan efter utvinning av socker blev ett värdefullt kreatursfoder.

Saftstationens fabriksbyggnad med bostadshuset till vänster och betladorna, för lossning av betorna till höger

1884 bildades Lunds Sockerfabriks Aktiebolag med syfte att bygga ett sockerbruk i närheten av Lund. Man fastnade för Staffanstorp och byggde 1885 där ett betsockerbruk mitt emot Staffanstorps järnvägsstation. Betsockerbruk levererar råsocker till raffinaderier, som sedan förädlar råsockret till konsumentprodukter. Sockerraffinaderier fanns vid denna tid t.ex. i Ystad, Arlöv, Lund och Landskrona. Lunds Sockerfabriks AB köpte också Torreberga gård mellan Staffanstorp och Klågerup för att där bedriva egen sockerbetsodling.

Staffanstorps sockerfabrik behövde öka kapaciteten och samtidigt förhindra bygge av ett konkurrerande sockerbruk i Genarp. Ett betsockerbruk behövde goda transportmöjligheter för sockerbetor, stenkolk och kalk samt god tillgång till vatten. Vid den blivande järnvägsknuten Klågerup fanns transportmöjligheterna, vatten fanns rikligt i bäcken och avståndet till Staffanstorp var rimligt. En saftstation gör de inledande stegen i bearbetningen av sockerbetor på ett sockerbruk, tvättning av betorna, snitsling, kokning, urlakning och pressning av betmassan till sockersaft. Bränd kalk tillsätts till sockersaften som sedan pumpas i rör till den fullständiga råsockerfabriken som gör de efterföljande processtegen för att tillverka råsocker. Den pressade betmassan återgick till odlarna som kreatursfoder.

Lunds Sockerfabriks AB, ägare till sockerfabriken i Staffanstorp, köpte i maj 1894 ca 23 tunnland öster om bäcken i Klågerup av godsägare Herved Trolle. På detta område och ca femhundra meter norr om stationen uppfördes saftstationens fabriksbyggnad. Ett stickspår drogs från en växel på bangården över bäcken till saftstationen. Bron

På häradssekonomiska kartan, uppmätt i Klågerup 1912, kan man se järnvägen från Lund komma in i överkanten och försvinna ut mot Trelleborg snett till höger i underkanten. Genarpsbanan kommer in från Malmö snett från vänster i underkanten och försvinner ut mot Genarp åt höger nära överkanten.

över bäcken finns fortfarande kvar som gångbro. Förutom fabriksbyggnaden byggdes ett bostadshus för fabriken tjänstemän. En vacker trädgård, nästan en park, anlades runt bostadshuset. Bygandet av saftstationer för att öka sockerbrukens kapacitet låg i tiden och år 1894 byggdes saftstationer i Teckomatorp, Eslöv och Klågerup. Dessutom byggdes sockerbruk i Roma, Svedala, Köpingsbro och Karpalund. Saftstationen byggdes för att ta emot 170 till 200 ton betor per dygn och var ett kraftigt tillskott till Staffanstorpsfabriken, som 1893 tog emot ca 340 ton per dygn.

Som disponent på saftstationen anställdes George Simmons, 55 år och född på ön St Thomas i Västindien. St Thomas tillhörde Danska Västindien fram till och med 1917 och hade stora plantager för sockerrör. Simmons var betinspektör på sockerfabriken i Staffanstorp. Simmons kom med fru och fyra barn och två kvinnliga släktingar, sannolikt en syster, som var änka, och en ogift svägerska. Simmons fru, syster och svägerska var

alla födda i Schlesvig i Danmark. Som verkmästare anställdes fanjunkare Nils Jönsson från Nevitshög. Jönsson var anställd som verkmästare på Staffanstorps sockerfabrik. Också han kom med fru och fyra barn, men också med en piga. Saftstationen hade en ångmaskin för att driva maskiner och pumpar och som maskinist anställdes Lars Nilsson Hörstedt från Västra Karleby som kom med fru och tre barn. Det är nog ett rimligt antagande att alla dessa bodde i saftstationens bostadshus. Alla tre familjerna kom i oktober och november 1894. Simmons disponenttitel ströks med tiden och ersattes med titeln kamrer. Simmons lämnade Klågerup 1914, då 75 år gammal, medan Jönsson och Hörstedt var kvar under saftstationens hela livstid. Simmons med sin exotiska bakgrund var säkert ett samtalsämne i det lilla samhället, men sannolikt lämnade Hörstedt störst avtryck i samhället. Två av hans barn utbildade sig till lärare. Ester Hörstedt blev småskollärlarinna, Elof Hörstedt blev folkskollärare och båda kom att tjänstgöra i många år i skolorna i bygden. Saftstationen hade ett 50-tal arbetare, varav huvuddelen var säsongarbetare. Säsongarbetarna arbetade under betkampanjen oftast från mitten av september till mitten av januari. Många säsongarbetare arbetade i skogen på vintern och på tegelbruk på våren och sommaren.

Saftstationen gav också det lilla samhället förutsättningar att växa. Saftstationen anställde arbetare som behövde bostäder. Genarpsbanan och saftstationen gjorde att järnvägen fick ökad trafik och fick utöka personalen som också behövde bostäder. Fler bosatta gav förutsättningar för ökad handel och för hantverkare att etablera sig. Lunds Sockerfabriks AB såg behovet och såg en möjlighet att sälja tomter. I mars 1896 gav de en lantmätare i uppdrag att mäta upp 29 tomter på den sydligaste delen av sitt område. Fyra tomter var redan sålda. Detta blev starten på Judastan i Klågerup, med gator som senare skulle få namn som Bagarevägen, Bryggarevägen och Snickarevägen, namn som antyder vilka verksamheter som etablerades här. Fler tomter såldes här under de återstående åren av 1800-talet och de inledande åren på 1900-talet. 1912 finns här 12 bebyggda tomter med tidstypiska namn såsom Annasro, Djupadal, Fridhem, Hemmet, Nyhem och Vinstorp. I församlingsboken för 1895 -1903 hittar man titlar som murare, tvätterska, eldare, bagare, arbetare, snickare, bryggare, stationskarl, barnmorska och sömmerska. Sannolikt hyrde flera av dessa bostad av husägarna.

Lunds Sockerfabriks avstyckning smittar av sig. 1902 läggs 26 tomter ut längs Hybyvägen och i korsningen med Malmövägen. Marken tillhör Tejarp som ägs av familjen Trolle. Några av tomterna nära korsningen är redan bebyggda. 1912 finns här 20 stycken bebyggda tomter och två av dessa är skolhus. Småskolan byggdes 1904 och folkskolan 1910. Skolorna hette då Tejarps småskola, repektive Tejarps folkskola. Adresser idag är Hybyvägen 24A, respektive Hybyvägen 17. En annan av de bebyggda är kronolänsmannens hus, Backudden, nuvarande adress Hybyvägen 19, troligen byggt 1902 då kronolänsmannan Johan August Sjöberg flyttade till Klågerup. Samma år

Saftstationens arbetsstyrka framför pannhuset och fabriksbyggnaden

fick Klågerup också en kommunalt anställd polis, polisuppsyningsman Nils Olsson Lindau. I församlingsboken för 1895 -1903 hittar man för området titlar som slaktare, eldare, timmerman, småskolelärarinna, handlande, kvarnarrendator, målare, snickare, skräddare, arbetare, sockerbruksarbetare, maskinist, vagnmakare, skomakare, urmakare, sadelmakare, murare, byggmästare och stationskarl. Precis som i Judastan var det mer än en lägenhet i flera av husen och många familjer hyrde lägenhet av husägaren.

1904 lägger en lantmätare ut 13 tomter norr om Malmövägen mellan Stationsvägen och Tejarpsvägen. Återigen är det mark som tillhör Tejarp. 1912 är 6 tomter bebyggda. En av dessa är Lorentz Camps affärsfastighet i hörnet av Malmövägen och Stationsvägen, med nuvarande adress Gamla Malmövägen 2A. På Stationsvägen nära järnvägsstationen uppfördes ett järnvägshotell 1910, med nuvarande adress Stationsvägen 11.

Andra händelser i Klågerup som saftstationens placering i Klågerup troligen hade påverkan på var att Klågerup 1904 anslöts till rikstelefonnätet. Nu kunde man telefonledes nå andra delar av Sverige. 1908 köpte Sockerbolaget hela Klågerups gård av familjen Trolle och den tidigare förvaltaren Nils Axel Nilsson blev arrendator. År 1913

Flygfoto av Klågerup från 1930-talet. Saftstationen syns uppe i vänstra hörnet

byggdes en epidemisjukstuga ensamt på en höjd, nuvarande adress är Bagarevägen 2. 1916 kom elektriciteten till samhället då Klågerups Elektricitetsverk AB startades, som trots namnet bara distribuerade elkraft.

Sockerindustrin i Sverige expanderade kraftigt under de sista decennierna på 1800-talet. Sockerindustrin var vid sekelskiftet 1900 bland de sju största industrigrenarna i Sverige och importen av råsocker upphörde. Sockerförbrukning i Sverige per invånare och år ökade kraftigt från 4 kg på 1850-talet, 18 kg år 1900, till 25 kg år 1905. Sockerframställning var lönsamt och lockande. I början på 1900-talet fanns det i Sverige 10 raffinaderier, 20 råsockerbruk och ett strösockerbruk. Överproduktion hotade. Fabriksägarna insåg faran och de flesta fabriker gick samman år 1907 och bildade gemensamt Svenska Sockerfabriksaktiebolaget, i dagligt tal Sockerbolaget. Nu fanns det möjlighet att rationalisera. I en första omgång drabbade detta raffinaderierna. År 1913 lade man ner raffinaderierna i Lund och Helsingborg, 1914 försvann raffinaderierna i Hasslarp och Norrköping och 1917 raffinaderiet i Ystad. 1919 kom turen till saftstationen i Klågerup. Hösten 1918 blev sista betkampanjen i Klågerup och 1919 stängdes fabriken och utrustningen monterades ner. Samtidigt anpassades sockerbruket i Staffanstorp för att ta emot betorna som tidigare hade bearbetats i Klågerup.

Fabrikens byggnader kom efter nerläggningen inte till någon betydelsefull användning. Skorsten revs 1935, fabriksbyggnaden 1939 och 1940, medan bostadshuset användes som hyreshus med lägenheter tills det revs 1988. Familjerna Jönsson och Hörstedt bodde kvar i bostadshuset efter saftstationens stängning. Nils Jönsson blev änklings 1920 och flyttade till Småland 1921, då 69 år gammal. Familjen Hörstedt bodde kvar i bostadshuset livet ut. 1926 dog fru Karna Hörstedt och 1934 dog Lars Nilsson Hörstedt 75 år gammal.

Saftstationens bostadshus på 1950-talet

Järnvägsbron till saftstationen
i Klågerup, 2013

Källor

Tryckta källor:

Kjell Bergman, *Linsbo i Bara*, Föreningen Svedala Barabygdens Årsbok, 2004
Jean-Paul Darphin, *Sockerets katedraler*, Riksantikvarieämbetet, 1994
Oscar Heyden, Otto Dunér, *Lund – Trelleborgs Järnväg 1875-1925*, 1925.
Erik Lindgren, *Posten vid järnvägen Lund - Trelleborg*.
Erik Lindgren, *Posten vid järnvägen Malmö – Genarp*.
Gunnar Sandin, *Skånes järnvägar: Historia och geografi, Skånsk järnväg*, 1989.
Sockerbolagets informationsavdelning, *Glimtar ur sockerets historia*, 1970
Sveriges Handelskalender 1876 - 1919
Björn Åstedt, *Malmö – Genarps Järnväg 1894-1948*, 1988
Halvdan Åstrand, *Sockerfabriken i Staffanstorps 1885 – 1934*, 1935

Kartor och lantmäterihandlingar

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

12-HYB-79 *Mantalsättning 1895*
12-HYB-83 *Övrigt 1896*
12-HYB-86 *Ägostyckning 1902*

Rikets allmänna kartverks arkiv:

Häradsekonomiska kartan, 1910-1915
Beskrivning till kartan över Hyby socken inom Bara härad och Malmöhus län, 1914

Kyrkoböcker:

Husförhörslängd Hyby AI:13 (1884-1894)
Församlingsbok Hyby AII:1 (1895-1903)
Församlingsbok Hyby AII:3 (1904-1913)
Församlingsbok Hyby AII:5 (1914-1923)
Församlingsbok Hyby AII:7 (1924-1937)

EN TEGELJUVEL PÅ VÄRBYTORGET I BARA.

Av Carina Engström

I början av 2015 fick konstnärerna Carina Zunino och Lena Ignestam på Zunino Ignestam Studio ett uppdrag av Svedala kommun att presentera ett offentligt konstverk, som skulle stå på det nya torget framför Biblioteket i Bara. De hade till sin hjälp en Konstgrupp på tre personer samt en referensgrupp som bestod av Barabor, ungdomsparlamentet och Bibliotekets personal.

Barabon Lena Rosenlund som avled året innan hade testamenterat 100 000 kr som skulle användas till att utsmycka och försköna Bara. Hon var mycket aktiv i Baras kulturliv och en flitig besökare på Biblioteket. Kommunens bidrag till den offentliga utsmyckningen var 200 000 kr.

Konstnärerna och referensgruppen ville fånga närheten till naturen och ortens långa tradition av tegelbruk. Traktens historia med bl a Torups slott i närheten kändes också viktigt. Ordet Juvel kan få oss att tänka på, att en plats kan vara värdefull, vacker och dyrbar. En Juvel som kanske trillat ur Lena Rosenlunds smyckeskrin? Fantasin kan vara oändlig.

Teglet har tillverkats i Danmark. Muraren Patrik Wester, som driver Murar Mäster Wester i Mölleberga har ställt i ordning Juvelen. Företaget Tegelmäster i Bara har också bidragit med kunskaper i tegelhantverket.

Skulpturen är 1,5 meter hög och skapad av rött tegel. Formen är facettslipad som en diamant. Den vilar på ett femkantigt fundament av betong under marknivå och runtomkring ligger 20 ställinjer med LED-lampor. Linjerna ska föreställa Juvelens strålar, som är upplysta kvällstid.

Biblioteket invigdes den 1 oktober 2015 och juvelen avtäcktes lördagen den 3 oktober på Kulturnatten. Det var festligheter i dagarna tre.

Fotot t.v. från
Zunino Ignestam Studio

AUGUST PALMS SLÄKTHISTORIA FRÅN TÖRRINGE OCH SKABERSJÖ.

Av Carl-Göran Sjöstedt

August Palm, även kallad ”Mäster Palm”, var skräddarmästaren som blev känd som pionjär och agitator för att införa socialdemokratien i Sverige. Han föddes i Fårabäcks skola den 5 februari 1849, där hans far var skollärare, men han kunde lika väl varit född i Svedala kommun om inte hans far hade blivit uppsagd från sin lärartjänst av Greve Tage Kjell Thott på Skabersjö.

”Jag har inga gamla anor och min stamtafla sträcker sig icke långt tillbaka i tiden. Vi proletärer komma och gå okända in och ur lifet, utan att göra något väsen därpå. Mina s.k anor sträcker sig därför icke längre än till mina far- och morföräldrar.”

Ur en agitators lif, August Palm 1904.

Så här skrev August Palm i sina memoarer, men visst har han satt sitt namn i historien och visst kan man se lite längre tillbaks än han själv ville göra. Dessutom kan man titta lite på vilka hans släktingar var och hur de, både positivt och negativt, blev uppmärksammade för sina gärningar. Man kan också fråga sig hur hans föräldrar orkade leva så länge de gjorde, med alla motgångar de blev utsatta för. *Se släkträd.*

August farfars far var smed och hette Pehr Klagstedt och hustrun hette Ingebor och bodde i Västra Klagstorp. Han hette egentligen Pehr Pehrsson Klagstedt född i Västra Klagstorp, där han också jobbades som smedgesäll när han träffade Ingebor, som då var piga från Glostorp. De gifte sig den 30 nov 1783. Båda var födda omkring 1760.

Pehr Palm

Pehr och Ingebor Klagstedt fick en son, Pehr Pehrsson som föddes i Västra Klagstorp den 10 oktober 1787. Han började som dräng i Glostorp och blev senare sockenskräddare och gifte sig med Karna Olsdotter från Västra Kärrstorp den 17

Pehr Palm
Foto: okänd
”Ur en agitators lif”, August Palm

april 1811. 1816 flyttade familjen till Skabersjö och Pehr blev soldat vid Södra Skånska Infanteriregementet och kom att tillhöra Kompani Liv (Bara), Rusthåll Skabersjö gård, han kom då även att få soldatnamnet Palm.

År 1821 utnämndes Pehr Palm till skolmästare i Törringe. Vid denna tid var det vanligt, att de som varit soldater senare fick erbjudande att bli "Scholmästare". Pehr Palm var kvar som skolmästare i Törringe fram till sin pensionering. Från visitationen 1857 kan man läsa: "I synnerhet i Törringe skola hinner många barn att inhämta kunskaper öfver det fastställda minimum". Då Pehr Palm gick i pension erhöll han, på grevens rekommendation, Oskar I medalj för långvarig och trogen tjänst som skollärare.

Pehr och Karna kom att få åtta barn, 4 döttrar och 4 söner, där två av sönerna senare kom att bli skollärare i Törringe och Skabersjö. Pehr Palm bodde kvar i Törringe fram till sin död den 2 april 1869 (81 år), hans hustru Karna hade avlidit 6 år tidigare.

Skolhuset till höger från 1836 är byggt av greven i herrgårdsstil med rundbågiga fönster.

Nicolaus Palm

Pehr och Karnas äldste son föddes den 26 december 1811 i V Kärrstorp och döptes till Nicolaus, men kallades även för Niclas. Han gick troligen i skola hos sin far i Törringe och började sedan som skräddare, men kom ganska snart att utbilda sig till skollärare vid seminariet i Malmö.

1830 flyttade Niclas från Törringe till Fosie församling i Malmö. Under denna tid träffar han Anna Andersdotter, född i Köpenhamn och de gifte sig 1832. Från att ha varit skolmästare i Hindby gick flyttlasset till Skabersjö Fattighus, den 8 juni 1833, då Niclas hade fått tjänst som skollärare i Skabersjö by, endast 22 år gammal. I Skabersjö hade man 1829 infört undervisning enligt Lancastermetoden, vilket innebar att äldre elever undervisade de yngre och läraren skötte endast viss del av undervisningen och var mer en övervakare än pedagog.

Niclas och Anna fick först tvillingar sedan ytterligare fyra barn fram till 1842 där alla dog i bland annat tuberkulos mellan 1834 -1845, den som levde längst blev 8 år de övriga levde högst 1,5 år. Detta måste ha varit en katastrof i familjen.

I början av 1840 talet var det Greve Tage Kjell Thott som styrde på Skabersjö och han ställde höga krav på torparna och hoveribönderna som löd under säteriet. Greven

var känd att ha ett hetsigt temperament och var det någon av de underlydande som inte gjort som han önskade var han inte sen att kalla upp vederbörande till slottet, där han i egen hög person gav dem stryk. Hoveribönderna protesterade mot hans agerande men det innebar mer stryk eller kanske vräkning. Skolläraren Niklas Palm var juridiskt kunnig och tog strid för hoveribönderna och åtog sig att föra deras talan och protestera mot grevens agerande.

Greven betraktade däremot även skollärare Palm som sin underlydande och kallade upp honom för att även ge honom ett kok stryk, men eftersom Palm var beredd, på vad som komma skulle, så slutade det inte som greven hade tänkt sig. Palm lär ha tagit piskan från greven och hotat med om han inte höll sig i skinnet, så skulle han själv få smaka piskan.

Greven och prästen blev överens om att avskeda Niclas Palm och anställa en ny skollärare. I skolstyrelsens första protokoll, efter att man infört en ny skolstadga 1842, kan man läsa att man anställt en ny lärare som skulle tillträda sin tjänst våren 1843. Niclas Palm accepterade inte beslutet om uppsägning från sin läraretjänst utan överklagade till Domkapitlet, då skolan på den tiden löd under kyrkan. I sockenstämmans yttrande till Domkapitlet står, att Palm studerat juridik och försummat undervisningen. Palm fick nytta av sin juridiska kunskap och gav sig inte utan fortsatte överklaga till Kunglig Majestät, vilket innebar att sockenstämman än en gång fick avge yttrande. Det slutade med åtskilliga processer som till slut innebar, att Niclas Palm avskedades som skollärare med ett årligt underhåll, som greven skulle betala ut, så länge han levde.

1843 flyttade Niclas Palm med familjen från Fattighuset till Skabersjö No 23 (Väderkvarnen) och sökte sedan skolläraretjänster på olika håll men stoppades hela tiden av greven. Det gick till hösten 1845 innan han lyckades få en skolläraretjänst i Fårabäck, där familjen flyttade in i skolhuset. Mellan åren 1843 och 1853 fick Niclas och Anna ytterligare fyra barn där en av sönerna, född 1849, var August Palm som i vuxen ålder kom att ses som socialdemokratins fader.

August Palm

I Sallerup föddes en Gosse en gång
Om Honom vi inte har diktat nån gång
Han föddes när Greven styrde vårt Land
Detta man gjorde med svärd uti hand
Från Statarens Koja till Arrendatoreernas härd
i fattigdom de levde man var inget värd.

Han hade en Fader som lärdom spred ut
Bland Grevens Ungar hans lärdom gick ut
Han tänkte ofta varför lärdom predika
En sak som är till bara för de Rika
Men min lärdom i trakten jag ska lära ut
Så Grevarna i trakten ska veta hut.

Till Dig nu min Son, August ska du Heta
Min lärdom är given. Men ett ska du veta
Att så länge Fattigdom råder i vårt land
Och Grevarna styr med svärdet i hand
Sprid ut din lärdom om detta jag dig beder
Gör det för Folket och Arbetarnas Heder.

*Ovanstående är det tre första verserna i en
dikt skriven av Lars Sjöholm, publicerad
kompendiet "Statarskolan i litteraturen 75 år
2008"*

År 1859 avled Niclas Palm, 48 år, i en bröstsjukdom (tuberkulos) och hans hustru Anna och tre av barnen fick lämna skolhuset och flytta till fattighuset, medan August, då 10 år, fick flytta till "Läsarskräddaren" Nils Persson i Kattarp för att gå i skräddarlära. Till August lär hans mor ha sagt; "Jag kan inte ha dig hemma längre, det finns inte mat till din mun, inte kläder till din kropp, jag får lämna bort dig, det är så för fattiga människor att inte ens våra barn stannar hos oss och jag vet att du aldrig kommer att förlåta mig."

Hustrun Anna dog 2 år senare, 51 år, även hon i tuberkulos. De båda barnen som då bodde hemma auktionerades bort dagen efter, men lyckligtvis klarade alla de senast födda barnen sig upp till vuxen ålder trots fattigdom och allt de varit med om genom åren.

Olaus Palm

Olaus var Pehr Palm och Karnas yngste son, född i Törringe den 7 oktober 1829.

Olaus gick liksom brodern Niclas i sin fars fotspår och blev skollärare. Olaus utexaminerades från lärareseminariet i Lund 1848 och fick direkt en vikarierande skolläraretjänst i Törringe hos sin far och fortsatte med denna tjänst fram till den 1 maj 1868.

Tuberkulos (Tbc)

Tuberkulos kan ha olika namn i dödböckerna, de namn jag mött i dödböckerna för Törringe och Skabersjö är:

Bröstsjuka
Lungsot
Tvinsot

Symtomen på tbc är:

- * Ihållande hosta
- * Nattliga svettningar
- * Viktnedgång
- * Extrem trötthet
- * Feber
- * Andfäddhet

Han träffade Elna Lindgren som arbetade på Skabersjögård och den 12 november 1864 gifte de sig. De kom att få 9 barn varav 3 dog i lungsot (tuberkulos) inom 3 månader och ytterligare 3 dog före 8 års ålder endast två barn överlevde sina föräldrar. Även här en familjekatastrof.

Den 30 september 1867 antogs Olaus Palm som folkskollärare i Skabersjö by efter att den tidigare läraren Göran Vejländ hade tagit livet av sig genom hängning. Olaus Palm med familj flyttade från Törringe skolhus till Skabersjö skolhus den 24/10 1868. Till ny lärare i Törringe utsågs Per Lindberg.

Olaus var genom åren en mycket omtyckt och plikttrogen folkskollärare och inte så radikal som sin bror Niclas som ville förändra det som han ansåg orättvist. Hans förhållande till sin brorson August Palm blev allt mer spänt, då August ständigt kämpade

för de svaga, fattiga arbetarna i samhället. Det som gjorde att det helt skar sig mellan August och de övriga i Palmsläkten år 1884, har August Palm skrivit ner i sina memoarer "Ur en agitators lif".

Pannplåtslagarna vid Kockums i Malmö var missbelåtna med sin verkmästare och en dag så tog arbetarna hastigt och lustigt och placerade den hatade verkmästare gränsle över en planka och bar ut honom från verkstadens område. Tilldragelsen väckte stor uppståndelse och man befarade att mer skulle inträffa, så både polisen och kronprinsens husarer stod i beredskap. Nu var det inte bättre än att den utburne verkmästaren var en tidigare släkting till August Palm då han varit gift med August faster. August tog parti för arbetarna och detta föll inte i god jord hos släkten. Citat ur boken: " Detta, jämte naturligtvis mitt deltagande i den socialistiska rörelsen för öfrigt, gjorde att de sista bandet mellan mig och släktingarna afklippes "

En tid efteråt skulle August resa till Trelleborg för att hålla möte och han tog sin äldste son Theodor Fredrik Lassalle, då 9 år, med sig till Skabersjö station, för att han därifrån skulle gå och hälsa på August farbror Olaus i Skabersjö skola. August skulle hämta upp sin son på återvägen och hade då även tänkt att själv hälsa på sin farbror, men så blev det inte. När han på återfärden hoppade av tåget vid Skabersjö station så fick han istället mottaga ett öppet brevkort där det stod:

"Jag undanber mig dina besök. Din pojke sände jag hem med Landgren. Olaus Palm".

August skriver, att han blev tämligen överraskad över sin farbrors agerande, då han tidigare varit ganska tolerant och delvis ställt sig positiv till arbetarrörelsen.

1 juli 1895 pensionerades Olaus Palm och den 5 juli meddelade Kunglig Majestät att han var berättigad till full pension, då hans tjänst i Törringes enda skola som vikarierande skollärare ska ses som om han tjänstgjort som extra lärare vid en folkskola. Han har också genom alla år blivit väl vitsordad. Pensionen uppgick till 525 kr fr. 1 okt. Den 21 aug 1895 kunde man läsa i Svensk Lärartidning att man söker en vikarierande examinerad folkskollärare till Skabersjö fasta folkskola.

Den 12 november 1895 avtackades Olaus Palm efter 47 år som folkskollärare i samma pastorat (Skabersjö och Törringe). I Svensk Lärartidning kunde man då läsa, att tacksamma församlingsbor, företrädde av skolrådet överlämnade en dyrbar kaffeservis av nysilver samt en penningssumma till Olaus Palm för hans långa, trogna och välsignelserika verksamhet i skolans tjänst. På eftermiddagen uppvaktades han av skolbarnen, som sjöng lämpliga sånger, varefter pastorn E. Netz frambar församlingens tack till den gamle skolveteranen för hans trägna arbete i skolans tjänst. Förutom ovannämnda gåva erhöll Palm dessutom, av greve Tage Thott, fri bostad, bestående av två trevliga rum med kök, att bebos så länge Palm levde.

1896 flyttade Olaus och hustrun Elna samt dottern Anna Margareta från skolhuset i Skabersjö till ett annat hus i byn, troligtvis skomakarhuset, som han erhöll av greven intill sin död.

Den 2 augusti 1899 avled Olaus i cancer på Trelleborgs lasarett och hans hustru Elna avled 2,5 år senare, den 29 maj 1902. Dottern Anna Margareta som hade bott hemma hos sina föräldrar avlider 3 månader efter att modern dött, endast 25 år gammal, dödsorsaken var lungsot (tuberkulos).

Olaus Palms död blev därmed slutet på den Palmska lärareran i Törringe och Skabersjö under 1800-talet. Inga av ättlingarna efter Pehr och Ingebor Palm lever heller kvar i trakten.

Källor:

Församlingsarkiven för Törringe och Skabersjö församlingar (Arkiv Digital)

Boken ”Ur en agitators lif”, August Palm

Svensk läraretidning 1894 och 1895

Skolstyrelseprotokoll Skabersjö

Sockenprotokoll Skabersjö

Boken ”Bara Kommun”

Boken ”Byarna vid landsvägen”, Ernst Frostin

”Statarskolan i litteraturen 75 år 2008”

”Född till agitator”, Yngve Palmgren

August Palms anor

Annas far: ??
Mor: Kjersti 1785-04-05
- ?
Annas styvfar: Johan
Andersson 1795-03-14
- ?

Annas far blev inkallad
som soldat 1816-1818?.
Blev skickad till
Tyskland? för att kriga,
omkom i kriget, kom
aldrig mer hem.

Var smedgesäll i Västra
Klagstorp då han gifte sig
med pigan Ingebor från
Glostorp, 30 nov 1783.

Nicolaus (Niclas) Palm
1811-12-26 -- 1859-02-03

Anna Andersdotter
1810-01-18 -- 1861-09-15

Ingeborg
1815-03-27 --
?

Pehr
1818-06-09 --
?

Elna
1821-11-29 --
1902-04-11

Niclas började som skräddare,
utbildade sig till skollärare. Fick arbete
i Skabersjö, sedan i Fårabäcks skola.
Gifte sig den 28/10 1832. Anna födde
först tvillingar sedan ytterligare 4 barn
som dog innan 8 års ålder. Födda i
Kärstorp resp. Köpenhamn.

Peter Magnus
1865-09-28 --
?

Anna Caroline
1866-05-11 --
1874-05-19

Johanna Margaretha
1868-02-22 --
1874-06-26

Ingrid
1834-01-05 --
1834-01-19

Cecilia
1834-01-05 --
1834-03-08

Otto Teodor
1835-02-16 --
1836-06-15

Olof
1837-05-05 --
1845-03-31

Otto Teodor
1840-01-22 --
1840-02-04

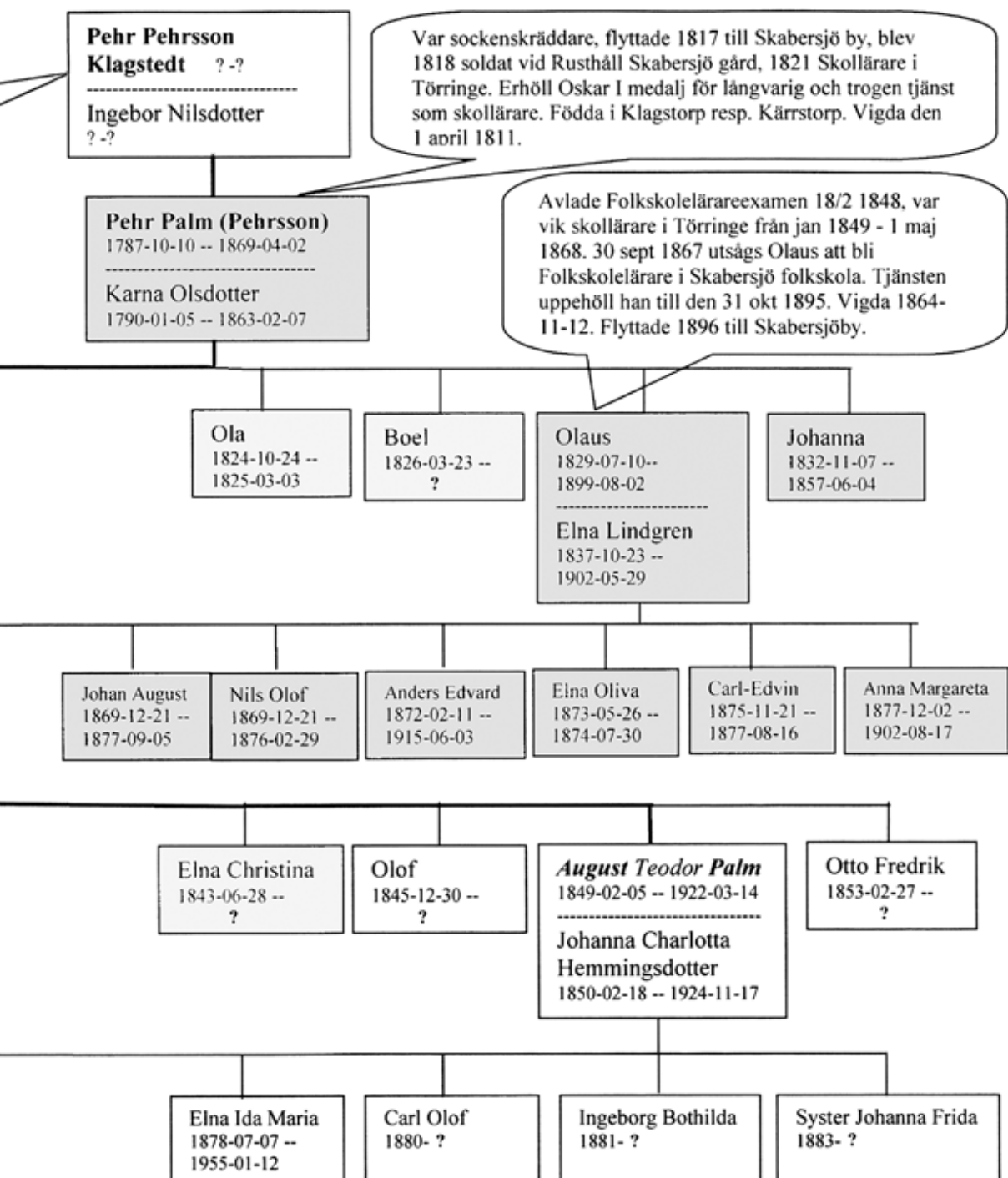
August
1841-01-07 --
1842-07-07

 = Född i Skabersjö, Törringe

 = Verkat i och/eller dött i Skabersjö,

Theodor Fredrik Lasalle
1875- ?

Anna Sofia Kristina
1877-01-23 --
1948-01-22

VYKORT I ALLMÄNHET OCH SVEDALA-VYKORT I SYNNERHET.

En liten vykortshistoria.

Av Bo Sahlée

Inledning

Vykortets uppkomst och utveckling har för mig blivit ett intressant område att belysa i en årsboksartikel. Intresset har vaknat genom vårens (2016) arbete med Svedala kommuns fotoarkiv vykortssamling som då också inspirerat mig att plocka fram min egen (och min mors) samling av Svedala-vykort och min mormors digra samling av vykort från 1900-talets början.

Det finns så mycket i dessa kort som speglar utvecklingen allt från vår egen kommun, genom vårt land ut i världen i övrigt. Allt från 1800-talets senare del fram till i våra dagar. Det finns möjligheter att studera själva kortets utveckling och utvecklingen i allt som avbildas på kortet.

Äldre brevort med odelad framsida och ram. Fast frankering 5 öre. Kortet är skickat inom Uppsala.

Vykortshistoria i allmänhet

Den förste som lanserade en typ av postblad / brevort var tysken Heinrich von Stephen. Detta skedde vid postkonferensen i Karlsruhe år 1865. Men von Stephens projekt accepterades inte av postförvaltningen i Preussen (detta var ju före Tysklands enande). Det blev istället en professor i Wien i Österrike, Emanuel Hermann, som lade fram

ett förslag om bruket av Korrespondenz-Karte år 1869. Hermanns förslag antogs i Österrike och från den 1 oktober 1869 kunde man sända brevkort inom Österrike och det blev en omedelbar succé.

Jubileumsbrevkort
Oscar II regent i 25
år. Avsant från Rätt-
vik 1900.

Under åren 1869 – 1873 spreds bruket av brevkort och de infördes i nästan hela Europa och Nordamerika. I Sverige skedde starten 1871.

Brevkortet hade en framsida för adressen där baksidan var blank och kunde användas för meddelanden. De officiella brevkorten har förblivit lika dana in i våra dagar.

Vykortets historia är helt förknippat med de öppna brevkortens och allt kom att regleras genom den Världspostförening som nu bildades. Starten av denna skedde vid en konferens 1874 då 22 länder anslöt sig, däribland Sverige. Världspostföreningen blev av mycket stor betydelse för den internationella postutväxlingen.

År 1902 började man i England sända inrikes vykort vars framsida var delad i två delar. Baksidan kunde därigenom helt och hållet upptas av illustrationer. På vykortets framsida tryckte man sedan Världspostföreningens namn på tyska och franska och ordet ”brefkort” översatt till 13 olika språk.

Allt detta spreds efterhand till andra länder.

Den som åstadkom det första fotografiska vykortet hette Alfons Adolph och han var hovfotograf i Wien. När det gället det första illustrerade brevkortet så finns det flera pretenderer både från Frankrike, Tyskland och Jugoslavien.

Vykortets utformning vilar egentligen på en äldre tradition oftast med topografiska motiv. Från 1873 kan man hitta samma typ av vyer graverade på brevkort. Denna typ av tecknade topografiska vykort är de vanligaste fram till sekelskiftet 1900. Först då kom fotografierna in på allvar.

Man kan säga att vykortens utformning är betingad av samtidens tryckmetoder.

Även om de första vykorten började dyka upp på 1870-talet var det först efter världsutställningen i Paris 1889 som produktionen kom igång på riktigt.

Under åren 1903 – 1904 var vykortsanvändningen som störst. De stora vykortsfabrikanterna kunde då producera 100 000 vykort var per dag.

Svenska brevkort och vykort

I Nordisk Familjebok 2 upplagan band 4 från år 1905 kan vi saxa följande om Brevkort :
”-en af en postförvaltning å kartong utfärdad och med franko-stämpel försedd blankett, som befordras till ett lägre pris än vanligt brefporto och är avsedd att innehålla kortare meddelanden, som ej behöfva hemlighållas.” Vidare läser man här ”-En alldeles säregen art af brevkorten utgöra de s.k. vykorten..... Vykorten hafva sedan efter hand ernått en alldeles enorm användning inom jordens alla med ordnad postväsen försedda länder, och deras årliga frekvens har numera sprungit upp till milliarder. Dock tyda åtskilliga tecken därpå , att detta egendomliga utskott på den egentliga poströrelsen, i mångt och mycket en modesak, snart nog torde befinna sig på återgång. ”

Texten i uppslagsverket visar på att man några år in på nittonhundratalet inte trodde mycket på vykortets utveckling.

I Nordisk Familjebok 2:a upplagan band 32 från 1921 finns en beskrivning av vykort och där är tonen inte lika kritisk utan man kan se vykortet ur en annan synvinkel:

” Ur nationell och mellanfolklig synpunkt göra vykorten nytta, i det att deras bilder sprida kännedom om olika orter och länder. På brevkort med vyer pläga adressidans vänstra hälft få användas till meddelanden. ”

Ca 15 år efter förra bandets utgivning har man fått en mera positiv bild av vykortet och dess utveckling.

I Nationalencyklopedin, band 20 från år 1996 definieras vykort: *”postkort med en bildsida och plats för adress och meddelande på andra sidan.”*

Historia

De första svenska brevkorten infördes den 5 maj 1871. Ofta anges att det första svenska vykortet dök upp 1887. Det finns även andra uppgifter om tidigare år på 1880-talet. Den svenska allmänheten behövde dock några år att vänja sig vid nyheten och först 1895 kom de topografiska vykorten igen men då utförda i färglitografi eller trästick . Det svenska genombrottet skedde på Stockholms-utställningen 1897, med bl.a. tecknade kort. År 1899 blev det verkliga genombrottet för vykorten i ljustryck.

Övergångstermen ”vybrevkort” förekom ända fram till 1902.

Utseendet på de äldsta svenska vykortens framsida hade övertagits från de officiella brevkorten. Inom en taggig pärllam stod en text till ledning för adresseringen. Rubriken

”brefkort” fick efter 1900 vanligtvis tillägget ”Carte postale”. Så småningom föll ramen bort och senare ändrades f till v.

Några år in på 1900-talet fick vi det tudelade vykortet. Högra delen var avsedd för adressen och den vänstra för meddelanden till adressaten. På så sätt kunde baksidan helt upptas av en illustration, ett foto.

En grovsällning vad gäller att identifiera och tidsbestämma vykort är att studera adress-sidans utseende:

1891 – 1900 Odelad adressida; Brefkort, ram kring adressidan

Ca 1900 – 05 Odelad adressida; Brefkort med tillägget Carte Postale från den 1 december 1899; med eller utan ram kring adressidan

1905 – 1910 Delad adressida; Brefkort / Brevkort. Tryckt på flera språk

1910 - Delad adressida; Brevkort. Eventuellt även tryckt på franska och andra språk.

I Sverige nådde vykortskickandet sin kulmen 1904 då 48,7 miljoner brev kort och vykort sändes.

Brefkort med odelad adressida och även med tryckt text Carte Postale. Skickat inom Elmeboda (idag Älmeboda) 13/7 1904.

Brefkort med delad adressida möjliggjorde att ha illustration eller foto på andra sidan. Detta skickat från Svedala 1905.

Helaning från Svedala.

God fortsättning på nya året. 1903.
 Samt många lyckönskningar i an-
 ledning af i ingången förlofvning
 Hoppas få vara med på ett ögonblick! Men påstår även gratulationer
 och hälsningar till Eder båda från
 "Sara" ifrån "Lilla"

I övergången mellan odelad och delad adressida hade de med odelad adressida istället en delad baksida där mer eller mindre av utrymmet var avsett för text. Bilden visar en vy över Svedala, tagen från Börtingevägen, där man bl.a. ser Långgatans dåvarande sträckning.

Förlag och fotografer

Axel Eliassons konstförlag och Granbergs konstindustribolag var pionjärerna inom Sveriges vykortsbans. Dessa båda fick snart konkurrenter som kunde vara sina egna förläggare, som de båda ovan, men lika ofta bok- och pappershandlare, tryckare, fotografer eller handelsmän. En gemensam nämnare för de tidiga vykortsproducenterna var de nära relationerna med Tyskland och tyska tryckerier.

Några tidiga förlag och producenter (till början av 1900-talet) var Axel Eliassons konstförlag, Carl Nilssons Ljustrycksanstalt, Tullbergs Konstindustri AB, Granbergs Konstindustri AB, Oscar E. Kulls Grafiska Anstalt. (Arlöv)

Några år in på 1900-talet tillkom bl.a. Svenska Turistföreningen, Åhlén & Holm, Berndt Johnsson (Malmö)

Efter 1915 kan nämnas, Nordisk konst / Ultraförlaget, AB Almquist & Cöster (Helsingborg), Elliord Mattsson / Hartmans Konstförlag, Svenska Pressbyrån, Grako AB / Esselte Grako AB, O. Liljeqvists Konstförlag, Ultraförlaget AB, E. Danielsson AB.

Det fanns även en rad regionala och lokala förlag i olika delar av landet.

Flygföretag och flygfotografer fanns också. Några kan nämnas: Ahrenbergs flyg, AB Flygtrafik, Aero-Tjänst, Svenska Aero-Bilder AB.

Även utländska tryckerier och förlag samt producenter anlidades av svenska förlag.

Att samla vykort

Efter vykortssamlandets storhetstid 1900 – 1914 har det på nytt blivit ett uppsving för samlandet både i Sveriges och utomlands fr.o.m. slutet av 1970-talet. En siffra som anges i ett par vykortsböcker är över 10.000 mer eller mindre aktiva vykortssamlare här .

I majoritet av samlandet är hemortssamlandet. Men man kan nästan välja vilket område som helst.

Några exempel på indelning av vykort i olika grupper:

- Hälsningar från (Grüss Aus)
- Topografiska vykort
- Semitopografiska vykort
- Social historia
- Reportagevykort
- Sport
- Färdmedel – resenärer
- Julkort
- Noveltry (udda kort)
- Reklam
- Vykortskonstnärer
- M.fl.

Några vykort från min mormors samling av Sverige-vykort från förra sekelskiftet och 1900-talets första år får illustrera några områden ovan.

Stockholm med slottet och riksdagshuset.
Handkolorerat vykort från början av 1900-talet.

Sofielunds Hälsobrunn utanför Rävemåla i Småland. Hälsobrunnen startades av min mormors mor på 1890-talet och levde kvar som pensionat fram på 1940-talet. Topografiskt vykort.

Svedala-vykort

Historik

Det går att följa samma utveckling med vykortet från Svedala som med andra svenska vykort. Framsidan genomgår samma förändringar vad gäller text, ram etc. och baksidans motivbild förändras under tid.

Förlag och fotografer

Nedanstående tabell ger en bild av den mängd förlag som figurerat under den tid vykort gets ut. De lokala förlagen som givit ut bilder med svedalamotiv (nuvarande kommunen) är i regel lokala affärsidkare, speciellt bok- och pappershandlare. I flera fall är det en kombination av nationella och lokala förlag.

Engelskt noveltry-vykort avsänt på 1920-talet.

Svedalaförlaget, som i sin titel inte är kopplat till en speciell affär, skulle det vara intressant att forska vidare i.

Svedala – Vykort Förlag och fotografer

Firma - namn	Ort
Oscar Pålssons Herrekipering	Svedala
J.A. Lindbergs Pappershandel	Svedala
A.E. Ottossons Bok- och Pappershandel	Svedala
Svedala Bok- Musik- och pappershandel	Svedala
Ottossons bokhandel Eftr.	Svedala
A. Löfströms Musik- och Tobakshandel	Svedala
Firma Löfströms Eftr.	Svedala
Larsson & Lindén	Svedala
Emil Larsson Svedala	Svedala
Emil Larssons Tryckeri och Pappershandel	Svedala
A. Lindebergs Pappershandel	Svedala
Svedalaförlaget, Svedala Förlaget	Svedala
K. Eriksson Tobaks & Pappershandel	Svedala
Svedala kommun	Svedala
F. Andersson Bokhandel	
Berndt Johnsson	Malmö
Berndt Johnssons Vykortsförlag	Malmö
Berndt Johnsson AB	Malmö
E.L. Nelson	Malmö
Carl Gleerups Pappershandels Aktiebolag	Malmö
Carl Gleerup	Malmö
AB Oscar E. Kulls Konst-Anst.	Malmö
Gepe och S.P.C.	Malmö
Karl Ekberg	Malmö
Specialfoto	Malmö
Oscar Brogård	Malmö
Eric Jeppsson	Limhamn

Albin Lidén	Skabersjö
Mathilda Månsson	Vellinge
John Floréns Bokhandel	Skurup
Liedbergs Foto	Skurup
A-Kort	Kävlinge
A.B. Nordvall & Co	Sjöbo
HB LIAB	Ystad
Arkivbild	Sövde
Kindvalls	Eslöv
Almquist & Cöster	Helsingborg
Otto Pålssons Konstförlag	Kvidinge
AB Alga	Stockholm
Pressbyrå	Stockholm
Svenska Pressbyrå	Stockholm
A/B Flygtrafik, O. Liljeqvist	Dals Långed
A/B Flygtrafik	Dals Långed
O. Liljeqvist	Dals Långed
O. Liljeqvists Konstförlag	Dals Långed
A/B Flygtrafik, Liljeqvist	Bengtsfors
A/B Flygtrafik, Liljeqvist	Stockholm
Förlag Sago-Konst AB	Stockholm
E. Danielsson AB	Genevad
C. N:s Lj.	Stockholm
Svenska Littografiska Stockholm	
Granbergs Konstindustri-Aktiebolags förlag	Stockholm
Axel Danielssons Konstförlag	Stockholm
Granbergs Nya Aktiebolag	Stockholm
Ultraförlaget	Stockholm
Nordisk Konst	Stockholm
Svenska Turistföreningen	Stockholm
Svenska Aero-Bilder AB	Farsta
Aeropropaganda	
Rob. E. Dahlströms Konstförlag	
Cederquists Graf. A.-B.	Stockholm

Några fotografer som nämns på vykortet:

C. Persson	Axel Sjöberg
Kjell Wihlborg	Winzell
Leif Gustafsson	S.M. Marcus
Uno Pettersson	Ax. Persson Malmö
Arne Bomelin	Oscar Ragnitt Helsingborg
Arméns Flygväsende	

En fotograf, C. Persson, dyker upp på en rad äldre Svedalavykort från de första åren på 1900-talet. Ibland nämns endast namnet, ibland med beteckningen amatörfotograf. Ett försöka att finna namnet bland katalogiserade Skåne-fotografer har hittills misslyckats.

De förlag och fotografer som finns med i tabellen är hämtade från de vykort som finns i de samlingar som nämns i artikeln. En genomgång av flera större vykortssamlingar med Svedalavykort ger säkert en mera omfattande tabell.

Marknad på Stortorget.

Vykortet är skickat 1903 och taget av amatörfotografen C. Persson

Områden

Under några av de samlar-rubriker som nämnts under avsnitt "Att samla vykort" presenteras här några gamla svedalavykort:

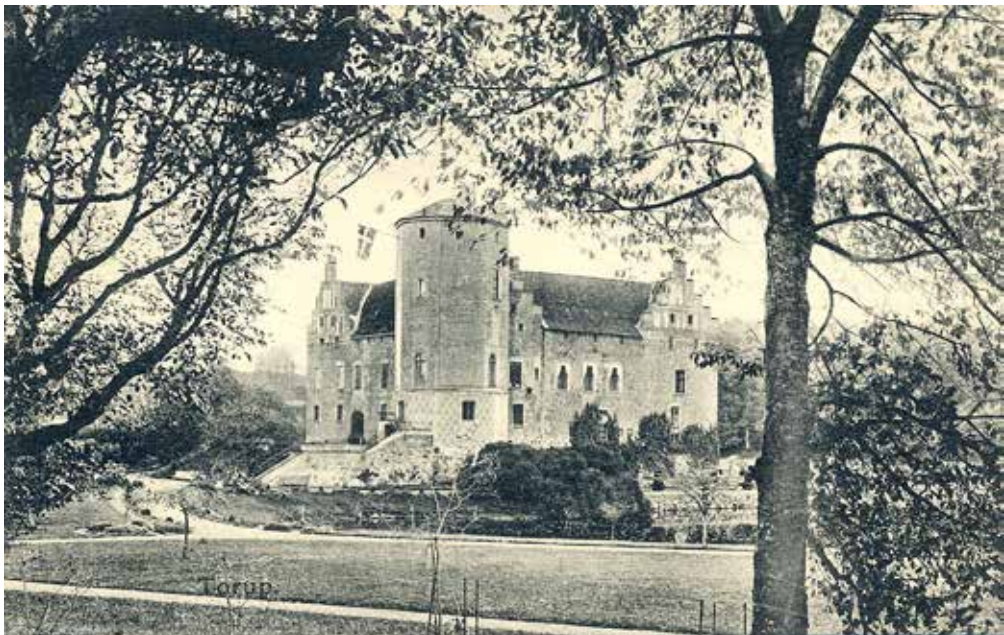
Svedalahälsning. "Grüss aus"-vykort från Svedala med många olika foton invända i namnet. Kortet från 1908.

Topografiskt handkolorerat vykort från Storgatan, skickat 1904. Framsidan är odelad för enbart namn och adress. Baksidan med foto och där gäller det att få in all text.

Bokhandelshörnan i Svedala /Storgatan – Hantverkaregatan/. Här har flera olika ägare drivit bok- och pappershandel under lång tid. Ett kombinerat topografiskt- och reklamkort.

Topografiskt vykort. Torups slott, vykort från ca 1910. Foto på baksidan, framsidan delad.

Färdmedel, ett järnvägskort från järnvägsstationen i Svedala. Liv och rörelse inför tågens ankomst och avgång. Handkolorerat vykort. Fotograf C. Persson, 1904.

Julhälsning från Svedala.

Ex. på företagsreklam. Svedala Kärle och Kakelugnsfabrik den s.k Lerpottan. Ägaren A. Liljeqvist fotograferad i sin monter på Lundautställningen 1907. Fabriken byggde han vid järnvägsövergången mot Aggarp 1887 och huset finns fortfarande kvar med adress Kyrkogatan 2.

Frimärken och stämplat

Att samla vykort kan också innebära att man börjar intressera sig för frimärkena på dessa eller tvärtom att en frimärkssamlare börjar intressera sig för vykort. Man har ju då glädje av båda sidorna på korten. Jag ska inte fördjupa mig i frimärkssamlandet nu men vill åtminstone återge några frimärken med stämplat från de olika post-/järnvägsstationer som funnits i kommunen.

Stämplat från stationer på järnvägen Malmö-Genarp, Bara Bjärshög och Klågerup

De jag känner till är: Bara, Bjärshög, Klågerup, Hyby, Börringe, Havgård, Skabersjö och Svedala. Det finns dessutom stämplat från de olika järnvägslinjerna som funnits i kommunen, Malmö-Ystad, Lund-Trelleborg, Malmö-Genarp och Börringe-Östra Torp (Smygehamn).

Stämplat från stationerna på järnvägen Malmö-Ystad, Skabersjö, Svedala och Börringe.

Stämpel från Havgård station på järnvägen Börringe-Östratorp (Smygehamn).

Stämpel från postkupa 32.

Avslutning

Tänk vilken utveckling som skett bl.a. inom informationsteknologin sedan de första brevkorten och vykorten dök upp för ca 140 år sedan.

När jag tittar i min mormors vykortsalbum, sex till antalet, hittar jag bilder från olika platser i vårt avlånga land med viss koncentration till de platser där hon bott och arbetat från 1800-talets sista år och tio år in på 1900-talet. Då fanns det inte tillgång till telefon mer än för ett fåtal – brev hade hittills varit det vanliga kommunikationsmedlet. Så kom plötsligt ett billigare och något snabbare sätt att få kontakt – brevkort och vykort – där man på några korta rader kunde meddela sig med sina närmaste. För min mormor innebar det att hon kunde få kontakt snabbt med sin familj hemma i byn Älmeboda i Småland. Idag har vi en uppsjö av omedelbara sätt att kommunicera via ex. vis mobil och dator – samtal, sms, mail, Facebook etc. Världen har krympt avsevärt.

På samma väg har utvecklingen gått i Svedala och man kan följa detta på brevkort och vykort härifrån. Människan har på detta sätt också kunnat få en bild av hur världen ser ut utanför den egna byn och trakten före film, Tv, dator etc.

Brevkort och vykort fick även en funktion inom affärsvärlden med ex. reklam-meddelanden, affärskontakter m.m.

Vykortets vanligaste funktion idag är julkhälsningar och reseminnen.

Det finns efter denna inledande vykortsartikel anledning att återkomma till våra vykortssamlingar från Svedala.

Källor och litteratur – Vykort.

- Nordisk Familjebok, 2 upplagan, band 4, 1905. "Brefkort"
- Nordisk Familjebok, 2 upplagan, band 32, 1921. "Vykort"
- Nationalencyklopedin, band 3, 1990. "Brevkort"
- Nationalencyklopedin, band 20, 1996. "Vykort"
- Gamla vykort, Ulla Ehrensvärd, Bonniers, 1972
- Vykortets historia, Arne Sandström, Trafik-Nostalgiska Förlaget, 2015
- Brevkortets historia 1872-1925, Jan Billgren, Posttryttaren, Postmusei Årsbok 1990
- Resande gav vykortsboom, Sara Griberg, artikel i Populär Historia nr 12/2008
- Kort med vyer, Vykortets historia, Magdalena Gram. Kungliga biblioteket, 1998
- Vykortens underbara värld – en resa i tiden, Anders Saxon, PQR förlag, 2008
- Att skriva vykort, Ann-Catrine Edlund, Academia
- Svensk Vykortshistoria, Lennart Frost, 2014, Sveriges Filateli-Förbund
- Med världen i brevlådan, Jan A. Rune, Trafik-Nostalgiska Förlaget, 2008
- Trafiknostalgi Vykort berättar, Jan A. Rune, Trafik-Nostalgiska Förlaget, 2003
- Elliords himlar, en vykortsresa genom folkhemmet. Petter Eklund, Bokförlaget Max Ström, 2004

Vykortssamlingar:

- Svedala kommuns bildarkiv
- Mats Olssons vykortssamling
- Bo Sahlées vykortssamling
- Sigrid Johanssons vykortssamling

Minnen från Rosvalls Bil & Mekaniska verkstad

Av Thomas Rosvall

Barndomen på Långgatan 12

Enligt samstämmiga uppgifter föddes jag i Lund i juni 1944 och flyttades året efter, utan att ha blivit tillfrågad, till Svedala. Andra Världskriget gick då mot sitt slut. Efter många år i ”den svenska beredskapen” kom min far hem, till Betaniavägen 9 i Staffanstorp, med idéer om hur hans framtida, civila liv skulle formas. Siktet var inställt på Svedala, för att där bli ”sin egen”. Inledningsvis hyrdes bostad och verkstad, med möjlighet att köpa fastigheten något senare. Min nya adress som ettåring blev Långgatan 12 i Svedala, där far hade startat ”Th. Rosvalls Bil & Mekaniska verkstad”.

Huset hade byggts 1930 av snickarmästare Edvin Nilsson. Verkstadsdelen skulle användas till snickeriverkstad men Nilsson avled redan 1931. När familjen flyttade in på Långgatan ägdes huset av Edvin Nilssons syster Ebba. 1946 köpte min far hela fastigheten för 40.000 kronor.

Tidigt foto av gamla verkstaden mot Långgatan med far till höger och kontoristen Liljeholm

Att kombinera fordonsreparationer med en mekanisk verkstad var vid krigsslutet helt nödvändigt. Förutom att det var en skriande brist på fordon saknades även reservdelar till de få fordon som gick att få tag på. Att kunna reparera delar och komponenter var nödvändigt, men det krävdes även kapacitet till att tillverka helt nya mekaniska detaljer. En fordonsverkstad med självaktning var på fyrtiotalet utrustad med svarvar, kipphyvlar, fräsar, olika svetskapaciteter och gärna även en liten smedja. Efter kriget var specialisering inte lösningen. Det gällde att kunna verka brett, att vara lite av en mångsysslare och tusenkonstnär.

Det finns flera varierande berättelser om hur mina föräldrar träffades. En röd tråd är dock att mor arbetade som piga i ingenjör Erikssons hem. Eriksson var ingenjör hos Åbjörn Anderson och var, vad jag har förstått, ensamstående med dottern "Lillan" och vistades under sommarmånaderna i sitt sommarhus vid Yddingesjön. Under sommarvistelsen i huset vid Yddingesjön hämtade mor grönsaker och mjölk på Bökebergs gård.

Som påg arbetade far på Bökebergs gård, som hjälpreda till trädgårdsmästaren.

I berättelserna är det ganska entydigt att min mors och fars vägar korsade varandra just i Bökeberg.

Efter det att mina föräldrars förhållande var etablerat, och bröllopet var avklarat, bosatte de sig Staffanstorp. Mor utbildade sig till sömmerska i Nevishög och far till

Familjen Rosvall

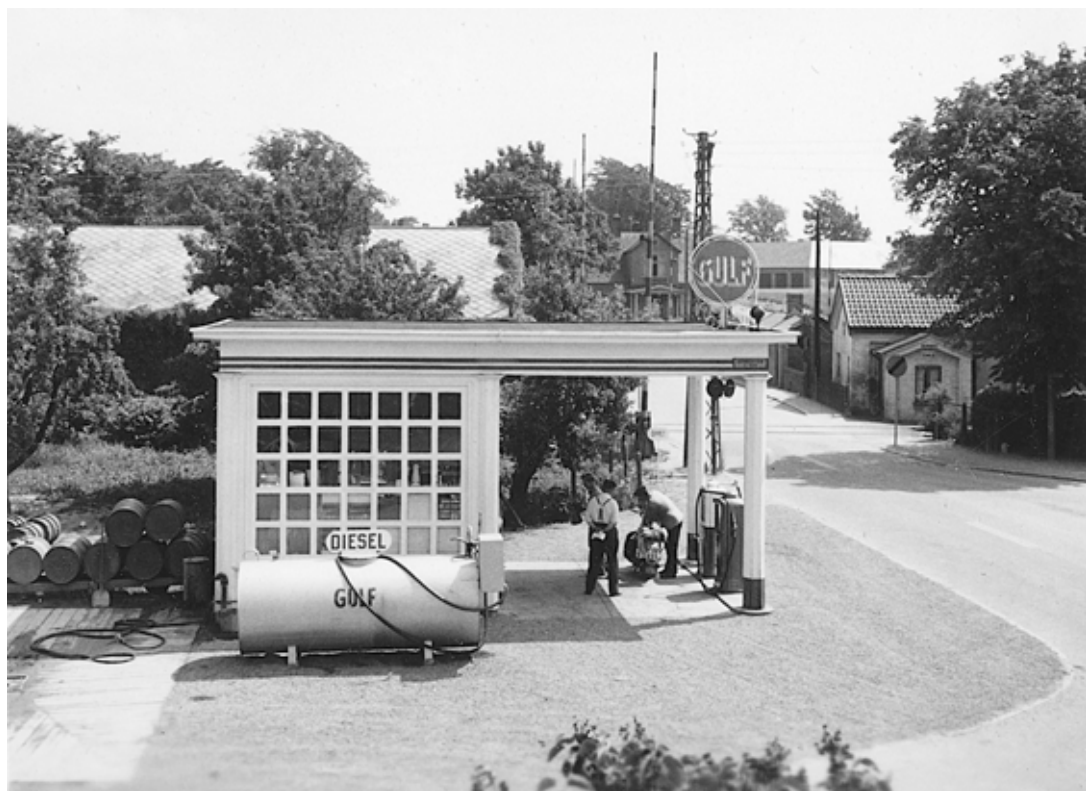
bilmekaniker hos Bröderna Hedin i Staffanstorp. Innan kriget bröt ut hann far att byta anställning och blev förman på dåvarande Vägdistriktets fordonsverkstad. Kriget kom och för min far betydde detta en lång tjänstgöring i kronans mundering.

Bostaden och verkstaden, där jag kom att växa upp, var på den tiden sammanbundna med ett tegelvalv och en stor, ful, grön port. Familjen var alltid samlad inom samma kvarter.

En stol i hörnrummet på nedre botten, med fönster ut mot Långgatan och Rönngatan, blev min första favoritplats i huset, för att kunna studera "den stora världen" utanför. Utsikten mot Långgatan erbjöd hästskjutsar med sockerbeter, bilar, lastbilar, ibland hela militärkolonner. Mot Rönngatan fanns järnvägen och bommarna som Broberg vevade upp och ner. Gulf bensinstation fanns mellan Rönngatan och järnvägen och utgjorde en viktig attraktion.

Tågen på "Sillabanan" rök, stånkade och visslade, speciellt när tågen var på väg in mot Svedala station visslades det högt och många gånger. Lite längre fram i tiden, då stickspåret till Sockerbruket var klart, kom tågen att föra ännu mer väsen och sota ner ännu mer tvätt som torkades i det fria.

Gulf bensinstation var en livlig plats, bilar, traktorer, motorcyklar och många "98-kubikare" tankade här sitt nödvändiga bränsle. Ibland kunde det bli kö, av just 98-kubikare, som då var ett vanligt fordon för "jobbarna" på "Gjuteriet" som bodde ute i Svedalas periferi och kombinerade arbetet på "Gjuteriet" med små lantbruk av typen självhushåll.

Utsikten mot Gulf bensinstation vid Långgatan

På sena eftermiddagen kom traditionellt en lastbil, stor och brun, som alltid stannade utanför Föreningsvaror och levererade stora bruna kartonger, ofta många. Inte sällan hade samma lastbil, som körde mellan Malmö och Ystad varje dag, gjort ett tidigare besök hos "Gummi-Larsson" och hade där lastat av däck i olika dimensioner.

På den tiden bodde vi enbart på nedre plan, övervåningen var uthyrd. Tant Svea med sina två söner, Tore och Sverker, var hyresgäster på övre plan. Tant Svea, som var

en mycket snäll dam, drev en bosättningsaffär, kombinerad med en mycket intressant leksaksavdelning, speciellt för en liten grabb.

Efter något år flyttade tant Svea till huset på Storgatan där hon hade sin affär.

Nya hyresgäster blev då familjen Kristoffersson med dottern, Marianne, i precis samma ålder som jag, kunde det bli bättre? Ett långt vänskapsförhållande utvecklades mellan familjerna. Gamla fotoalbum skvallrar om familjernas glada utfärder och helt vanliga dagliga möten. Så småningom fann Kristofferssons sitt eget hus och flyttade till Bankgatan. När även huset på Bankgatan blev för trångt så byggde "Nisse" det egna huset på Johan Borgsgatan 29. Oavsett adressförändringar höll familjernas vänskap i sig.

När vädret så tillät blev trädgården ännu ett revir att utforska. Trädgården, med gräns mot Rönngatan och verkstaden, innehöll allt vad en liten grabb och en liten tjej behövde: Sandlåda, gungor, gräsmatta, diverse bildelar, motorcyklar och fruktträd. Dessutom gick det en gång från köksingången på huset till verkstadens baksida där tidens bekvämligheter i form av torrdass gömde sig.

Barndomen i verkstaden

Endast en låg trappa utgjorde barriär mellan bostaden och verkstadens smuts och massor av "får absolut inte röras". En bilverkstad på 1940-talet liknade på inget sätt en bilverkstad av i dag. Mina besök i verkstaden blev fler och längre, till både glädje och elände för omgivningen. Här i verkstaden knöts mina band till Bertil Rosberg som kunde allt om bilar och motorcyklar. Både far och mor hyste det största förtroende för Bertil som med automatik blev min mentor. Fördelningen mellan lek med kamrater och tiden i verkstaden fördelades så att leken fick den mindre delen.

Tillsammans med verkstaden blev mitt "epicentrum" nu trafikplatsen där Långgatan, Rönngatan, Skolgatan och järnvägen Trelleborg-Lund korsades. Här var även samhällets resurser för alla slags fordon samlade. Larssons vulkaniseringsverkstad fanns i samma korsning, men med adress Skolgatan. Ytterligare en bilverkstad med adress Skolgatan fanns och kanske det viktigaste: Gulf bensinstation på Långgatan, som levererade bränsle och smörjolja av alla de slag. Namn som Eriksson, Larsson, Körner och Granelli kom under olika skeden att bli både leverantörer och farbröder som jag såg upp till.

Min far och Bertil var noga med att introducera mig i alla arbetsuppgifter som förekom i verkstaden, allt som där uträttades fick jag mycket tidigt lära mig. Vissa moment var roliga, andra något tråkiga. Som minst "på plan" fick jag naturligt ta mig an att städa, tvätta motordelar och gå ärenden. Bilar som lämnades ut till kunder efter reparation skulle som regel tvättas och dammsugas. Jag har tvättat fler bilar än de flesta. Dessutom var det regel att rännstenen runt huset skulle sopas varje fredag och att grusgångarna skulle krattas.

Långgatans nedre del såg på den tiden lite annorlunda ut. Gatan dominerades av vad som i folkmun kallades ”Bostadshuset” med sin stora koloniträdgård insprängd mellan Långgatan och Skolgatan. Fastigheten ägdes, om jag inte tar fel, av Åbjörn Andersons och beboddes av arbetare på företaget.

Långgatan med bilverkstaden just till höger och till vänster företaget Åbjörn Anderssons bostadshus

Förhållandet till grannen på 10:an var mycket gott, vilket gynnade mig speciellt under sommarmånaderna. Grannen var nämligen släkt med ”Nicklas i Skrällebo” som bodde ute i Tittente. Nicklas, som lånade garage till sin glassvagn hos grannen, sålde nämligen glass på Stortorget. Glassen som inte gått åt under dagens försäljning ”reades” ofta ut till grannarna på kvällen.

Glassen från Ge-Ge (Jo, glassen hette Ge-Ge på den tiden och kom från en fabrik i Kyrkheddinge) förvarades i en isolerad trälåda på en trehjulig cykel och kylan kom från kolsyre-is. Dagens planerade försäljningsmängd måste säljas, ”bäst-före-datum” var alltid samma dag som glassen hade lastats i lådan.

Den nya verkstaden

Verkstaden på Långgatan blev efterhand för trång och far bestämde sig för att bygga en ny verkstad. Denna kom att få sina infarter från Rönngatan. Mina starkaste minnen från denna period är mina lekar på de ”förbjudna” byggställningarna. Samtidigt som verkstadens väggar reste sig försvann mors utsikt från köksfönstret. Tidigare kunde hon se över Hugo Perssons fält ända bort till Marbäck. Även fotogenhandlare Olssons upplag och tank kom nu att ligga i skymundan. Far kompenserade mors förlorade utsikt med en renovering av trädgården. Mor och fars bror Knut skissade, mätte och planerade. Buskar, träd, jord, grus och Ölandssten införskaffades. Knut grävde, lade sten och planerade. Trädgården blev fin och mor blev nöjd.

Nya bilverkstaden vid Rönngatan

När verkstaden och fordonsverksamheten helt hade flyttas till de nya och ändamålsenliga lokalerna, med långa smörjgropar och reservdelslager i källaren, blev den gamla verkstaden ombyggd och anpassad till att rymma ett tvätteri. Far startade tvätteriet, men överlät ganska fort verksamheten till en arrendator. Den nya verkstaden, som var större och även kunde ta emot lastbilar inomhus, utgjorde ett stort steg för att möta tidens starka fordonsutveckling. En större verkstad betydde även fler montörer.

Ytterligare montörer betydde fler ”mentorer” för mig och vissa av dessa kom att bli mina kompisar. ”Lille Persson”, som alltid rökte cigarr och var ”kort i rocken”, var jättesnäll, men full av hyss. En annan profil var Stig Johansson som körde en tvåcylindrig Puch ”250-kubikare”. Han bodde på ett litet lantbruk i kanten mellan Sjödiken och skogen. Ofta, efter arbetsdagens slut, fick jag följa med Stig hem till gården. ”Stället” var ett paradis för en liten påg. Där fick jag köra traktor och Stig lärde mig att plöja med traktor och flerskärig plog.

Innan skolan började på hösten 1951 kunde jag på egen hand, tack vare mina ”mentorer” och min far, köra såväl motorcykel som bil och traktor.

I juni 1951 fick jag min första egna motorcykel, en svart Husqvarna ”120-kubikare”. Far hade modifierat dess ram, den blev en dåtidens ”minicross”, med stort styre och lång sadel, som kom att ta mig runt på såväl lämplig som olämplig mark.

Jag och fru Kristoffersson på motorcykeln i trädgården

I samband med att Kristofferssons flyttade och min obligatoriska skolgång skulle börja startade en omfattande ombyggnad av huset. Med benägen hjälp av John E Nilssons byggfirma anpassades huset nu för en familj. En inre trappa installerades, badrum med WC byggdes på ovanvåningen, öppen spis murades och köket moderniserades.

Ett kylskåp av märket ”Bolinder” på 60 liter installerades, elspis och en helt ny köksinredning sattes in.

Men, viktigast av allt, ombyggnaden av huset medförde att jag fick ett eget rum med egen ingång. Gamla stentrappan, som var huvudingång för lägenheten på andra våningen, blev nu min högst privata ingång, med genväg till badrummet.

I övrigt fanns nu ytterligare på övervåningen ett fint badrum, ett stort sovrum, flera garderober och en hall som tog emot den invändiga trätrappan från nedre botten. Det var en fin trappa som tillverkats av en lokal snickare, om det var Olofsson på hörnet av Skolgatan och Bankgatan eller Ekdahl i Svenstorp kommer jag inte ihåg.

Under en period ägde vi också en fastighet utanför Svedala, som hade inköpts för att

utmed Börtingevägen anlägga en Koppartrans-mack. Så blev det inte, ritningarna som gjordes av Koppartrans var felaktiga, enligt byggnadsnämnden i Svedala. Byggnaden var först placerad för nära vägen och sedan för nära befintliga byggnader. Dessutom uppförde far en mindre tillbyggnad som anmäldes och underkändes med föreläggande om rivning. "Bilgården", som anläggningen kallades, blev under en period i stort sett endast en bilsprotning. Några tunnland inhägnad, sluttande mark, längst bort från gården, blev en gigantisk uppställning för uttjänta fordon.

Fastigheten på Börtingevägen

De tidiga skolåren

Skolan kom fort att förändra mitt annars så inrutade liv. Jag var placerad i en klass som inväntades av ingen mindre än Agda Jönsson. Hennes renommé var solklart: Mycket sträng. Fram tills att jag började skolan hade jag aldrig blivit tillrättavisad med stryk, vare sig min far eller mor slog mig någonsin. I skolan kom jag tidigt att få lära annat.

I en situation där förbudet mot fotbollsspel på skolgården överträtts utdömde Agda Jönsson generellt en lusing till alla grabbarna i klassen.

Min skoltid blev sedan en resa som präglades av stor skepsis. Fler lärare med samma metoder som Agda Jönssons infann sig under resans gång. Jag minns en som bodde i

samma hus som Agda och som gärna tog till våld med tillhyggen. Naturligtvis så fanns det även undantag som Stig Håkansson, en korrekt och duktig lärare. Han var sträng men rättvis och undanhöll sin pedagogik från våld.

Lågstadiet på Småskolan med Agda Jönsson som lärare. Själv står jag som längst i klassen.

Skolledningen i Svedala gillade att flytta oss elever runt till samhällets alla hörn. Så naturligtvis hamnade jag i en klass som placerades i Svedala by eller, som det kallades, Kyrkskolan. Lektionerna hölls, för vår del, i en numera riven gammal byggnad med fristående kamin i skolsalen. Kaminen inbjöd till visst bus, först på plats gick in i salen, stängde spjället på skorstensröret och gick ut. Strax efter nio kom resultatet som ett brev på posten, kaminen ”puffade” och röken som trängde ut krävde omedelbar utrymning av salen. Efterföljande ”förhör och utredning” ledde, så vitt jag kommer ihåg, inte till att någon skyldig blev utsedd. En skolklass kan i viktiga stunder vara mycket lojal.

Strax var det tid för en ny lärare igen. Nu stiftade vi för första gången bekantskap med Bertil Parthéen som visade sig vara en riktigt engagerad, kunnig och rättvis lärare. Jag vill minnas att hela klassen uppskattade honom. Vissa lektioner blev till och med riktigt intressanta. För mig infann sig en konstig och främmande känsla, det var kul att gå till skolan.

Vid sidan av det nödvändiga skolarbetet och jobbet i verkstaden blev scouterna en välkommen aktivitet. Veckomötena i patrullen Svalan, med Per Göthenqvist som patrulledare, hölls i en välanpassad lokal i prästgårdens ena uthus. Både patrullmötena en gång i veckan och avdelningsmötena någon gång om året med "Sigge" Magnusson var händelser att se fram emot. De flesta patrullmötena slutade med en cykeltur till Stortorget och en tjock korv med bröd från Åkerlunds vagn. Det kan nämnas att Åkerlunds korvbröd på den tiden bestod av en rejäl brödbulle från S.W. Larssons bageri. Troligen lärde sig Åkerlund vår tidtabell, för när vi väl hade fått våra korvar så drogs "korvmöjen" in på Bredablicks bakgård.

Svedala Scoutkår,
patrull Svalan

Bland mina minnen finns vandringarna med "Stölle" Malmros till hans familjs fritidshus ute vid Lindved. Olika läger vid Häckebergasjön och Stenshuvud finns med i min fotosamling. Bygget av scoutstugan vid Yddingen var också en stor händelse. Ledare, scouter i alla åldrar, föräldrar och övriga intresserade deltog i bygget med stor entusiasm. Men även det enkla, traditionella fackeltåget till kyrkan, följt av samkväm i det gamla församlingshuset, med "Sigge" i högform, lämnade starka och fina minnen. Mitt scoutliv började i en HSB-källare där Elsie, systrarna Dahlin och Allans syster, som jag har glömt namnet på, började forma oss från vargungar till scouter.

Då jag upplevde att skolan i viss mån representerade svek och makt blev det i mötena med vargungar och scouter som jag hämtade många av mina värderingar och som fick min självkänsla stärkt, robusta värderingar som har bevarats genom livet.

Efterhand falnade dock mitt engagemang i scoutkåren, men strax skulle en ny dörr öppnas. Röda Korset, med sin lokalavdelning under gamla småskolan, fångade nu mitt intresse. Övningar, fester, och inte minst beredskapen vid Paddan i Beddingestrand, blev naturliga inslag i våra liv. Röda Korset hade inte samma strikta uppdelning som scouterna när det gällde tjejer och killar, äldre och yngre, alla verkade här, i stort sett, i samma grupp. Kunskap och erfarenhet var faktorer som avgjorde placeringen i gruppen. Erland Ripa, Kjell Karlsson, ”Burre” och Lennart Svensson är namn som hos mig alltid kommer att förknippas med Röda Korset. Utbildning, övningar och gemenskap var huvudingredienser i verksamheten, men även glada fester och upptåg.

Skoldagarna i Svedala by gick mot sitt slut, nästa ”hållplats” blev ”Röda Skolan”. Jag slapp nu vintrarnas ”hatsträcka”. Från Långgatan 12 fram till Hugo Perssons hörna fanns ett rimligt vindskydd, men vägen från Hugos hörna fram till gamla församlingshemmet, där vägen gick ner till Smågriscentralen, var en rysare på vintrana. Ett visst skydd från västanvinden infann sig dock när man nådde fram till korvhandlare Åkerlunds hus, men den bistra vandringen var alltid försenande och föranledde en och annan skarp tillsägelse.

Röda Skolan

Inte utan spänning och förväntan gick jag till Röda Skolan, det vill säga gamla samrealskolan, för att återse klassföreståndaren, Bertil Parthéen, men även några nya ämneslärare och nya skolkamrater. Tidigare klassammansättningar var nu förändrade. Nya kompisar från Lindholmen, Aggarp, Lilla Svedala och Kärrstorp integrerades nu i klassen.

Vårt klassrum låg på första våningen, precis vid sidan av rektorns kontor, med allt vad detta kunde innebära.

På Röda Skolan hölls morgonsamling varje morgon, uppgiften gick runt på olika lärare, men hamnade dock oftast hos Otto Sigvard Persson. Att få tyst i aulan, med alla elever församlade, var inte det lättaste. Förmågan att skapa tystnad varierade mellan olika lärare och svårast var det nog för Otto Sigvard. Inte sällan infann sig rektorn, Sune Göransson, till morgonsamlingen och när han klev över tröskeln till aulan blev det tyst, och då menar jag tyst.

Att ha klassrummet nära rektorsexpeditionen medförde emellanåt att elever från vår klass fick bli ”springbud”. Expeditionen behövde ibland lämna ut kuvert med brådskande ärenden till olika skolor i periferin och det hände även att en viss typ av cigarr hade tagit slut. Själv var jag ganska ofta skickad till skolstyrelsens ordförande, Algot Andersson, för att erhålla hans signatur på viktiga dokument. Jag har ofta funderat över varför just jag blev utsedd till detta uppdrag. Andersson var kärnmakare på stålgjuteriet och jag lärde mig fort vilken sandhög han höll till i. Dessutom rörde jag mig ganska fritt på gjuteriet,

då några av cheferna visste vem jag var. Kanske föll det repeterade valet av mig för att jag i stort sett alltid tog lika lång tid på mig för att utföra uppdraget. Färden till stålgiuteriet gick alltid med cykel och jag tog mig direkt dit utan omväg, först på återresan utvidgades färden och friheten till Konsums bageri. Inköpet blev alltid en marsipanbakelse som åts på vägen.

Schemat hade nu utökats med såväl tyska som engelska, med nya lärare. Engelska blev en ganska behaglig resa. Vi fick en fantastisk lärare - en ung, vacker och duktig pedagog som var full av energi. Ibland kunde man tro att Ulla Stolth (senare Markeström) hade bestämt sig för att lära hela världen prata engelska på tio minuter. Dessutom var och är engelska ett språk som är fullt av användbara undantag som passade mig bra.

På högstadiet med Ulla Markeström som klassföreståndare

Tyskan var grammatiskt lite mera tillknölat och krävde att vissa delar ”pluggades” in. Vår lärare i tyska var dessutom mera formell och använde en striktare pedagogik.

Jag minns en skolresa till Tyskland, jag tror att vi var tre klasser. Målet var Hamburg, med alla sina attraktioner - Hagenbecks djurpark, nöjesfälten och hamnen med bombade broar. Ansvariga för att resan genomfördes på ett bra sätt var lärarna Englund med fru och Stolth med kusin.

Under min tid på Röda Skolan hölls vissa lektioner på Vita Skolan. ”Thure vaktmästare” och ett litet paket Boy kan inte förbigås. Vi var många som fick göra en ”inköpsresa” till närmsta speceriaffär för att Thure inte skulle bli utan rökverk.

Thure Persson var även enväldig badmästare, alla tvingades in i bastun och alla måste efteråt passera den iskalla duschen. Om man gjort tillräckligt många resor efter cigaretter kunde man hålla ett högre tempo genom den kalla duschen, utan att behöva göra om proceduren.

Om jag minns rätt fick tjejerna inte bada bastu. Deras bad försiggick i en massa små enmansbadkar nedsänkta i golvet. När det gällde iskallt vatten tror jag att rättvisa skipades. Över varje badkar satt en dusch som styrdes av deras ”badtant”, som troligen gått samma kurs som Thure Persson, där kallkranen var något speciellt.

I Vita Skolans köllare fanns skolköket inrymt, ett revir som styrdes med stor bestämdhet av Fröken Olsson. Förutom teori tillagades och bakades även anrättningar som endera äts på plats eller bars hem. Alla skulle baka en rulltårta och en gräddtårta, detta var obligatoriskt. Egna ingredienser medtogs, inklusive lämpligt emballage för att kunna ta hem skapelserna.

Mina framgångar i skolköket blev modesta. Rulltårtan misslyckades direkt i första försöket och med synnerligen svårsmälta bieffekter. Smeten var uthäld på en plåt med ett smörpapper och var på väg med denna till en spis. I en trång passage mötte jag Fröken Olsson och stannade artigt för att släppa fram henne, men smörpapperet med smeten fortsatte och fröken Olsson, som inte var så lång, fick smeten över sig. Det såg faktiskt ut som om hon bar haklapp, smeten hamnade mellan smörpapperet och Fröken Olssons blus. Innan nya ingredienser kommit fram, och Fröken Olsson bytt kläder, var det sen eftermiddag, men trots allt kunde jag bjuda på rulltårta när jag kom hem.

Skolköket inbjöd till visst bus. Att baka en gräddtårta till familjen var för oss alla på något sätt skolkökslektionernas höjdpunkt. Ofta gick tårtbaket utan komplikationer när två vid varje tillfälle bakade sin tårta. Vid ett tillfälle var dock ett rejält bus planerat, då vissa kamrater inbjöd till att bli observerade på fel sätt. I ett obehagligt ögonblick placerade någon ett väl tillklippt cellofanpapper mellan tårtbottnarna.

Vid en senare utredning fick vi veta att kaffekalaset där tårtan skulle ätas brottades med vissa svårigheter. Vad jag minns kom aldrig utredningen fram till vem som hade placerat ut cellofanpapperet. Jag minns däremot att klassen hade samlat på sig en del belastande omdömen som ledde till en gympalektion ledd av ingen mindre än skolans Rektor Göransson.

Centralskolan

Svedala växte så att det knakade och snart stod nya Centralskolan färdig, och än en gång skulle vi flytta. Vi fick även nu en ny klassföreståndare, Bertil Carlberg, som skulle lotsa

oss genom den sista delen av vår tid i Enhetsskolan. Nu väntade även en ny uppdelning av gänget. Vi blev nu uppdelade i A-, G- och T-klasser med olika inriktning. Själv hade jag naturligtvis inget val, T står för teknisk inriktning och det kändes som det passade mig bäst. Redan här, trots att det var en tid kvar, började i mitt hem en diskussion om hur min framtid skulle komma att gestalta sig. Inom familjen fanns olika viljeinriktningar, men jag själv började tidigt att leta efter alternativ utanför Svedala.

Centralskolan, som var kommunens stolthet, kan som monument inte bara passeras. Nya fina, moderna salar, stora fönster och avancerad kommunikationsteknik. Övre planet, med sina väl utrustade laborationssalar, regerades av Bertil Carlberg. Det var hans våningsplan. Aulan var nog byggnadens "flaggskepp". Med jämna mellanrum kom "gycklare" från Malmö Stadsteater och framförde sina konster. I mitt minne finns fortfarande Olav Gerthels besök, då han bland annat sjöng sin "Vår Visa" så det ekade i hela aulan.

Aulan användes även till större och mindre fester. Några sidor i ett gammalt album skvallrar om elever och lärare i en ohelig blandning på dansgolvet. På golvet svävar Curt Ebbe Ohlsson med en anonym dam, Arne Petrén och Ulla Stolth rockar loss rejält. Bertil Carlberg med fru dansar nog "slow fox", rektor Göransson och Karin Larsson från Östra Svenstorp väljer ringdans, medan Bo Bengtsson underhåller vid bordet och lite i skymundan njuter Otto Sigvard av en pipa rök. Detta var den glada sidan av aulan som naturligtvis även användes för högtidliga evenemang och skrivningar.

Hemma på verkstaden blev mitt intresse för bilar och motorcyklar bara starkare med tidens gång. Lockelsen att köra bil blev ofta överväldigande, vilket ledde till märkliga episoder.

Klasskompisar vid den nybyggda Centralskolan

Ett sådant tillfälle var när far bad mig hämta en bil som stod parkerad i ett garage bakom polisstationen. Far var på väg till Malmö för att uträtta några ärenden och bad mig i all hast att hämta bilen, nycklarna fanns på polisstationen. Jag uppmanades att gå in till kanslisten (troligen var det Fru Ebersjö) och be att få nycklarna. Sagt och gjort, jag tog min cykel och cyklade till polisstationen, gick in och fick nycklarna till garaget och till bilen. Jag cyklade runt hörnet, ner mot Sonesson & Matssons, öppnade garaget och tog ut bilen, satte in cykeln och kör hem med bilen. Bilen rundsmörjdes, oljan byttes och jag körde den tillbaka, satte in den i garaget, tog min cykel, lämnade tillbaka nycklarna och körde hem. Uppdraget var slutfört. Sedan fick jag veta min fars mening hade varit att jag naturligtvis skulle ha haft ett par montörer med mig som kunde köra och som dessutom hade körkort. Episoden hemligstämplades och har hållits inom en snäv krets sedan dess. Det är nu drygt 56 år sedan som missförståndet uppstod.

Allt var dock inte missförstånd när det gällde min utbildning i att köra bil och motorcykel. Det fanns ett begrepp som hette ”Bökebergsrundan” som ofta kördes i vänster varv och utgjorde på något sätt en standardsträcka där fordon testades. Rundan gick från vårt hus ut till Östra Svenstorps skola där den svängde, via Norrskog, mot Bökeberg, genom skogen och åter via Sjödiken in på Långgatan vid Hugo Perssons hörna.

Motsvarande träning på motorcykel förlades ofta till småvägarna inne i skogen, upp mot Fjällfotasjön.

På min fars inrådan har jag tidigare börjat ta ridlektioner ute på Skabersjö. Far nämnde en gång, ”skall du lyckas i livet, måste du kunna kör bil och motorcykel, men du skall även kunna rida en häst, segla en båt, flyga en flygmaskin och om möjligt köra ett lok”.

Uppmaningen infriades till alla delar utom loket.

Ut i världen

Tiden på Centralskolan gick fort mot sitt slut. Alla började förbereda sig på vad som komma skulle efter skolan. Själv var jag splittrad, minst sagt. Sommarloven, som styrdes av intresset för bilar och motorcyklar, gjorde mig allt mer inriktad på en framtid i motorbranschen.

Genom ett stort fokus blev skolarbetet ibland lidande. Avgångsbetygen från Svedala Centralskola kunde ha varit bättre. Min far var övertygad om att en bra yrkesutbildning var det absolut bästa för mig. Själv smidde jag andra planer och skaffade mig praktik på olika bilfirmor och då gärna hos firmor som sysslade med häftiga bilar, gärna tävlingsbilar. I den miljön kände jag att ”vingarna bar”. Men efter en tids ostrukturerat praktiserande satte min far ner foten och menade att jag nu måste välja väg, att antingen

bli bilmekaniker på allvar eller att komplettera min teoretiska utbildning. Inledningsvis var vi definitivt inte överens om vilket vägval som passa mig bäst. Jag tror att det någonstans utmed vägen var min fars förhoppning att jag skulle gå in i firman. Detta var inget som kom till direkt uttryck, men på något sätt så fanns det i luften.

Vägen blev lång. Efter tre år i Lund, några månader på Folkhögskola och slutligen ett år i kronans tjänst så hade jag bestämt mig. Jag skulle inte bli bilmontör. Så småningom fick jag min första riktiga anställning, som ingenjör och försäljningschef på ett handelsföretag, en anställning med många internationella kontakter ledde mig ut i världen.

PIGAN CATHARINA PÄRSDOTTER – Min farfars mor

Av Torsten Lindell

När jag på egen hand vid början av 2000-talet påbörjade min släktforskning hade jag uppfattningen att försöka få fram en antavla. Detta innebar att jag i princip endast intresserade mig för namn, födelsedatum och födelseplats för att hitta nästa generation och detta innebar i sin tur, att jag missade en notering längst ute till höger, där prästen noterat att Catharina Pärsdotter blivit dömd till **5 års tukthus för barnamord**. Flera år senare, då jag bland annat efter en kurs i släktforskning, hade större erfarenhet, kom jag tillbaka till Catharina och hittade den lilla noteringen. Detta gjorde mig nyfiken och då jag nu visste att det fanns mycket att hämta om någon, som blivit ställd inför skranket, så var det ju bara att tacka och ta emot. Att detta skulle leda till att jag mer eller mindre med ganska stor säkerhet skulle kunna få en inblick i hela hennes liv, hade jag inte kunnat drömma om. I dag har jag med råge underlag till en hel bok, som jag nu lite mer kortfattat vill berätta om. På 1800-talet var den i särklass största yrkeskategorin pigor och drängar och deras ofta korta liv innehöll inga sensationer. Med andra ord: Den ene var den andre lik. Jag var därför inte så optimistisk då jag startade den här utredningen. Jag hade emellertid en enastående tur och hittade det ena efter det andra och med hjälp av lite fantasi och att jag var väl bevandrad med platserna hon vistats på, så har jag nu en ganska sannolik uppfattning om hennes liv och leverne.

Naturligtvis vill jag ha med så mycket som möjligt och **det blir inte lätt att krympa ner en roman till en novell, men så här blev det:**

Tiden före katastrofen

Catharina föddes i Grönby den 13 oktober 1832. Hon blev nummer fem i en barnaskara, som så småningom ökade till åtta. Två av de yngre syskonen dog i tidig ålder.

Hennes far var soldat och de bodde i ett torp, bekostat av rusthållaren, som i hans fall bodde i Vallby, en liten ort i angränsning till Grönby. Han tog som knekt namnet Rosenknopp. För övrigt hade han en bror, som fick namnet Knopp. En liten lapp, som jag hittade hos mina föräldrar ”vittnade om” att de båda bröderna kom hem från kriget och fick vars sitt torp. Problemet var bara att det inte pågick några krig vid den tidpunkten, så sanningen var väl att de kom hem från någon av övningarna på Revingehed. De bodde alltså i ett soldattorp och hade därigenom en viss status och dessutom möjlighet att själva odla grönsaker med vad det innebar för försörjningen. Jag tror därför att Catharina har haft en trygg uppväxt och fått en uppfostran som kunnat stärka henne i hennes fortsatta liv, som det skulle visa sig, inte blev av det nådiga slaget.

Grönby, som ju var ett jordbrukssamhälle, var väl framme i utvecklingen. Bland annat

hade de både skola och skollärare i Bengt Gullberg och hans hustru Beata Bergholm, så förutsättningen för en god start här i livet fanns.

Men nu började motgångarna för Catharina. Familjen Rosenknopp flyttade av någon anledning till grannsocknen Börringe och där fanns ingen skola och ingen skollärare, utan i Börringe var det klockaren som en och annan gång förhörde barnen på deras kunskaper om katekesen. Att Börringe var så efter i utvecklingen har sin egen historia:

I Grönby ägde bönderna sina hemman, men vid den tidpunkten, då familjen Rosenknopp kom till Börringe ägdes alla hemman av godset. För att bringa klarhet i detta, får man gå tillbaka till 1700-talet. Före 1745 ägde även Börringes bönder sina hemman, men då godset fick en ny ägare, riksrådet Joakim Beck-Friis, som var en av kung Adolph Friedrichs mest uppskattade män, blev det en förändring. Det var en maktlysten herre som tog över klostret och 1752 utnyttjade han sin bekantskap med kungen till att i ett brev av den 3 juni 1752, hemställa om att få tillåtelse att köpa in alla gatehus och hemman i socknarna Börringe och Lemmeströ. Givetvis protesterade bönderna och det blev en del korrespondens mellan dem och kungen. För att göra en lång historia kort, så blev i alla fall resultatet att bönderna förlorade och att Beck-Friis 1757 kunde genomföra sitt köp. Köpesumman var 6.217 daler silvermynt och bönderna fick nu hyra sina gårdar. Som tack till kungahuset döptes socknarna om till GUSTAFS vilket åsyftade kungasonen, som så småningom blev Gustav III.

Givetvis blev bönderna inte nöjda med detta utan det blev en hel del protester. Beck-Friis visade sig liksom Gustav, vara maktlysten, men till skillnad från Gustav började han mer eller mindre att plundra sina "arrendatorer". Gustav III var ute efter adelns egendomar, men här hade han fått betydligt mäktigare fiender än Beck-Friis. Dessa lät sig inte nöja med detta och protesterade, först genom Anjalaupproret i Finland, där för övrigt några av mina släktingar deltog. Slutet blev Maskeradbalen i Stockholm där kungen blev mördad.

Flera år senare kunde bönderna köpa tillbaka sina egendomar, men så sent som 1940 fanns fortfarande 59 av socknens 110 gårdar kvar i godset ägo. I en klagoskrift från bönderna till Kammarkollegiet framgår att: *"Det är inte nog med att herr Landshövdingen Beck Friis pålagt oss att varje dag med hästar och karlar göra arbeten vid herrgården, varigenom eget arbete och hemmansskötsel alldeles försumrats, utan vi måste leva i ständig fruktan för den herr Landshövdingens myndighet, att när det honom behagar, kunna låta utmäta vår ringa egendoms kvarlever, som redan genom tidigare utmätningar blivit oss förskingrade"*.

Detta för att beskriva lite hur det var i Catharinas Börringe, men nog om detta.

1854 fanns Catharinas föräldrar Pär Rosenknopp och hans hustru Hanna i Svedala, närmare bestämt i Aggarp nr 5 som ägdes av husmannen Anders Andersson. Huset hyste 4 familjer. Både Pär och Hanna är noterade som skröpliga, men Hanna klarar ändå

av hushållet. Att de kan bo kvar är nog tack vare Pärs pension, men även några av barnen som nu är ute i förvärvslivet, bor hemma hos föräldrarna och stärker den något skrala kassan.

Trots det trånga utrymmet så växte familjen. 1854 flyttade dottern Hanna in med sitt oäkta barn Anna och 1856 var det dags för Catharina att föda ett oäkta barn Jöns Olof. Hanna gifter sig i alla fall med fadern till barnet, Hans Persson, men pappan till Jöns Olof är fortfarande höljt i dunkel. För de båda systrarna blev det en tid, då samhället ständigt påminde om deras situation. Kyrkan hade bestämmelser om hur de skulle vara klädda och i kyrkan hade de en väl synlig plats. Barnet fick ofta namnet horunge. Det var således ingen behaglig situation för de båda systrarna, även om det endast var en kort tid för Hanna.

Den 30/9 1857 dör Pär Rosenknopp i lungsot och hustrun blir nu ensam tillsammans med Catharina och Jöns Olof. Catharina är nu 25 år gammal och fortfarande ogift. Hon arbetar på Snapparps gård, där även brodern Jakob har arbete. Modern Hanna har trots sin sjukdom tagit hand om barnet.

Katastofen

Under senare delen 1858 märker Catharina att hon återigen är med barn. Hon berättar detta för den blivande fadern, men han nekar och menar att det likväl kan vara någon annan. Nu börjar en tid för Catharina, som sysselsätter henne dag och natt och allteftersom barnet växer i magen vet hon inte vad hon skall ta sig till. Hon bönar och ber att fadern skall ta sitt ansvar men får inget gehör. Det blir en tråkig julhelg för henne. Inte nog med att pappan har dött. Nu har hon själv ett problem som hon inte kan tala med någon om. Tiden för en abort börjar löpa ut men hon hoppas fortfarande att pappan skall ta sitt ansvar. Hon vet ju dessutom hur hon tidigare blivit behandlad av samhället och hon hade ingen bästis, då hon ju nyss kommit till Svedala. Hon skjuter med andra ord problemet framför sig och tiden löper så småningom ut för henne och blir till det faktum, att hon den 2 maj 1859 i ensamhet föder sitt andra utomäktenskapliga barn. Att det dessutom råkar vara på Kristi Himmelfärdsdag skulle senare visa sig vara extra straffbart. Hon kväver barnet omedelbart med en kudde och gömmer det i den lilla lägenheten. Underligt nog har hon lyckats hålla sin belägenhet hemlig även om hennes arbetskamrater hånat henne för att hon blivit tjock. Mamma Hanna var emellertid helt ovetande. I 3 dagar höll Catharina det döda barnet gömt i huset. Med så uppstod ett tillfälle för henne att bära iväg kroppen och gräva ner det i en grustäkt, inte långt hemifrån. 6 veckor senare hittas kroppen, som delvis grävts fram av vilda djur och spekulationerna satte igång. Catharinas något underliga beteende kom på tal och det dröjde inte länge förrän misstankarna mot henne stärktes och rättsprocessen mot henne drar igång den 4 juli 1859, vilket framgår av digra protokoll, som från början på grund av handskrift vara svåra att tolka, men som

jag så småningom lyckades klara av.

Enligt dessa detaljrika protokoll kan man få en fullständig uppfattning om själva rättsprocessen som hölls under sammanlagt 3 dagar.

Rättegången

Första dagen, den 4 juli 1859, ägnades helt åt att redovisa vad rättegången handlade om. Auditören O.G. Möller hade till tinget instämt pigan Catharina Pärsdotter *”såsom misstänkt att hava framfött och å lön lagt ett å Aggarps by funnit dött gossebarn”*, samt yrkat ansvar å Catharina Pärsdotter i den mån bevisningen därtill kunnat föranledas.

Den åtalade, som en tid suttit häktad, blev nu hämtad och ställd inför rätta.

Någon försvarsadvokat kan jag inte finna utan det var samhällets präst Erik Borgström som fick vittna om hennes tidigare leverne, så hon var i princip ensam framför en hel del prominenta herrar såsom bruket var på den tiden.

Borgströms vittnesmål var:

”Pigan Catharina Pärsdotter, som blivit stämd till Wemmenhögs Härads instundande urtima ting, för att i mån bevisning mot henne kan förekomma, att hon framfött det i en grop på Aggarps ägor funna döda gossebarn, lämnas härmed ett intyg på att hon är född den 13/10 1832 i Grönby av dragonen Pär Rosenknopp och hans hustru Hanna Persdotter; bortflyttad år 1851 från Gustavs församling, äger någorlunda kunskap i kristendom, begick Hans Helighets nattvard senast den 5 december sistlidet år och att hon i levernet har den anmärkning, att hon den 1 maj 1856 härstädes framfött ett oäkta gossebarn, som i det heliga dopet kallades Jöns och vistas hos modern”.

Nu blev det Catharinas tur att lämna sin version av den ruskiga historien, som hon redan tidigare erkänt för åklagaren, mycket genom övertalning av kyrkoherden Borgström. Genom hennes berättelse inför rätten framgår följande från rättegångsprotokollet: *”att hon fram till 17 års ålder vistades hemma hos föräldrarna, av vilka fadern nu är avliden, sedan hade hon haft arbete ute på landsbygden i närheten, men från den 1 maj sistlidna år tjänat som piga på Snapparps gård, till sistlidna år, då hon flyttade hem till sin mor. Beträffande omständigheterna kring brottets begående, hade Catharina till följd av en person på Snapparps gård kort efter sistlidna juli känt sig havande, men dolt sitt tillstånd så att varken hennes moder eller syster, fattat misstankar, ehuru den senare flera gånger i detta hänseende, yttrat misstankar, vilket genast högljutt nedtystades av Catharina, under försäkran att det inte fanns någon grund, att Catharina på morgonen Kristi Himmelsfärdsdag detta år genom häftigt påkommet illamående strax efter sin hemkomst och under förebärande för modern att hon fått kännning av frossan, lagt sig till sängs och blivit kvarliggande i sängen medan modern, efter Catharinas försäkran, att hennes tillstånd inte var värre än att hon kunde sköta sig själv, begivit sig till kyrkan, och att Catharina, då hon kort efter det att modern avlägsnat sig, genom tilltagande plågor, känt födslovärkarna vara nära förestående, utgått till det näst intill stugan liggande köket och där framfött ett levande barn, vilket Catharina,*

sedan någon tid hade fattat uppsåt för att röja av vägen och som hon nu genast efter födseln såhunda avdagatagit, att Catharina utan att hon först ha betraktat det framfödda barnet, som genom skrik givit sig tillkänna, med handen omfattat och tryckt barnets strupe, tills att det upphört att giva tecken till liv, samt att hon därefter dolt barnets kropp, som hon lindat in i en trasa, i en del av köket, där hon låtit det döda barnet ligga i trenne dagar, till dess hon följande måndag, under det att hon varit på arbete, bortfört kroppen och nedlagt detsamma i ett dike på Aggarps ägor, varefter hon gömt liket med några jordtorvor.

Såsom varande grund till brottet, anförde Catharina den misskänsla hon hyst, om dels sin blygsel däröver att hon låtit lägga sig och dels den misströstan hon hyst på grund av sin fattigdom, inte ansåg sig kunna försörja barnet, sedan den person, som skulle vara far till barnet, mycket bestämt därtill nekat, samt frånsagt sig att till barnets fostran lämna några bidrag därför, samt Catharina då misstänkt att hon ensam skulle stå för försörjningen. Catharina hade desto mera känt sig vara i behov av att klara omsorgen för hennes andra levande barn och detta gjorde henne tillräckligt bekymrad. Hon kunde dessutom inte vänta sig något bistånd från sin moder, som själv var i en mycket torftig belägenhet”.

Tretton vittnen utöver Catharinas mor och syster hade kallats in, som alla lämnade utförliga uppgifter om vad de hade sett. Jag kommer nu att återge protokollen från några av dem.

Ola Olsson: *”att den 14 juni uti en uppgrävd grop å vittnets egna ägor anträffats av vittnets son som på en av vittnets frågor nämnt liket av ett barn, som redan i hög grad var angripet av förruttnelse, att vittnets son vid tillfället varit borta, men vid hemkomst blivit därom underrättad, genast anmält förhållandet till kyrkoherde Borgström samt tillika avsänt en skriftlig underrättelse om saken till åklagaren, samt att vittnet låtit upptaga den döda kroppen och förvarat det på sin loge tills detsamma påföljande dag, efter att vittnet anskaffat en likkista, ha fört det till kyrkans materialbod, där likbesiktning sedermera hållits, förklarade vittnet, att han inte hade annat i saken bekant, än att han, efter likets upphittande sedan det i stan blivit känt för honom, att den omvittnade händelsen blivit känd i orten, hört rykten vara gängse, att Catharina Pärnsdotter misstänktes vara mor till ifrågavarande barn”.*

Marna Jakobsdotter: *”att vittnet på förmiddagen Kristi Himmelsfärdsdag, efter det att hennes 4 år unga flicka hemkommit och underrättat vittnet att Catharina var sjuk och befann sig ensam hemma, bett vittnet anskaffa lite vatten, samt begett sig in till Catharina, vilken vittnet då funnit liggande i sängen, blek och som syntes ganska sjuk, att Catharina efter det att hon fått vatten, uppgivit att hon under det att modern varit i kyrkan, fått ett häftigt anfall av frossa, av vilken sjukdom hon sig förut hava lidit, samt att vittnet strax därpå hade avlägsnat sig, sedan Catharina förklarat att hon mådde lite bättre, tilläggande vittnet på given anledning, att i orten trodde de, att med anledning av Catharinas utseende, att hon befunnit sig i havande tillstånd, men att vittnet aldrig därom tillsport Catharina, dock hade vittnet efter underrättelse om det döda barnets anträffande, genast fattat misstankar om att Catharina framfött och avdagatagit detsamma”.*

Elna Björkman: "att vittnet under sistlidna vinter tyckt sig förmärka, att Catharina Pärsdotter var havande, samt även omnämnt denna sin förmodan för den tilltalades syster Karna, gift med husmannen Ola Nilsson i Aggarp, och att Karna då till henne yttrat, att hon haft samma tanke som vittnet, men att Catharina hade förnekat att berörda förmodan ägde grund, och att vittnet dagen efter Kristi Himmelsfärdsdag besökt Karna Pärsdotter, vilken då för vittnet omtalade, att Catharina under en lång tid inte skulle ha haft sin månadsrening ordentligt, då återfått densamma, under yttrande att nu kunde de väl inte säga, att hon varit havande, samt att vittnet den 25 sistlidna juni, då efter det att Catharina befunnits sjuk, varit tillsammans med den tilltalade för arbete hos Jöns Pålssons änka i Aggarp, dom alla fem misstänkte, att Catharina skulle vara moder till det å Ola Olssons ägor funna barnet, uppmanat den tilltalade att visa sina bröst för vittnet och att Catharina då i anledning härav tagit fram och med handen visat sina bröst, varur det då runnit di, samt att vittnet, som därigenom stärktes i sin misstanke om Catharinas brottslighet, uppmanat henne, att om hon gjort sig skyldig till förbrytelse, vilket hon misstänkte, därom hos kyrkoherden avlägga bekännelse, emedan hennes straff då troligen blivit mildrat, hade Catharina efter något begrundande yttrat: Männe mitt straff blive mindre om jag bekänner, samt därpå avlägsnat sig, sägande att hon ämnade gå till kyrkoherde Borgström".

Marna Jakobsdotter: "att vittnet, som varit bekant med Catharina Pärsdotter, samt även hört omtalas det i orten gängse ryktet, att Catharina syntes vara havande, likväl aldrig talat med Catharina härom, förrän det att hon redan var misstänkt för barnamord och att vittnet då vid ett tillfälle för 14 dagar sedan, träffat Catharina, som syntes mycket nedslagen och omtalat att hon kom från kyrkoherde Borgström, som skulle varit mycket sträng mot henne och då frågat Catharina om hon inte kände ängslan av att behöva lätta sitt samvete, samt att vittnet när hon inte erhållit något svar, föreslagit att göra henne följe till kyrkogården, för att se att berörd familjegrav inte var besmyckad, emedan vittnet förmodat, att åsynen härav möjligen skulle få Catharina till en bekännelse, det den tilltalade genast ingått på vittnets framställning, under yttrande att hon hade haft en livlig åtrå att få se barnet, som hon hört så mycket talas om, varefter de begivit sig till begravningsplatsen, dit Catharina sedermera nedstigit i den öppna graven och försökt vidröra kistlocket, varvid Catharina backat och visat stark sinnesrörelse, att vittnet och den tilltalade, när det likväl inte lyckats dem att öppna kistan, sedermera avföljt hem till vittnets bostad, där Catharina efter att ha läst några psalmer, yttrat, att hon genast skulle prata med den präst som hade konfirmerat henne emedan hon kände fruktan för den stränghet varmed prästen i församlingen behandlade henne, samt att Catharina slutligen påföljande söndag, efter flera uppmaningar av vittnet att bekänna, att hon var skyldig till det brott, varför hon misstänktes, sedan hon visat mycken tvekan och för vittnet erkänt, att hon framfött och avdagatagit ifrågavarande barn och hade vittnet därefter åtföljt Catharina till kyrkoherde Borgström, för vilken den tilltalade nu under ånger och tårar upprepat sin bekännelse".

Provinsialläkaren Karl G Wiesselquist redogjorde för sin undersökning av såväl det döda barnet som den misstänkta modern och det var i alla fall då det gällde barnet ingen

vacker syn som mötte Anders Olssons son, då han hittade barnet, som hade grävts fram av vilda djur och var stadd i stark förruttnelse. Bland annat var huvudet avskilt från kroppen.

Undersökningen av Catharina styrkte inte att hon fött ett barn, men för att få ett resultat av detta måste undersökningen ske 8-10 dagar efter förlossningen emedan efter denna tidpunkt spåren försvinner och man får ingen tillförlitlig upplysning.

Wiesselquist avslutar med: *"vilket jag ej allenast på min redan avlagda trohetsed intygar, utan ock med denna min edliga förpliktelse, så sant Gud hjälpe mig till liv och själ"*.

En efter en framlade nu de andra vittnena sina iakttagelser och då även Catharina erkänt att hon var den skyldiga, så var man ganska övertygade om att man hittat rätt gärningsman, men rätten ville likväl höra även Catharinas mor och syster och man beslöt därför att återuppta målet den 7 juli innevarande månad till vilken dag åklagaren har att inkomma med sin plädering och kommer under tiden Catharina att bli kvar i häktet.

Något som förvånar mig är att Wiesselquist vid besiktningen haft kyrkoväktaren Sven Rasmusson och klockaren Anders Persson som assistenter, men då jag även har en klockare i min släkt fick jag senare besked om, att det i deras yrke ingick en viss "sjukvårdsutbildning".

Catharina var inte nöjd med hur hon blev behandlad av Erik Borgström och hade bett att få prata med sin konfirmationspräst i Börringe, Johan Samuel Nibelius. Han var i samma ålder som makarna Rosenknopp och deras barnkullar var också i samma ålder, så det finns nog anledning till att tro, att de haft nära kontakter utöver religionen. I alla fall så var Johan Samuel död. Han var mycket omtyckt av församlingsmedlemmarna och det blev alltför många "kafferep", så han gjorde skäl för uttrycket: **Vår präst är rund som en ost**. Han dog den 9/7 1856 endast 57 år gammal. I sjukjournalen framgår **att han var så tjock, att han knappt kunde mata sig själv**.

Rättegång den andra dagen, 7 juli 1859.

Nu var endast änkan Hanna Persdotter och dottern Karna Pärsdotter inkallade, för att vittna om sina iakttagelser.

Hanna Persdotter berättade, som hon sagt i ett tidigare förhör, att hon redan innan Catharina slutade sin tjänst på Snapparps Gård, hört rykten om att det var bekant i orten, att Catharina befunnit sig i havande tillstånd.

Av protokollet framgår vidare: *"Genast vid hennes hemkomst till Aggarp och därefter flerfaldiga gånger hade Hanna frågat sin dotter huruvida berörda rykte hade någon grund, men alltid erhållit nekande svar; jämte det att Catharina Pärsdotter förklarat, att misstankarna om hennes havande uppkommit genom att det blivit oordning i hennes månadsblödning och att hon någon tid varit besvärad av svullenhet, vilket sannolikt hade nedtystat moderns misstankar. Catharina hade för övrigt varit fullt frisk då hon kom hem, men insjuknat på*

morgonen så att hon fick lägga sig till sängs. Frampå förmiddagen hade hon förklarat att det endast var frossa, som hon haft känningar av tidigare och att hon nu började känna sig bättre och hade modern inte kunnat förmärka eller misstänka att Catharina haft för avsikt, att få henne från stugan, varför hon begivit sig till kyrkan, sedan hon hade tillsagt grannfrun att under hennes frånvaro hava tillsyn över Catharina.

Återkommen från kyrkan hade Hanna funnit dottern lite blek, men enligt hennes egen försäkran, så mycket bättre att Catharina redan nästa dag var så återställd att hon kunnat gå ut, varför Hanna inte haft ringaste aning om huruvida hennes bortovaro förlöpt, förrän det döda barnet upphittats, då Hanna Persdotter började misstänka den tilltalade och sedermera flera gånger få henne till att bekänna, dock utan framgång. Hanna Persdotter hade alltid haft överseende med dotterns felsteg och små omständigheter och inte nekat att draga försorg om hennes tidigare barn”.

Karna Pärsdotter som hördes härefter uppgav, ”att hon under sistlidna vinter och vår, såväl av andra, personer hört sägas och även själv tyckt sig finna, att systemen varit havande, samt därom flera gånger tillfrågat henne, men alltid erhållit nekande svar. Efter att systemen under någon tid, inte träffat Catharina, hade Karna fått besök av henne dagen efter sistlidna Kristi Himmelsfärdsdag, varvid Catharina var nedslagen och beklagat sig över sin fattigdom, och hade Karna märkt att den tilltalade var blek och tärd, men inte fäst vidare uppmärksamhet åt detta, emedan Catharina omtalat, att hon haft frossan och därefter fått sin månadsrening, vars uteblivande hon alltid förut uppgivit som orsak därtill att hon sett ut att vara havande. Efter det att det döda barnet blivit funnit, hade Karna tillsport Catharina om det var hon som framfött det gömda barnet, men denna försvarade sig under bedyrande att ryktet om hennes havande tillstånd saknade grund”.

Åklagaren avslutade vittnesförhøret och överlämnade målet till ett avgörande genom att yrka att Catharina måtte få det straff hon förtjänade. Hon fördes tillbaka till häktet i avvaktan på att få sin dom som skulle hållas den 8 juli.

Domen

”Genom egen, av omständigheterna styrkt frivillig bekännelse, är den tilltalade Catharina Pärsdotter lagligen förvunnen, att efter det att hon av oavlåtligt beteende blivit havande, och utan att hon sådant förut uppenbarat, Kristi Himmelsfärdsdag innevarande år under sabbaten, i enslighet framfött ett levande gossebarn, fullt och fast överlagt uppsåt att avhända fostret genom att försöka medelst kvävning hava tagit detsamma av daga och kräver alltså häradsrätten jämlikt 3:dje kapitlet 1:8 sådant detta senare lagrum lyder genom Kungliga förordningen den 20 januari 1779, rättvist döma Catharina Pärsdotter, att för hennes ovannämnda å helgdag begånget brott i en bot mista livet genom halshuggning”.

Vittnena skulle få en ersättning till vanlig skjutslega för 2 mil fram och åter samt 50 öre i traktamente, men då Catharina saknade tillgångar skulle detta utbetalas av Kunglig Majestät.

Catharina fördes nu till länshäktet, där hon skulle avvakta att domen verkställdes.

I häktet fick hon först genomgå 28 dagar på vatten och bröd och blev sedan överförd till avdelningen för dödsdömda. Närheten till Svedala gjorde det möjligt för hennes släktingar att besöka henne.

Möjligen fick hon träffa sin son, då 3 år gammal, men nästa träff skulle bli först 5 år senare, detta tack vare att någon hjälpt henne att skicka in en nådeansökan till Högsta Domstolen. Svaret blev:

”Konglig Majestät har i nåder låtit sig föredragas handlingarna i detta mål och försvarar Hofrättens utslag vara lagligen grundade, dock vill Kongl. Majt, med afseende å förekommande omständigheter af nåd förskona Catharina Pärsdotter från dödsstraffet och tillåta att hon istället får umgälla sitt brott med 28 dagar vatten och bröd i fängelset samt 5 års tukthus. Det vederbörande till underdånig efterrättelse länder”.

Undertecknat av Louis de Geer, justitie Statsminister.

Resan till Stockholm

Catharina blev nu flyttad till en annan avdelning i avvaktan på transport till fängelset i Stockholm. Jag tog för givet att det gällde Långholmen, men kvinnorna hade tidigare flyttats till Straff och Arbetsfängelset i Norrmalm. Givetvis var det en lättnad för familjen, men domen innebar att de inte fick träffa varandra under de närmaste 5 åren. Dessutom fick mamma Hanna ansvaret för Catharinas barn Jöns Olof.

Något som jag inte tänkt på tidigare var: Hur kom hon till Stockholm? Var järnvägen klar? Den hade påbörjats under 50-talet, men var vid denna tidpunkt användbar endast närmast Malmö och Stockholm. Banan öppnades mellan Malmö och Lund 1856 och 1860, samma år som Catharina skulle åka, var den klar till Hässleholm. Med andra ord så blev det till att använda häst och vagn. För en del år sedan var vi tillsammans med vår dotterdotter i Åhus i samband med en utställning om Yngsjömörderskan. Då visade man bland annat upp en fångvagn, som jag tror var ganska lik den som Catharina fick använda. Guiden målade då upp en historia om hur illa fången hade det, där han eller hon satt i den trånga oisolerade buren, fastfångslad till händer och fötter: När han var klar med sin beskrivning säger 7-åringen: Stackars hästar. Ja, så kan man också se det.

Catharina blev alltså placerad i en sådan och fick åka den långa sträckan till Norrmalm i Stockholm. Mars månad var väl inte den bästa tiden med tanke på tjällossningen och de inte alltför iordningställda vägarna. Det var inte heller några längre sträckor man hann med på en dag. Jag läste en berättelse om en utlänning som kom i land i Hälsingborg för att rida till Stockholm. Det tog honom 10 dagar. Med hänsyn till att det inte alltid var de bästa hästarna som bönderna lånade ut, så var det inte omöjligt att hon färdades 15-20 dagar

Ett intyg utskrivet före avfärden talar om att Catharina var fullt arbetsför.

Gästgiverierna skulle ligga med 2 mils mellanrum, som man bedömde vara en dagsetapp. På varje rastplats fanns det en cell med lås där fången fick tillbringa natten. Det var ingen nöjesresa som Catharina var ute på och hon var säkert glad, då hon nått fram till målet. Om hållskjutsar och krogar kan man läsa i en bok av Lennart Nilsson.

Fängelsetiden

Den 17 april 1860 anlände Catharina till slutstationen i Norrmalm. Då jag slog upp Norrmalm i datorn gjorde jag ett verkligt fynd.

I boken *"Den dolda historien"* hittade jag en uppsats av Marja Taussi Sjöberg från Umeå, som berättade om en kvinna, som det visade skulle vara en av Catharinas medfångar. Jag har varit i kontakt med Marja och fått hennes tillstånd att använda materialet och här fick jag verkligen en uppfattning om hur fångarna tillbringade sin vardag och även i söcken för den delen. Det var en salig blandning av kvinnor, som skulle samsas och vakterna hade fullt upp med att hålla dem isär.

När Catharina kom fram till fängelset fick hon lämna ifrån sig sina egna kläder, som var både slitna och smutsiga. Ett välkommet bad efter den långa färden måste ha inverkat positivt på hennes sinnesstämning. Hennes kläder noterades i en så kallad fångrulla, som dessutom var som en dagbok, där fångens eventuella snedsprång under vistelsetiden noga noterades. Här kunde man läsa om eventuella brott som fången gjort och vad straffet blivit. Det kunde vara allt från bötesstraff till vistelse i mörk cell. Norrmalm hade tagits i bruk som fängelse 1827 och var på den tiden en modern förvaringsplats. Dessutom hade man kunnat sära på kvinnor och män. Själva förflyttningen skedde i skydd av mörkret för att förhindra fritagningar och ansågs nödvändigt för den allmänna säkerheten.

Marja börjar så här: ***Sent en eftermiddag i slutet av april 1862, anlände en ung kvinna i en fångtransport till Centralfängelset Norrmalm i Stockholm, kallat spinnhuset.***

Sedan 10 månader hade Catharina befunnit sig där. Det var ju ingen större skillnad på, hur fångarna behandlades och eftersom Catharinas "dagbok" var helt tom, så fick jag ju i alla fall möjlighet att få en bild av livet i fängelset.

Kvinnan var Ingrid Britt Källberg från Njurunda socken, som blivit dömd för 3:dje resans stöld. Hon hade blivit dömd till straffarbete i 6 år och 4 månader, ett hårt straff i förhållande till Catharinas brott, men i hennes dagbok kunde man läsa att hon inte mindre än 35 gånger i fängelset brutit mot deras lagar. Tyvärr kom hon aldrig ut i friheten. Hon dog i tyfoidfeber, som under 1868 härjade på Norrmalm.

Norrmalm hyste c:a 300 fångar och i logementet där, där Catharina "bodde", fanns ett 40-tal kvinnor, alla med olika bakgrund, så det fanns nog anledning till tvister med jämna mellanrum. Det fanns inga sängar utan nätterna tillbringades i hängmattor, som

då var vanligt på båtar. Möblemanget var mycket sparsamt och de små fönstren släppte inte in mycket ljus. Värmeanordning fanns dock.

Här skulle nu Catharina tillbringa de närmaste 5 åren. Vad jag förstår har Marja haft tillgång till fångarnas ”meritförteckning” och därigenom fått en bra insyn i livet på anstalten. Flertalet av de intagna var nog inte Guds bästa barn och var ofta i delo med fångvaktarna vilket ledde till ett eller annat straff.

Norrmalm var ju en arbetsanstalt, så huvuddelen av dagen gick till arbete där det kardades, häcklades, spanns, stickades och syddes fångkläder, men det förekom även arbete för enskilda företagares räkning och privata företag. De jobbade på ackord, d.v.s. de hade ett visst arbete som skulle göras. Hann de med mer så kunde de få extra pengar i bonus. Men hänsyn till hur pass frisk man var bestämdes ackordet för var och en. En del av pengarna kunde användas till att dryga ut den spartanska kosten eller så sparade man för att ha något att starta med då det blev ”muck”. Det var ofta irritation mellan fångarna och vaktarna, som även de till huvuddelen bestod av kvinnor. En del av fångarna tog ett straff som ett tillfälligt avbrott och provocerade själv fram det, men det var många som mådde illa av några veckor under ständigt mörker. Något, som var irriterande, var att man inte fick prata med varandra. Det skulle vara tyst under arbetet. En intern orkade inte med mer än en tredjedel av ackordet och hon hotade personalen med att använda kniv.

Inga Brita var tydligen en av de trotsigaste och fick därför ett digert straffregister. Då och då försnillades något lite material och kunde på så sätt använda detta för att på ”fritiden” skapa något eget, men detta fick ju ske i smyg. Någon gång fick man ta till en tvångströja. En av kvinnorna fick ett häftigt utbrott mot självaste fängelsedirektören. Hon sattes i mörk cell, fastkedjad med fotbojor. En av fångarna hade beslutat sig för att rymma och hade därför börjat tillverka ”civila” kläder, men det hela avslöjades av en annan fånge.

Nu var det ju inte enbart elände. Ibland fick man möjlighet att dansa, sjunga och leka och man sydde kläder och håret kammades och krusades. Tyvärr uppskattades detta inte av personalen, så det blev ett eller annat straff, dock av det lättare slaget. Då det var mörkt i rummet kvällar och nätter fick de ju möjlighet att prata och då fanns det en del lustigkurrar, som berättade historier och göra alla möjliga upptåg. En gång fick de för sig att klä ut sig till karlar och gick in till de andra rummen för att roa sina kamrater, men det upptäcktes och det ledde till cellstraff och det gick till och med så långt, att det anmäldes till Kungliga Fångvårdsstyrelsen.

Det var inte endast konflikter mellan vakter och fångar utan fångarna själva hade lite svårt att komma överens. Att skvallra kunde ge lite extra förmåner, men det ledde ofta till extra bråk och besvärigheter för vakterna.

Justitiekansler Geijer gjorde då och då visitation på fängelset och då fick kvinnorna

möjlighet att klaga om de blivit felaktigt behandlade. Detta ledde dock mera sällan till något. Vål framme hos den mäktige mannen blev de förlägna och fick inte fram sitt ärende.

Något som inte tillhörde det vanliga men som ändå förekom att det varje år föddes ett 10-tal oäkta barn, vilka togs omhand av Stockholms stads fattigvård. De blivande mödrarna utsattes då för hån och spe av sina ”kamrater”.

Att tiden förändrades även i fängelset märktes då man började anskaffa oljelampor och man installerade en dusch, hängmattorna byttes ut mot lådsängar och nya mer spännande böcker anskaffades när man nu genom lamporna hade tillgång till ljus. Från fängelset hade man även utsikt över byggandet av Norra stambanan om nu detta var till tröst för de inspärrade. Men kanske tänkte de på den hemska färden de tidigare genomgått.

Ären i fängelset hade dock satt sina spår och de blev utsatta för en hel del smittsamma sjukdomar. Helt frisk var ingen. Nöden utanför fängelset ökade under 60-talet, vilket de nyanlända fångarna vittnade om. Vanliga sjukdomar var lunginflammation, vattusot, skörbjugg och veneriska sjukdomar såsom syfilis. Av dem som nu vistades i fängelset dog var åttonde. Tjuveriet i samhället ökade och fängelserna blev överfulla.

Ja, detta var en mycket kort återgivning av Marja Taussis berättelse. Något som förvånade henne var det stora antalet som var anklagade för barnamord. Marja skriver dessutom att hon hämtat sina uppgifter från bland annat fångrullan som för fånge nr 349 nr 224 4601 Catharina Pärsdotter inte innehåller någon som helst anmärkning. Hon skulle med andra ord ha varit en mönsterfånge och kanske var det rätt av Geier att skona henne. Vad fick jag då veta av rullan. Jo bland annat hennes utseende som hittills varit dolt i dunkel. Det framgår bland annat, att hon hade stark kroppsbyggnad, mörkt hår, blå ögon och ett ovalt ansikte. Hon var 5 fot och 3 tum lång, vilket skulle motsvara 1,56 m. När jag tänker på farfar och hans bror Nils, som båda var småväxta, kan man ana lite gener från Catharina. För att inte missuppfatta detta vill jag påpeka att det inte hade med styrkan att göra. Det finns många historier i släkten om min farfars styrka, inte minst i samband med när man bytte vikter på Sockerbolaget i Svedala. Farfar var dessutom regementsmästare i brottning i sin viktklass.

En sak som förbryllar från fängelseprotokollet där hennes privata kläder, som förvarades i fängelset under fängelsetiden, har värderats. Kläderna som var slitna, värderades till **10 riksdaler och 24 öre, vilket utgjorde en förmögenhet**. Hennes lilla börs innehöll 55 öre. Då hon nu släpptes från fängelset hade utöver sina gamla kläder en sparad arbetsförtjänst på 28 riksdaler och 93 öre. Denna summa borde vara mycket större, speciellt som hon inte begått några brott i fängelset. Kan det möjligtvis vara så, att hon skickat hem pengar till sin mor för att användas till uppfostran av hennes son. Ganska sannolikt.

Livet efter fängelsetiden

Nu var Catharina alltså på väg hem. Hon var den förste i släkten, som fick åka med den nya järnvägen, som hade blivit klar året innan. Resan tog ungefär ett dygn, som skulle motsvara 30 km/tim. Nu var mardrömmen över och hon kunde börja ett nytt och förhoppningsvis lyckligare liv.

Men vad var det egentligen hon kom hem till?

Ja, inte var det någon gammal förälskelse, som stod och väntade på perrongen och i Svedala var det nog endast hennes mor, då 66 år gammal och hennes 9-årige son Jöns Olof, som tog emot henne efter att hon vandrat de sista 2 milen. Brodern Jakob, som ju hade familj och 4 barn då Catharina åkte iväg, hade utökat barnaskaran med ytterligare 3, det senare föddes veckan efter Catharinas hemkomst. System Hanna bodde i Svedala hade fått ytterligare 2 barn.

I kyrkböckerna fanns en notering om att moder Hanna var skröplig och utfattig. Trots detta hade hon lyckats klara av finanserna (troligen med hjälp från Catharina) så att de i alla fall hade en bostad. I januari 1864 dör grannfrun och hennes man blir ensam med 4 barn. Hanna har då trots sin skröplighet hjälpt till i hushållet. Catharinas hemkomst kom därför lägligt och med sitt "kriminella" förflutna, var hon ju inte ett hett villebråd på äktenskapsmarknaden, så det blev liksom lite naturligt att hon tog över sin mors jobb och skötte hushållet åt Jöns Persson och hans barn. Catharina var nu 33 år gammal och i sin bästa ålder, så det var kanske inte endast behovet av en piga, som gjorde att Jöns Persson och Catharina gifte sig den 27 december 1865. Den 31/3 1866 föder Catharina deras första barn, som skulle följas av ytterligare fyra. Min farfar var nr 3.

Men säg den lycka som varar. Sommaren 1867 kom **det stora regnet**, som totalt fördärvade den kommande skörden. Höet ruttnade och kornet hann aldrig mogna. Dessutom blev den kommande vintern extremt svår för både människor och djur. Någon vår blev det aldrig. Isen låg på sjöarna in i juni och sedan slog vintern till igen, som blev extra sträng. Sommaren därpå blev torr och i södra Sverige uteblev skördarna. Det blev brist på arbete och nu började utvandringen till Amerika. Under perioden 1868-71 var det över 100 000 svenskar, som sökte lycka i Amerika. Det var svält och nöd samt bark i brödet. Trots detta fanns det en del som kunde äta sig mer än mätta. I Aftonbladet fanns det två annonser 1869, som lockade med: Källaren Iduna på Lilla Nygatan serverar, i så väl matsalar, som enskilda rum, friska ostron, färsk hummer, frukostar, middagar, sexor och supéer. I dag serveras svartsoppa.

Detta var naturligtvis inget som den större delen av befolkningen kunde nyttja. Carl von Linne skrev följande recept: *"När barken från tall är avskalad, torkas den, tröskas, males och siktas, lägges därefter i baktråget utan jäst, slås i kokande vatten, arbetas bakas till tunnbröd med malda men nysiktade agnar, så att de bättre må hänga ihop, varför och jästen uteslutes. Av samma mjöl kokas gröt"*.

De fattiga var de som led mest och det grasserade en mängd sjukdomar. Dödstalen var stora och i Rosenknoppfamiljen var det två barn som dog under denna period.

I detta sammanhang har jag blivit av med den yngste sonen Pehr. Var han kanske en Amerikafarare?

Naturligtvis finns en hel del intressant att berätta om De andra Rosenknopparna, men då min berättelse ju skall handla om Catharina har jag uteslutit dem.

Mor Hanna dör den 3/12 1871, 72 år gammal. Hon bodde då som fattigänka hos lantbrukaren Jöns Rasmusson i Aggarp. Äldsta barnbarnet var då 20 år gammal och yngst var min farfar, som föddes 17 dagar tidigare. Givetvis tog det några år innan man hade hämtat sig efter de svåra åren, men så småningom började livet bli som vanligt igen. Catharina blev nu styvmor för Jöns Perssons 4 barn, födda mellan 1847 och 1859. Ett av barnen dog 1869. Deras 5 gemensamma barn var födda 1866 till 1878. Då yngsta barnet var 2 år gammal, dog pappa Jöns den 6/8 1880 och Catharina, nu 48 år gammal, blev ensam med deras 4 barn. Det näst yngsta hade dött 1878 och styvbarnen var efter sin skolgång utflugna. Äldste sonen Per hade efter skolan flyttade hemifrån 1880, men Nils, Anders och Carl fanns ju kvar. Familjens ekonomi hade aldrig kommit ifatt, så det fanns ingen möjlighet att bo kvar och Catharina flyttade till fattighuset med de tre barnen. Nu var det lyckligtvis så i Svedala, att skolan var väl utbyggd och även barnen på fattighuset fick sin undervisning, men när de i 15-årsåldern och efter genomgången konfirmation fick de ge sig ut i förvärvslivet. Även för Catharina tog vistelsen på fattighuset slut och nu började ett liv då hon åkte runt i Svedala på tillfälliga jobb. Ibland bor hon hos sin son Anders, men hon har även adresserna Svedala nr 2, Svedala nr 17, Hyltarp nr 6 och Sjödiken. 1896 finns hon ensam i Hyltarp nr 3 bland en samling udda personer. Detta förvånar mig då nu Anders kommit till ro efter en kort visit i Gustavs och flyttat tillbaka till Svedala där han 1899 flyttade in ett eget hus uppe i Bjeret. Mysteriet fick kanske sin förklaring i det att Catharina drabbats av tuberkulos, som började bli vanligt då. Det kunde mycket möjligt vara så, att eftersom det smittade, Svedala varit så förutseende, att man samlade de sjuka på ett ställe.

De sista åren fick hon alltså vistas på "sanatorium" och hon dog den 25/2 1901.

Nu, med facit i hand kan man ganska lätt konstatera, att hennes liv varit kantat av motigheter. Trots allt har hon inte givit upp utan anpassat sig till sin situation, inte minst under fängelsetiden, då risken för att råka illa ut var ganska överhängande. Jag är imponerad över hennes "betygsbok" som inte visade upp någon som helst anmärkning.

I min ungdom sjöng jag en visa som löd:

Räkna de lyckliga stunderna blott

Och låt dem i hjärtat bestå.

När jag tänker på Catharina var de lyckliga stunderna ganska få

DOKUMENT BERÄTTAR OM EN ANNAN TID

Av Mats Olsson

Under min släktforskning har jag inte kunnat hitta vem som är min morfars far. Han står i kyrkböckerna antecknad som "oäkta" och inga andra anteckningar avslöjar vem fadern är. Jag vet att hans mor, Kersti Persdotter, bodde på fattiggården i Tittenté när min morfar föddes. Därför stod mitt hopp om att det i kommunens arkiv kanske kunde finnas något dokument som kunde ge klarhet. Den första kontakten med kommunen för flera år sedan gav inget resultat, inga dokument från fattiggården kunde hittas.

För cirka ett år sedan hade jag ett annat ärende till kommunarkivet och då tog jag upp problemet igen. Arkivarien, som fått stora delar av arkivet registrerat på sin dator, hittade där en mapp som skulle innehålla några dokument som handlade om fattiggården. Mappen letades upp och visade sig innehålla en massa andra dokument med blandat innehåll. Jag fick själv leta och som så ofta när man letar efter något specifikt så hittar man en massa andra papper som verkar intressanta och som måste läsas. Om några av dessa handlar denna artikel.

Inskrivna på fattiggården

Jag hittade dokument som visade vem som var inskrivna på fattiggården under ett flertal år. Där hittade jag min morfars mor Kerstin, min morfar Nils och hans bror Anders. De är båda antecknade som "oäkta" och födda på fattiggården 1895 respektive 1899. Dessvärre hittade jag inga anteckningar om vem som var far till barnen.

Kersti Persson	född	3 Okt 1872
Intogs	den	30 Nov 1894
Under tiden föt ^{oäkta} barn =		
a) Nils Linderot	född	30 jan 1895
b) Anders Persson (oäkta)	..	20 juli 1899

Kersti flyttar till Lars Jönsson

Vid fortsatt genomgång av mappen fann jag ytterligare två dokument, som handlar om Kersti. Ett där en Lars Jönsson, boende på Lilleball, skriver till Kyrkoherde Erik Palmquist och Kommunalordföranden Pehrsson, samt ett till Kommunordföranden där Kyrkoherden uttalar sig i fallet.

På följande sidor återges dokumenten och innehållet renskrivna.

Med kyrkoherdens och kommunalordförändens
i Svedala medgifvande har pigan Kersti Persson
å Svedala fattiggård flyttat till mig som min hushållerska
och är det min mening att om sympati
uppstår gifta mig med henne så fort lagen det
medgifver. Och förbinder jag mig så om något
giftermål med henne ej skulle komma till stånd
återlemna henne å fattiggården i det skick jag emottagit
hennes dock, skulle hon mot mina förpliktelser, blifva
i den ställning att hon föder barn under sådan tid
att det blifvit aflat medan hon vistats
hos mig som hushållerska så förbinder jag mig att bidraga till detta barns
uppföstran med tio kronor i månaden till dess detsamma fyllat 15 år oberoende af om jag eller
annan är dess fader.

Lilleball den 10 maj 1910.

Lars Jönsson

Egenhändig namnteckning bevitnas:

Nils Månsson
föreståndare.

Axel Pålsson

Med kyrkoherdens och kommunalordförändens i Svedala medgifvanden har pigan Kersti Persson å Svedala fattiggård flyttat till mig som min hushållerska och är det min mening att om sympati uppstår gifta mig med henne så fort lagen det medgifver. Och förbinder jag mig att om något giftermål med henne ej skulle komma till stånd återlemna henne å fattiggården i det skick jag emottagit henne, dock skulle hon mot mina förpliktelser, bliva i den ställningen att hon föder barn under sådan tid att det blifvit aflat medan hon vistats hos mig som hushållerska, så förbinder jag mig att bidraga till detta barns uppföstran med tio kronor i månaden till dess detsamma fyllat 15 år oberoende af om jag eller någon annan är dess fader.

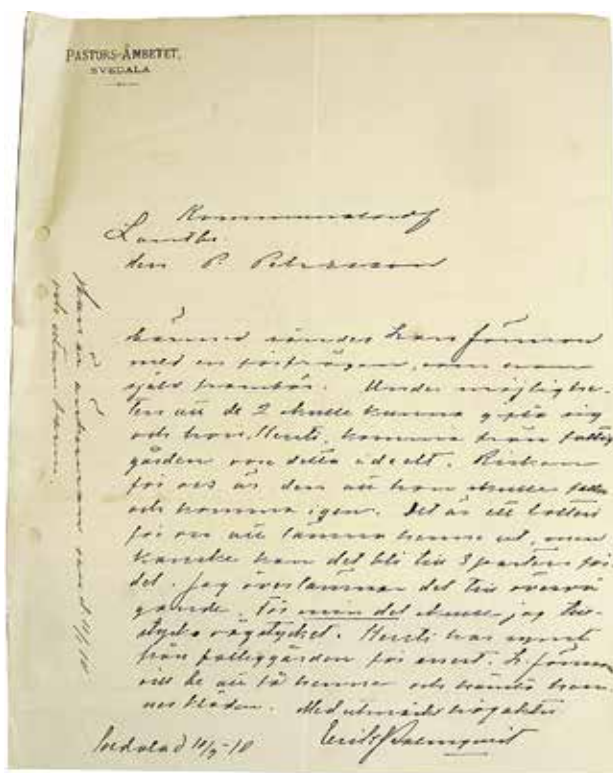
Lilleball den 10 maj 1910

Lars Jönsson

Egenhändig namnteckning bevitnas:

Nils Månsson
föreståndare

Axel Pålsson

Kommunalordf.

Lantbr.

Herr Pehrsson

Härmed sänder Lars Jönsson med en förfrågan, som han själv frambär. Under möjligheten att de 2 skulle kunna gifta sig och hon, Kersti, komma från fattiggården vore detta ideelt. Risken för oss är den att hon skulle falla och komma igen. Det är ett lotteri för oss att lämna henne ut, men kanske kan det bli till 3 partens fördel. Jag överlämnar det till övervägande. För min del skulle jag tillstyrka vågstycket. Kersti har rymt från fattiggården för ??? L. Jönsson vill be att få henne och hämta hennes kläder.

Med utmärkt högaktn.

Erik Palmquist

Svedala d 10/5-10

I marginalen på brevet står: Han är änkemans sen d. 11/1-10 och utan barn.

Prästens farhåga kom på skam, Lars och Kersti gifte sig och levde tillsammans under resten av sina liv.

Utackordering av barn från Fattiggården

I Fastigheten Annedal på Långgatan 9 i Svedala fanns vid tiden ett barnhem för fattiga och föräldralösa barn som underhölls av den Grecoska fonden. Fonden upprättad efter en donation av Lantbrukaren Holger Christian Greco på gården Grecosborg. När platserna inte räckte till på Annedal beslöt man 1894 att omplacera dessa barn till fattiggården i Tittenté. (År 1915 byggdes Grecoska barnhemmet intill skolan i Svedala kyrkby).

Följande två dokument belyser lite hur det blev:

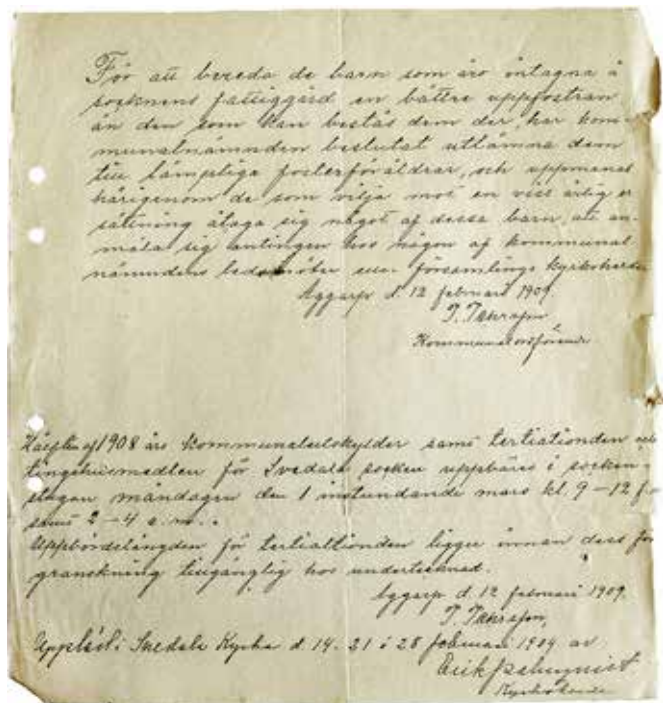
För att bereda de barn som äro intagna å socknens fattiggård en bättre uppfostran än den som kan bestås dem der, har kommunalnämnden beslutat utlämna dem till lämpliga fosterföräldrar, och uppmanas härigenom de som vilja mot en viss årlig ersättning

åtaga sig något af dessa barn, att anmäla sig antingen hos någon af kommunalnämndens ledamöter eller församlingens kyrkoherde.

Aggarp d. 12 februari 1909.

P. Persson

Kommunalordförande

Hälfter af 1908 års kommunalutskylder samt tertialtionden och tingshusmedlen för Svedala socken uppbäres i sockenstugan måndagen den 1 instundande mars kl. 9-12 f.m. samt 2-4 e.m.

Uppbördslängden för tertialtionden ligger innan dess för granskning tillgänglig hos underdecknad.

Aggarp d. 12 februari 1909.

P. Persson

Uppläst i Svedala kyrka d. 14, 21 o 28 februari 1909 av

Erik Palmquist
Kyrkoherde

Köinge pr Hörby den 5/4 1912

Herr P Persson

Jag hör af kjörkoherden
att der fins flera Barn på
Fattigården som skall utackorderas
jag skulle jerna villa ha helst
två en gosse och en Flicka men
helst öfver 10 år jag var i
Svedala hos kjörkoherden i Söndes
för der stod i tiningen om en stor
gosse men när jag kom der
ner ock fick höra vims det var ville jag
intet ha han till något pris för
jag kanner hans far sen jag var
Svedalabo men så sa Palmqvist att
der var snella barn i Fattigården och
nu har han skrifvit att der var både
gossar och Flickor di skall få så bra
som något barns hus få för vi har
intet själv barn

låt mig få den största Flickan
der är som skall ut var snell
ock säg mig om jag får någon
eller när vi kan hemta dem

Tecknad vänligen
Magnus Jönsson

adrs Lantbrukaren
Magnus Jönsson
Köinge Nr 7
Hörby

Köinge pr Hörby den 5/4 1912

Herr P Persson

Jag hör af kjörkoherden att der fins flera Barn på Fattigården som skall utackorderas jag skulle jerna villa ha helst två en gosse och en Flicka men helst öfver 10 år jag var i Svedala hos kjörkoherden i Söndes för der stod i tiningen om en stor gosse men när jag kom der ner ock fick höra vims det var ville jag intet ha han till något pris för jag kanner hans far sen jag var Svedalabo men så sa Palmqvist att der var snella barn i Fattigården och nu har han skrifvit att der var både gossar ock Flickor di skall få så bra som något barn kan få för vi har intet själv barn.

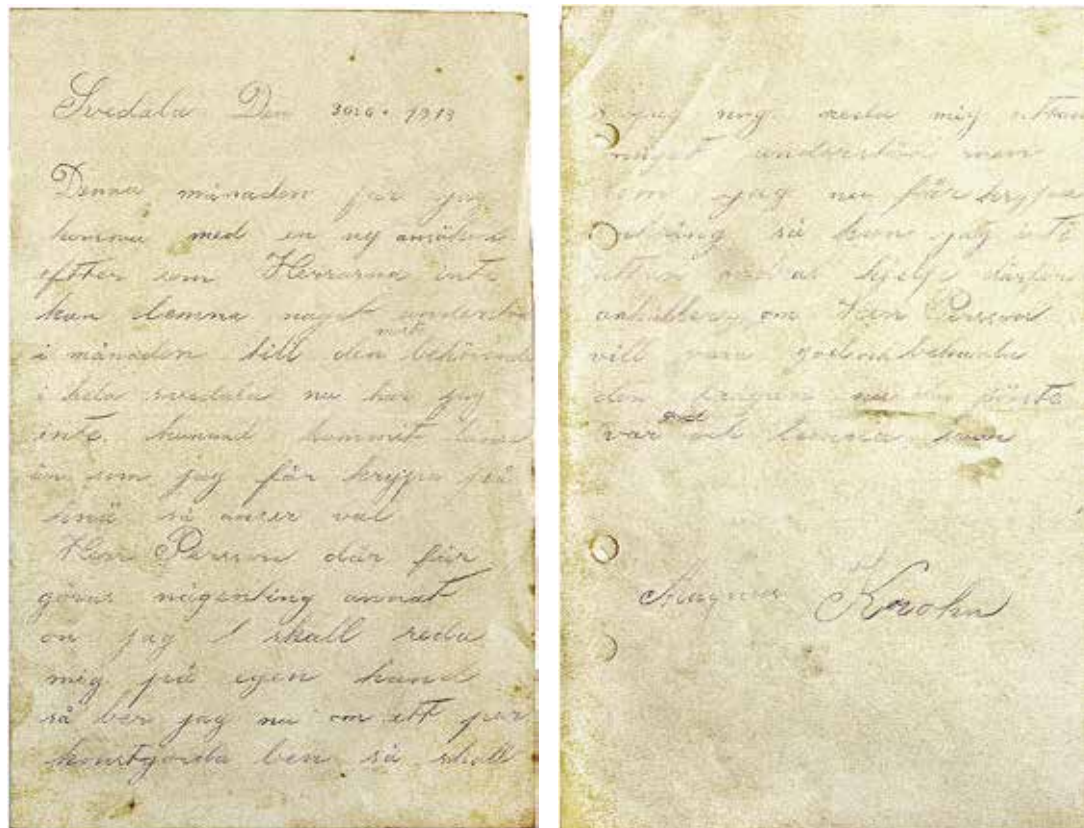
låt mig få den största Flickan der är som skall ut, var snell ock säg mig om jag får någon eller när vi kan hemta dem

Tecknad vänligen
Magnus Jönsson

adrs Lantbrukaren
Magnus Jönsson
Köinge Nr 7
Hörby

Vädjan om nya ben

Detta dokument talar helt för sig själv.

Svedala den 30:6 1913

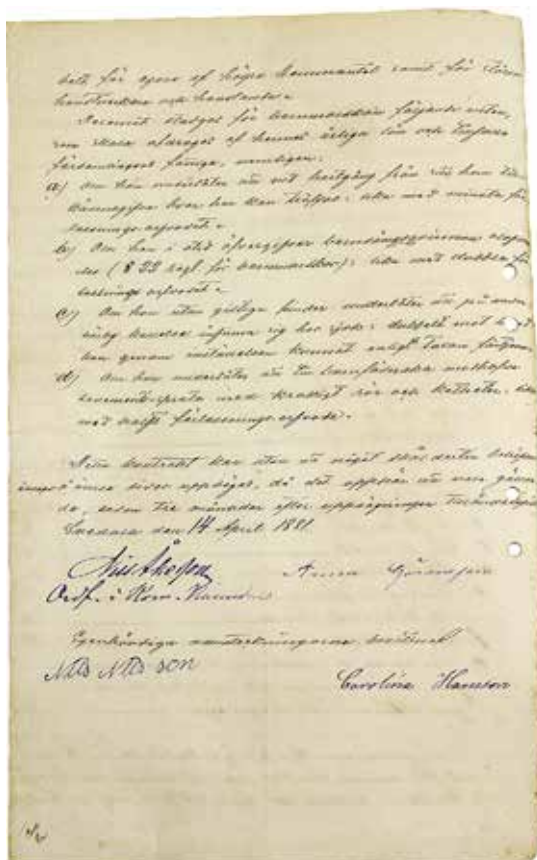
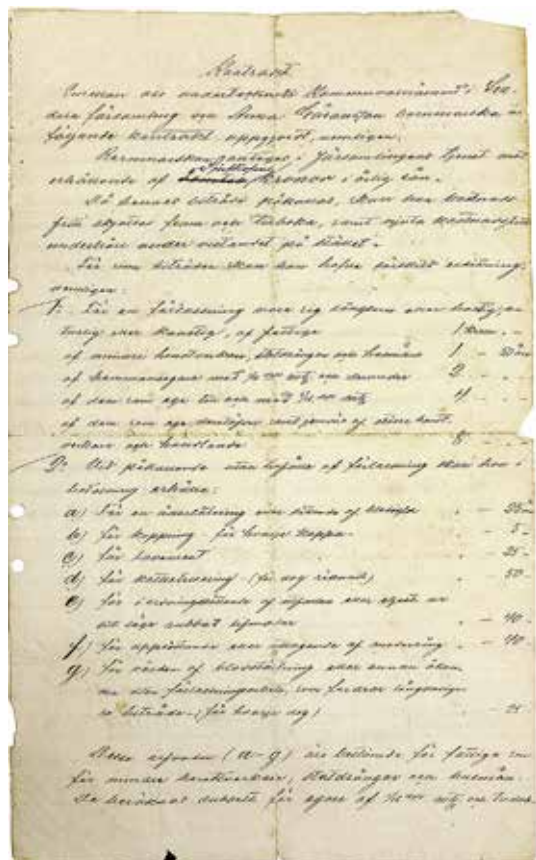
Denna månad får jag komma med en ny ansökan efter som Herrarna inte kan lämna något understöd i månaden till dem mest behövande i hela Svedala nu har jag inte kunnat kommit längre än som jag får krypa på mina knä så anser väl Herr Persson där får göras någonting annat om jag skall reda mig på egen hand så ber jag nu om ett par konstgorda ben så skall jag nog reda mig utan något understöd men som jag nu får krypa omkring så kan jag inte utan andras hjälp därför anhåller jag om Herr Persson vill vara god och behandla den frågan nu den förste.

Var god och lemna svar

Magnus Krohn

Barnmorskekontrakt

Ur detta kontrakt kan man utläsa hur förhållanden var för en barnmorska år 1881. Hon var givetvis till hjälp vid födselar men utförde tydligen även andra behandlingar. Kontrakt Emmellan oss undertecknade Kommunalnämnd i Svedala församling och Anna Göransson barnmorska är följande Kontrakt uppgjort, nämligen:

Barnmorskan antager i församlingens tjänst mot erhållande af Sjutiofem (femtio är överstuket) kronor i årlig lön.

Då hennes biträde påkallas, skall hon kostnadsfritt skjutsas fram och tillbaka, samt njuta kostnadsfritt underhåll under vistandet på stället.

För sina biträden skall hon hafwa särskild ersättning, nemligen:

1. För en förlossning ware sig långsam eller hastig, naturlig

eller konstig, af fattige

1 Krona --

af mindre hantverkare, kördrängar och husmän

1 Krona -- 50 öre

Af Hemansägare med 1/16 dels mtl och derunder	2 Konor	--
Af dem som ega till och med 5/16 dels mtl	4 kronor	--
af dem som ega derutöver samt jemväl större hantverkare och handlande	8 Kronor	--

2 Wid påkallande utan tillfälle af förlossning skall hon i betalning erhålla:

a / För åderlåtning eller sättande av blodiglar	-- 25 öre
b / För koppning - för varje koppa	-- 25 öre
c / För lawement	-- 25 öre
d / För kathetrisering (för dag räknat)	-- 50 öre
e / För ordningsättande af utfallen eller eljest ur sitt läge rubbad lifmoder.	-- 40 öre
f / För uppsättande eller uttagande af moderring	-- 40 öre
g / För wården af blodstörtning eller annan åkomma utan förlossningsarbete, som fordrar långvarigare biträde (för hvarje dag)	-- 25 öre

Dessa arfvoden (a - g) äro bestämda för fattig samt för mindre hanverkare, kördrängar och husmän.

De beräknas dubbelt för egare af 1/16 dels mtl och tredubbelt för egare af högre hemmantal samt för större hantverkare och handlande.

Deremot stadgas för barnmorskan följande witen, som skola aföras af hennes årliga lön och tillfalla församlingens fattiga, nemligen:

- a / Om hon underlåter att vid bortgång från sitt hem tillkännagifva hvar hon kan träffas: lika med mindre förlossningsar
- b / Om hon i otid öfvergifver barnsängsqvinnan olofvandes (§ 22 regl. för barnmorskor): lika med dubbla förlossningsarfvodet.
- c / Om hon utan giltiga hinder underlåter att på vederbörlig kallelse infinna sig hos sjuk: dubbelt mot hvad hon genom inställelse kunnat enligt taxan förtjena
- d / Om hon underlåter att till barnföderska medhafva lawementsspruta med krokigt rör och katheter: lika med halfvt förlossningsarfvode.

Detta contract kan utan att något skäl dertill behöfver åberopas å ömse sidor uppsägas, då det upphör att vara gällande sedan tre månader efter uppsägningen tilländalupit.

Svedala den 14 April 1881

Nils Åkesson

Anna Göransson

Ordf. i kom.nämnden

Egenhändiga namntekningarna bevittnat:

Nils Nilsson

Carolina Hansson

Difteri

Difteri var en mycket smittsam sjukdom som grasserade i Sverige i början av 1900-talet. Många Svedalabor drabbades också. Följande tre dokument belyser var för sig händelser i kampen mot denna farsot.

Till ryktaren Lars Hansson, Lilleball.

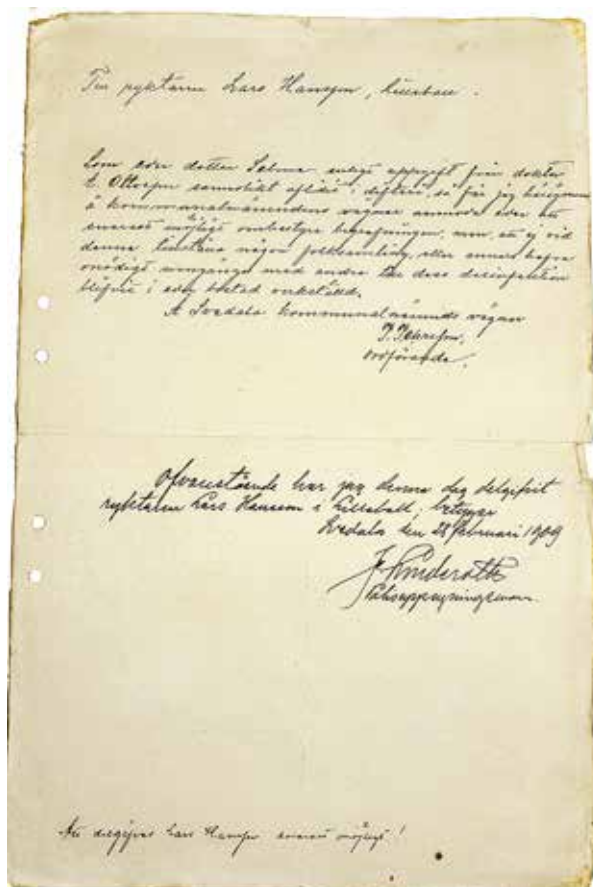
Som eder dotter Selma enligt uppgift från doktor A. Ottosson sannolikt aflidit i difteri, så får jag härigenom å kommunalnämndens vägnar anmoda eder att snarast möjligt ombestyrta begravningen, men, att ej vid denna tillstålla någon folksamling, eller annars hafva onödigt umgänge med andra till dess desinfektion blifit i eder bostad verkställd.

Å Svedala kommunalnämnds
vägnar

P. Persson
Ordförande

Ofvanstående har jag denna dag delgifvit
ryktaren Lars Hansson i Lilleball. betygar
Lilleball. betygar

Svedala den 28 februari 1909
J. Linderöth
Polisuppsyningsman

Till toffelmakare Sjöstrand i Ö. Svenstorp.

Då såväl jag, som extra provinsialläkaren doktor A. Ottosson, bedt eder iakttaga all möjlig försiktighet, att den difteri i hvilket edert barn aflidit ej måtte spridas, men ni det oaktat två dagar efter barnets död lockat skolbarn in att se liket samt äfven bjudit dem på kaffe i eder bostad, så nödgas jag härigenom förhålla eder det oriktiga i edert handlingssätt, samt förbjuda eder allt onödigt umgänge med grannar och andra personer, särskildt barn, och att bjuda öfverflödiga personer till begrafningen, samt till nödig desinfektion blifvit i eder bostad verkställd.

På grund af hvad ni låtit komma eder till last, rörande förnämnda skolbarn, kallas ni att, tillstädeskomma inför kommunalnämnden å fattiggården tisdagen den 2 instundande mars kl. 11 f.m.

Aggarp den 6 februari 1909
Å kommunalnämndens vägnar: P. Persson
Ordförande.

Ovanstående skrifvelse har jag idag delgifvet toffelmakare Sjöstrand i Ö. Svenstorp.
Svedala den 7 februari 1909.
Hans Persson
Fjärdingsman

Till toffelmakare Sjöstrand i Ö. Svenstorp.

Då så väl som jag, som extra provinsialläkaren doktor A. Ottosson, bedt eder iakttaga all möjlig försiktighet, att den difteri i hvilket edert barn aflidit ej måtte spridas, men ni det oaktat två dagar efter barnets död lockat skolbarn in att se liket samt äfven bjudit dem på kaffe i eder bostad, så nödgas jag härigenom förhålla eder det oriktiga i edert handlingssätt, samt förbjuda eder allt onödigt umgänge med grannar och andra personer, särskildt barn, och att bjuda öfverflödiga personer till begrafningen, allt tills nödig desinfektion blifvit i eder bostad verkställd.

På grund af hvad ni låtit komma eder till last, rörande förnämnda skolbarn, kallas ni att, tillstädeskomma inför

kommunalnämnden å fattiggården tisdagen den 2 instundande mars kl. 11 f.m.

Aggarp den 6 februari 1909

Å kommunalnämndens vägnar: P. Persson

Ordförande.

Ovanstående skrifvelse har jag idag delgifvet toffelmakare Sjöstrand i Ö. Svenstorp
betygar. Svedala den 7 Februari 1909.

Hans Persson

Fjärdingsman

Till

Kommunalnämnden i Svedala

Med anledning af mig lämnadt utdrag af 1867 års nämndens protokoll af d. 2/3, hvilka innehålla insinuerar att felaktig diagnos af difteri och deraf följande onödigt förskrift om desinfektion skedd af mig blifvit gjord, får jag och här jag på det bestämdaste tillvarhålla denna sådana insinuation.

Min förmåga, förvisso! som den är, räddar stors och mångårig (sju år 27) erfarenhet, att ställa rätt diagnos af en patient, kan helt naturligt och utan något tvifvel, anses stå i en obetydligt öfvermått på handen och för denna icke utan grundad anledning af enbart person och annan mindre af mynnighet öfvermått nedskatta eller underskatta.

Läsom denna nämndens protokoll såsom anser jag att i icke fall af koleraepidemierna bör genast. Skeddens som difteri öfver oss, som det kan häntas, diagnosens icke omedelbart kan saknat tillförlitlighet, detta för att icke en dylik felaktighet om jag förlorat med att först förvisa mig genom bakteriologisk undersökning, men här icke förskrift om desinfektion ges för en difteri kontakter, eller, såsom ut vid en i träffast det dylik, anses som högst lämnat. I detta fall handlar jag.

Att kommunalnämnden såsom bifogad att i hälsoinsatssakerna ge en sådan förskrift som kan vid smittoramen fås för handla, såsom ena obetydligt och att nämnden i detta fall såsom öfver all anledning till ett uttalande med sådana motiver torde frångå af öfver anförda.

Brutligt är att i frågor, som ligga utanför ens egen förmåga att bedöma, rådgöra med

vågar sakborning och i frågor om hälsoinsatssakerna ge hälsoinsatssakerna 27th kommunalnämnden anvisning på densamma.

Såsom kommunalnämnden har gett sin uttalande till protokollet, vågar jag anse att denna min skrifvelse som såsom bifogad denna protokoll. Svedala d. 28/3 1869.

Vördnadt
H. Ottosson
s. j. h. l. h.

Till

Kommunalnämnden i Svedala!

Med anledning af mig tillsändt utdrag af § 8 i nämndens protokoll af d. 2/3, hvilken innehåll insinnuerar att felaktig diagnos af difteri och deraf följande onödig föreskrift om desinfektion skulle af mig blifvit gjord, får jag och kan jag på det bestämdaste tillbakavisa hvarje sådan insinnation.

Min förmåga, förvärvad som den är, under stor och mångårig (öfver 25) erfarenhet, att ställa diagnos äfven på difteri, kan helt naturligt och utan skryt sagt, anses stå icke obetydligt öfver vanlig sådan och får derfor icke utan grundad anledning af enskild person och ännu mindre af myndighet offentligt nedsättas eller underskattas.

Liksom hvarje samvetsgrann läkare anser jag att vissa fall af halssjukdomar böra genast behandlas som difteri äfven om, som det kan hända, diagnosen icke omedelbart kan säkert ställas, detta för att icke en dyrbar fatalitetid må gå förlorad med att först förvissa sig genom bakteriologisk undersökning, men bör icke föreskrift om desinfektion ges förrän difteri konstaterats, eller så som vid redan inträffadt dödsfall, anses som högst sannolik. Efter denna princip handlar jag.

Att kommunalnämnd saknar befogenhet att i helsovårdsangelägenheter ge en läkare föreskrift huru han vid smittsamma fall bör handla, lär vara obestridligt och att nämnden i detta fall saknat äfven all anledning till ett uttalande med sådana motiv torde framgå af ofvan anförda.

Brukligt är att i frågor, som ligga utanför ens egen förmåga att bedöma, rådgöra med någon sakkunnig och ifråga om helsovårdsangelägenheter ger helsovårdsstadgans 27§ kommunalnämnden anvisning på densamma.

Enär kommunalnämnden tagit sitt uttalande till protokoll, vågar jag anhålla att denna min skrifvelse som bilaga bifogas samma protokoll.

Svedala d 28/3 1909.

Vårdsamt

A. Ottoson

l. prov.läk

TORVTÄKT OCH TORVINDUSTRI I SVEDALA KOMMUN 1775-1940-TALET

Av Elisabeth Åberg

Artikeln är tidigare publicerad av Elisabeth Åberg i Ale, Historisk tidskrift för Skåneland, nr 3, 1990.

Torvtäkt och torvindustri har avsatt många spår i det sydsvenska kulturlandskapet. I särskilt hög grad gäller detta Svedala kommun, där torv länge har använts som bränsle och under 1900-talet även omvandlats till elenergi. Illustrationerna till artikeln har lånats ut av Svedala bibliotek.

När jag flyttade till Svedala i början av 1980-talet och vandrade runt i markerna, fann jag på flera ställen intressanta spår och lämningar från tidigare torvtäkt. Genom studium av tillgänglig litteratur och från berättelser av äldre personer har jag fått en bild av torvbrytningens olika epoker inom Svedala kommun.

Den äldsta källan härrör från år 1775: »När vårbruket är klart skär man torv, arbetar i skogen och gödslar» (Lönqvist 1924). Från en reseskildring den 3 augusti 1817 har nedtecknats följande: »Vi sågo på ett ställe på resan huru skåningarna tillagar sitt bränsle på dessa skoglösa slätter. En stor mängd människor voro samlade på en sådan torvmosse, de togo upp torven, kvinnfolken hanterade den emellan händerna som stora bollar nästan, sedan lades han jämnt ut på marken och skars i stycken, då den torkas i solen och brinner bra, ehuru lukten är obehaglig och röken svärtar ner deras boningar.

På många ställen anse de sig lyckliga att äga en sådan torvmosse, och flera få köpa och hämta långt ifrån detta nödvändiga behov» (Schiller 1934).

I skolprotokollen från 1870-talet kan läsas om inköp av torv och ved till skolorna. Torven kostade 45-50 öre tunnan och inköptes genom anbud (Larsson 1980).

Torreberga mosse

När man kör söder ut från Lund på väg 108, kommer man strax efter Staffanstorp till ett större torvmarksområde, Torreberga ängar. Området delas i två halvor av Torrebergabäcken, som också utgör kommungräns mellan Staffanstorps och Svedala kommuner. På jägarstenåldern fanns här en grund sjö. Mitt på ängarna ligger en kulle, Öbacken eller Storke ö. På denna har man funnit en boplats från jägarstenåldern. Namnet Storke ö härrör från 1700-talet, då här lär ha funnits en koloni trädhäckande storkar. (Emanuelson et al. 1985). År 1911 beräknades Torreberga mosse ha en utbredning av 435 ha. Hela området låg vid denna tidpunkt i äng, och här fanns sparsamt med torvgravar (Haglund 1912). Den 23 juli 1875 invigdes järnvägen Lund - Svedala - Trelleborg

Torvbrytning på
Torreberga mosse,
Vinninge 1918

(Andersson 1980). Tåget passerade mellan Torreberga och Klågerup, en av Skånes största och rikaste torvmossar med bränntorv av yppersta beskaffenhet, skriver styrelsen för Landskrona – Lund - Trälleborgs järnvägsaktiebolag i sin 50 års-skrift. En äldre karta från tiden före järnvägen visar området som en stor orörd mark, vilket tyder på att torvbrytningen i början var av mer begränsad omfattning. Torven bestod enligt Haglund (1912) av »grund mylla och vasstorf». I den ovannämnda reseskildringen från 1817 kan den beskrivna torvupptagningen mycket väl härstamma från Torreberga ängar, eftersom de resande färdades från Dalby till Skabersjö gods. På Svedala bibliotek finns en plansch med en serie äldre fotografier, som föreställer torvbrytning på Torreberga mosse. Den upptagna torven blandades med vatten i en stor trätunna. Tunnan drogs av en häst, och innehållet ältes (blandades), när hästen gick runt. Det väl blandade innehållet tömdes sedan ut på mossen och jämnades ut. Man delade sedan upp torven i mindre bitar, som fick torka i stackar. Jag känner inte till när torvbrytningen upphörde. På en flygbild tagen 1938 har den sydligare delen av mossen en lågvuxen vegetation med en del öppna vattensamlingar, gamla torvgravar. Den nordliga delen har mer barmark. Hela mossen är tydligt inrutad i avlånga smala parceller, vilket tyder på att mossen ägdes av många markägare, som var och en hade sin lilla bit för sitt husbehov. Men 1980-83 plöjdes flera av ängarna på Torreberga mosse upp (Emanuelsson et al. 1985). Idag pågår en strid om den del, som ligger i Staffanstorps kommun. Den sista våtmarksresten är hotad till sin existens, och naturvårdarna strider för att behålla den. Här finns många olika fågelarter. För de bilister, som färdas på väg 108 en blåsig vårdag, innan vegetationen kommit upp, är området ofta en besvärlig passage med en kraftig jordflykt och nedsatt sikt som följd.

Vismarlövs mosse

Öster om Hyby ligger Vismarlövs by, och i dess östra del finns idag ett igenvuxet kärr, ca 6 ha stort. Genom mossen går en liten bäck. Tittar man noga, kan man se de fyrkantiga hålen efter tidigare torvtäkt. Torvmossen var en s.k. allmänning. Ortens bönder hade var sin bit att bryta torv på (Rasmusson 1948). År 1847 gjordes flera fynd av horn i mossen (Holst 1911), vilket antyder att här pågick torvbrytning. Man grävde ett stort fyrkantigt hål, stort som en tremans soffa. Torven grävdes upp för hand, och därefter gick två hästar och älte torven (blandade torven med vatten). Efteråt plattades torven ut av »plättaren», och »skrivaren» rutade in torven i fyrkantiga rutor (muntlig källa).

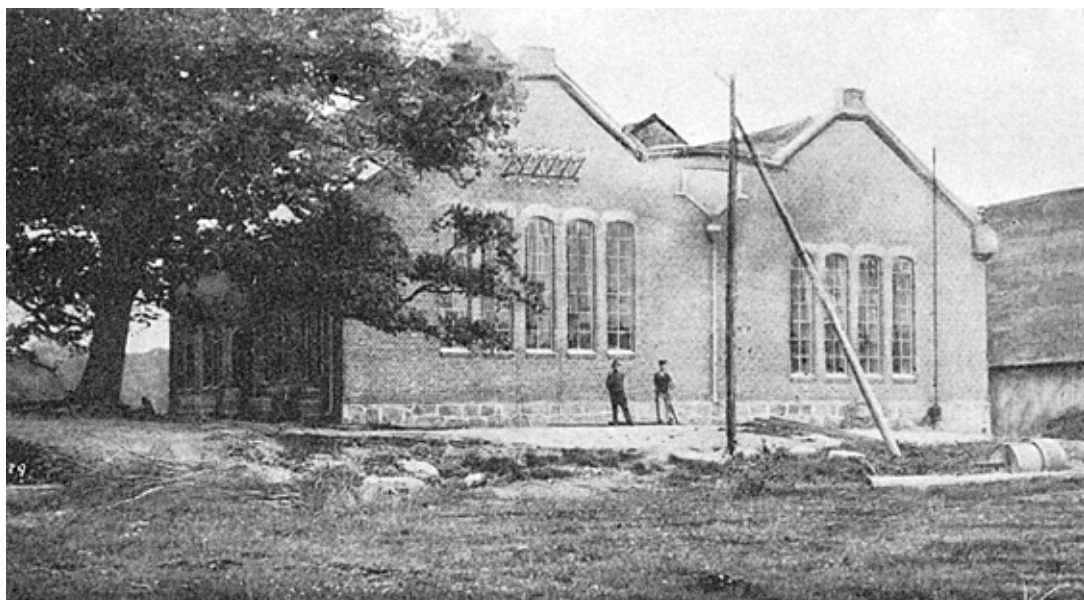
Några dagar varje sommar tjuvdrade man korna på mossen, då det här ansågs vara ett bra bete. En »vaktepåg» fick se till att korna inte blev lösa och stängade varandra, vilket kunde resultera i att de föll ner i de djupa torvgravarna (Rasmusson 1948).

Torvbrytningen upphörde på 1920-talet. Därefter användes mossen till kolonilotter, och det växte bra. På sina ställen fanns det öppna vattensamlingar (vattenfyllda torvgravar). I dessa fanns ruda, gädda och ål. Man fångade fisken genom att tömma den vattenfyllda torvgraven på vatten. En idag 80-årig man minns från en dylik vattentömning under sin barndom att de kunde samla in ett par hinkar med rudor och gäddor samt några ålar. Doppingar, sothöns och änder uppehöll sig gärna vid vattnet. Andra delar av mossen användes som betesmark. Man tog även till vara på mossens växtlighet som hö till djuren. Mossen har senare blivit dikad (muntlig källa), och idag är den ett kärr dominerat av al och björk.

Roslätts kraftstation

I Svedala kommun har funnits två torveldade elektricitetsverk, Roslätt och Slätteröds kraftstationer.

1904 togs landets och världens första elkraftverk med torvdrivna gasgeneratorer i bruk. Detta låg i Roslätt söder om Yddingesjön (Winberg et al. 1906). Initiativtagare till torvkraftverket var överingenjör Nils Fredriksson vid Åbjörn Anderssons mekaniska verkstad i Svedala, idag Svedala Arbrå. Fredriksson övertalade greve Thage Thott på Skabersjö att anlägga en kraftcentral vid en av torvmossarna i Roslätt. Kraftverket levererade ström till Svedala fram till 1922, då kraftstationen anslöts till Sydsvenska Kraft AB (Persson 1982).

Roslätts Kraftstation 1905

Man beräknade att de intilliggande mossarna på 15 ha och med ett medeldjup på 1,5 meter skulle innehålla 40 500 ton torv och räcka till att elda torvkraftverket i 30 år. När denna torv var utbruten skulle man ta torv ca 500 m från kraftstationen (Hubengick 1904). Idag har vi ett ca 4 ha stort småvatten, kallat Grevens mosse, som ett minne från denna torvbrytningstid. Torven kostade med brytning och framtagning till gasgeneratorerna 4 kronor per ton. Den alstrade elektriska strömmen var trefas växelström med 3000 volts spänning. Strömmen levererades till Svedala municipalsamhälle och till Skabersjö gård, där den nedtransformerades till 220 volt. I Svedala fanns på den tiden förutom Åbjörn Anderssons mekaniska verkstad även sockerbruk, tegelbruk och en del mindre industrier, som samtliga drevs med ström från Roslätts torvkraftverk. Strömmen kostade för belysning 32 öre pr kilowattimme (Hubengick 1904). Den gamla kraftstationsbyggnaden används numera som förråd och garage av boende i den intilliggande gården. Ovanför byggnadens stora svarta port står »Uppbyggd af T. T. G. H. år 1903», vilket betyder att Thage Thott och hans hustru Gabriella Hallenborg lät uppföra byggnaden år 1903.

Vid torvbrytningen fann man ben och horn av kronhjort (Holst 1911).

Slätteröds kraftstation.

Det andra torvkraftverket låg vid Slätteröds ljung, en torvmosse söder om Björkesåkrasjön intill Sturups flygplats. Mossen var för 100 år sedan en öppen ljungklädd mosse, på vilken vallpojarna vallade kor. I början av 1900-talet anlades här ett torveldat kraftverk. Detta var i drift fram till 1922. Torvbrytningen på mossen fortsatte in på 1940-talet. Ett arbetslag om 14 personer var sysselsatt med olika uppgifter, från att gräva upp torven och mata in den i en fältpress till att lägga ut torvstyckena till tork på mossen. Arbetet var tungt men bättre betalt än lantarbetarens. Mellan de idag vegetationsfyllda torvgravarna ligger järnvägsspår, en rest från den linbana, som drog upp den torkade torven från mossen till den högre upp belägna landsvägen i söder.

Mossens bildning och utveckling

Mossen utgör en igenvuxen vik av Björkesåkrasjön. I dess lagerföljd finns i botten ett lager gyttja, och ovanpå detta vasstorv, följt av starrtorv. Därefter följer ett lager skogstorv av en mäktighet på 1,25-1,5 m (Haglund 1912). Mossen är 100 ha stor, dess medeldjup uppskattades i början av 1900-talet till 3,7 m och dess största djup till 5,3 m (Svensk mosskulturförening 1913).

Vid torvbrytning har påträffats grova upprättstående ekstockar, upp till en meter långa, samt stubbar av fur. Vidare har påträffats rester av förkolnade träd (muntlig uppgift från äldre torvarbetare). Mossen har under en period av sin utveckling varit klädd med skog.

August Munktell berättar i sin bok »Minnen och hågkomster från barn- och ungdomstid» att han arbetade som vallpojke på Slätteröds ljun, där han vallade kor. Mossen var ljunklädd, och bland ljungtuvorna fanns huggormar, snokar och kopparormar. Vildänder låg gömda på sina reden i ljun i närheten av en vattengrav. Omnämmandet av vattengraven tyder på att torvtäkt kan ha pågått på mossen i mindre skala. På mossen växte vidare enligt Munktell »blåa bär kallade mjölon, som var söta men rusgivande». Harar, rådjur och rävar uppehöll sig vanligen på mossen (Munktell 1962).

Elektricitetsverk byggs och torvbrytning i stor skala påbörjas

1906-1908 byggdes det torveldade elektricitetsverket på mossen. En del godsägare i trakten gick samman och bildade Slätteröds Kraft AB och uppförde en statlig byggnad, »Kraftkatedralen». Den byggdes av rött Börringetegel i nyrenässans med nyromanska drag. Kraftstationen hade en ångmaskin på 405 hästkrafter, som drev en generator, som utvecklade 380/5000 volt växelström. Kraftverket lades ner 1922, och byggnaden fungerade därefter som transformatorstation till ett stycke in på 1950-talet (Mårtensson 1978). Den pampiga byggnaden fick sedan stå och förfalla. Jag uppsökte den 1984; den var då kraftigt förfallen, och väggar hade rasat in. Byggnaden revs i september 1989.

Torbrytningen

År 1913 arbetade 18 man och 5 pojkar på mossen med torvbrytning. Till sin hjälp hade de en fältpress, Svedala II. Torvbrytningen pågick under ca tre månader, från maj månad och sommaren ut (Svensk mosskulturörening 1913). Torvbrytningen på mossen fortsatte fram till 1940- talets början. Man bröt nu torv till torvströ.

På mossen växte ljun, tranbär, kråkbär, odon, tuvdun, sileshår, vitmossa samt enstaka småvuxna tallar och björkar. Det var gott om huggorm på mossen.

En man, som arbetade med torvtäkt på mossen under 1930-talet, har för mig berättat följande.

Arbetsdagen

Arbetet började halv sju på morgonen, och klockan halv nio var det dags för en halv timmes frukost, då man åt smörgås och ägg. Klockan tolv höll man en halv timmes middag, som bestod av rökt fläsk, bröd och ägg. Det var ofta varmt och svettigt, och man drack mycket. En gång i veckan kom bryggaren med svagdricka, som levererades i 10-25 literskaggar. Man köpte 10 kaggar varje gång av bryggaren. Klockan fem på eftermiddagen slutade arbetet. Många av arbetarna kom från Havberg och Sturup, och efter arbetsdagens slut väntade arbetet hemma på torpet.

Arbetet vid torvmaskinen

Torven bereddes i en torvmaskin, en fältpress av märket Anrep 1-18 (anteckningar i Svedala-Arbrås bibliotek). Till varje torvmaskin fordrades 14 man. 6 man grävde upp torven. Med hjälp av en elevator hissades torven upp till markytan. Den upptagna höghumifierade torven blandades med vatten i en 2-3 m bred ränna till en jämn konsistens. Därefter maldes torven i maskinen. För att förhindra att sten följde med torven upp och fördärvade maskinen hade man fyra pinnar, som föll ned och stoppade elevatoren, om någon sten följt med upp. Den beredda torven formades sedan till fyrkanter, så kallade frillor, som pressades ut från maskinen och satt ihop två och två. Vid fältpressen stod en man och satte brädor under den. En man, sättaren, lade torvstyckena, som kom ut från pressen, på brädorna. Fem frillor eller torvor lades på en bräda. Arbetet med att »sätta» (överflytta) torvstyckena från maskinen till tombrädorna var hårt. En annan man hade till uppgift att hugga torven i lämpliga mindre stycken. Man använde då en speciell hacka, som fabriken bestod arbetarna med. Övriga handredskap, som arbetarna behövde, fick de själva hålla sig med. Tre man var sedan sysselsatta med att »sätta» de nya torvstyckena på en bräda. En man hade till uppgift att se till att det fanns tombrädor till hands. En pojke hade i sin tur till uppgift att passa tombrädorna. En skrivare noterade noggrant hur många torvstycken varje man satte på tombrädorna. På varje bräda skulle sättas 150 torvbitar.

Ibland kunde stora furustubbar komma fram vid torvbrytningen, och det var då ett hårt arbete att gräva upp stubbarna.

Den upptagna torven stackades i s.k. käglor för att torka. Dessa var runda och uppbyggda så, att det kom luft mellan torvstyckena. Käglor sattes i rad efter varandra.

Arbetarna var klädda i blåbyxor och skjorta. Sättare och brädbärare hade förkläde, då de hade ett smutsigt arbete. Arbetskläder fick varje man hålla sig med.

Lönen

De som stackade torven i käglor fick 40 öre för tusen torvstycken, och en duktig arbetare kunde komma upp i en förtjänst av 6 kr per dag.

En del torvstycken lades ut direkt på mossen för att torka. Dessa skulle vändas med jämna mellanrum, en syssla som utfördes av skolbarn. För detta arbete fick de 12 öre för tusen vända torvstycken. Ett barn vände flera tusen om dagen och kunde komma upp till en dagsförtjänst på 3-4 kronor. Skrivaren och de som passade brädorna hade daglön. De fick 50 kronor i veckan för 9 timmars arbetsdag. En jordbruksarbetare hade 45 kronor i veckan för 10 timmars arbetsdag. De torvarbetare, som arbetade på ackord, kunde komma upp i en förtjänst på 10 kronor per dag.

Den torkade torvens förvaring

När torven var torr, lagrades den i fem lador, som fanns på mossen. Mellan två rader käglor lade man ut en räls. På rälsen hade man en tippvagn, som man lastade torven i. En tippvagn lastade 800 kg. Vid stora vägen, söder om mossen, byggdes ytterligare en lada, i vilken man förvarade torv till försäljning. Dit byggdes en linbana från mossen. Spår av linbanan syns än i dag i terrängen, liksom man kan finna rester av spår på mossen. De fullastade vagnarna drogs sedan med linbanans hjälp upp till landsvägen, där vagnarna vågdes på en våg. Torven lastades ur och förvarades i ladan.

Idag består mossen av stora fyrkantiga vegetationsklädda torvgravar. Mellan torvgravarna växer tätt med björk.

Torvmaskiner

I början på 1900-talet fanns det i vårt land flera större eller mindre fabriker (smedjor) som tillverkade torvmaskiner. En av de större fabrikerna var Åbjörn Anderssons mekaniska verkstad i Svedala. Det var överingenjören Nils Fredriksson som funderade ut nya och förbättrade gamla torvmaskiner. Åtskilliga är de maskiner som Fredriksson sökt patent på både i Sverige och utomlands.

För att kunna testa sina maskiner arrenderade företaget en mosse öster om Svedala i närheten av Tittente. I en anteckning från 26 maj 1941 (företagets bibliotek) har jag funnit följande ackordlöneuppgifter:

Borttagning av grässvär	2,08 öre pr m ²
Dikesgrävning	kr 0:37 pr kbm.
Flyttning av maskineriet	kr 0:28 pr mtr
Upptagning o. utläggning (brädlängd = 1.350 m/m)	kr 14:65 pr 1000 bräder
Vändning	kr 1:16 pr 1000 bräder
Kupering	kr 2:60 pr 1000 bräder
Timplön	kr 1:06 inkl. index

Bolagets kostnader för torvmossen var 1943 följande:

	Kronor
Utbetalda löner	28735:93
Översyn av torvverk, pumpar och ledningar	2870:25
1 st Hemlighus till torvmossen	77:08
Reparation av maskinen i torvmossen	164:61
1 st tralla med brädflak	77:35

2 st torvbanelinor	494:86
50st Trälattor till torvmossen	60:03
Tak över torven i mossen	2783:30
Hemkörning av torv	2336:25
Diverse förbrukningsartiklar	135:39
Presenninghyra	109:26
1 st Presenning	396:19
Främmande körslor, Nils Olsson	3776:10
Elektrisk energi	1983:22
Ersättning för torvmossen	6346:85
Ersättning för markskada	300:00
Summa:	50646:67

1942 hemtransporterade företaget under tiden 20 mars-8 juli 175640 kg torv. 1943 hemtransporterades under tiden 19 maj 1943-8 mars 1944 1492 060 kg torv. Idag ligger mossen som en grund vegetationsrik vattensamling.

Ett glatt gäng kvinnor som jobbade på mossen i Tittenté 1945.

Torvmarkerna 1990

Vad har då hänt med de torvmarker, som varit utsatta för torvtäkt? En del är uppodlade, andra ligger som impedimentmark, oftast som kärrmark, många mindre torvtäktar är idag små öppna vattensamlingar. Ett område, som efter torvtäkten utvecklat en mycket intressant flora, är Hunnerödsmosse i östra delen av Svedala kommun. Vid torvbrytningen har den underliggande kalkhaltiga marken kommit i dagen, vilket resulterat i att det här finns en mycket variabel vegetation. I de gamla torvgravarna har utvecklats gungflyn av vitmossa. I denna näringsfattiga miljö växer ljung, tranbär, sileshår och rosling. På bankerna mellan torvgravarna växer näringskrävande arter som kärrknipprot, slätterblomma och gentiana. Området är mycket artrikt, och idag pågår förhandlingar för att göra området till naturreservat. Mossen har varit hotad av igenväxning, men Svedala Naturvårdsförening har sedan ett antal år tillbaks bedrivit ett gediget röjningsarbete på mossen, vilket resulterat i att den ljuskrävande floran, som var på väg att dö ut, idag åter ökar i antal, ett exempel på detta är den vackra orkiden kärrknipprot.

Litteratur

Andersson, Helge 1980. Ånga och skogsromantik, sid. 240-251, ur Bara kommun, huvudredaktör Helge Andersson. - Bara kommun.

Emanuelsson, Urban, Bergendorff, Claes, Carlsson, Bengt, Lewan, Nils, Nodell, Olle 1985. Det skånska kulturlandskapet, sid. 31. - Bokförlaget Signum, Lund. ISBN 91-85330-68-X.

Haglund, E. 1912. Redogörelse för torvjordundersökningar inom Malmöhus län sommaren 1911. I Svensk mosskultur-förenings tidskrift 1912, 26 årgången.

Holst, N. O. 1911. Beskrifning till kartbladet Börringe kloster. - Sveriges geologiska undersökning Ser. Aa, N:o 138.

Hubengick, Edvard 1904. Anläggning för torfgasmotordrift vid Skabersjö, ur Teknisk tidskrift, Allmänna afdelningen, t.f. redaktör Nils Kjellberg, 34 årg. nr 46, 12 November 1904, sid. 407-410.

Larsson, Erik 1980. Från kringvandrande »scholemästare» till grundskola, sid. 184-239, ur Bara Kommun, huvudredaktör Helge Andersson. - Bara kommun.

Lönqvist, Niclas Olof 1924. Berättelse om Bara härad 1775, författad av prosten Niclas Olof Lönqvist, med efterskrift och anmärkningar utgiven av Gunnar Carlquist. - Bara härads hembygdsförenings förlag.

Munktell, August 1962. Minnen från år 1888, sid 38-43, ur Minnen och hågkomster från barn- och ungdomstid. - .Gamla boktryckeriet, Svedala.

Mårtensson, Erik 1978. Hundra år i Vemmenhög. Kring industrialismens äldsta historia på Söderslätt, ur Skånska Industriminnen, sid. 43-56, Skånes Hembygdsförbunds årsbok 1978.

Naturvård 10p 1973. Naturvårdsundersökning vid Björkesåkrasjön. - Avd. för ekologisk botanik, Lunds universitet. (Stencil).

Persson, Per-Olof 1982. Tåtorten växer fram, belysning, sid. 438, ur Svedala genom tiderna, 2:a upplagan. - Svedala kommun.

Rasmusson, Olof 1948. Min första tjänst, ur Skåneland nr 6, 1948.

Schiller, Harald 1934. Skåne genom två sekler. Reseskildring från gamla tider samlade och utgivna av Harald Schiller, sid. 120. - A. J. Lindgrens boktryckeri, Falköping.

Styrelsen för Landskrona-Lund-Trälleborgs järnvägsaktiebolag 1925. Lund-Trälleborgs järnväg 1875-1925. - Berlingska boktryckeriet, Lund.

Svensk mosskulturförening 1913. Bränntorffabriker. I Svensk mosskulturförenings tidskrift 1913, 27 årgången.

Winberg, H. L. O., Engström, N., Weibull, M. 1906. Tidskrift för Landtmän, 27:e årg. 1906. - Berlingska boktryckeriet, Lund.

Övrigt: Anteckningar i Svedala-Arbrås bibliotek. Intervju av äldre personer.

I TIDNINGEN FÖR 50 ÅR SEDAN – 1966

Av Kjell Bergman

Povel Ramel fick en långkörare på Svensktoppen med ”Ta av dej skorna”, vilket överraskade många. En annan välkänd artist, från Skåne, som fick något av en nytändning på hitlistorna var Östen Warnebring, också känd som ”Östen med rösten”, ”Sveriges Sammy Davies” eller ”The voice of Skanör”.

Detta var de stora genombrottsåren för ”tonårskultur” och anglo-amerikansk populärmusik. Nancy Sinatras ”These boots are made for walking” hördes dagligen i radio, i likhet med Manfred Manns ”Pretty flamingo” och Chris Andrews ”Yesterday man”. Låtskrivarparen Lennon-McCartney och Jagger-Richards gick till musikhistorien, medan protestsångaren Donovan idag är så gott som helt bortglömd.

På TV blev Allan Edvall ”Carlsson” med hela svenska folket i TV-teaterns uppsättning av August Strindbergs ”Hemsöborna”, en succé som även den överraskade. En annan stor framgång var TV-sändningen av ”En gränslös kväll på Operan” då Harry Belafonte och Martin Luther King, tillsammans med en mängd välkända svenska artister, framträdde till förmån för de amerikanska ”negrernas” frigörelsekamp.

På biograferna spelades lättsamma succéer som ”Sound of Music” med Julie Andrews och ”Åskbollen” med Sean Connery som agent 007. Inom det lite mer seriösa filmutbudet fanns ”Spionen som kom in från kylan” med Richard Burton och, lite försenad på svenska biografer, Sidney Lumets ”Pantlånaren” med Rod Steiger.

Tillväxten inom den svenska ekonomin började avstanna. Expansionstakten avtog inom så gott som hela den svenska industrin. Leveranserna ökade mindre än produktionen. Allt fler började inse att guldåren var förbi. Omvärlden hade nu hämtat sig från Andra Världskriget och konkurrensen hårdnade. Långtidsutredningen för 1966-70 förutspådde lägre tillväxttakt och påtalade behovet av en viss återhållsamhet inom den privata konsumtionen.

Inom inrikespolitiken var det ett ”mellanår”. Ett av de största departementen, kommunikationsdepartementet, leddes sedan november 1965 av kommunikationsminister Olof Palme.

Vietnamkriget blev allt mer uppmärksammat i nyhetsrapporteringen. Det gick inte att se något avgörande på slagfältet eller vid förhandlingsbordet. Den amerikanske försvarsministern McNamara drog slutsatsen att det skulle bli ett långvarigt krig, även om han påstod att USA hade ”upphört att förlora kriget”.

Diplomatiskt rådde ett dödläge mellan Västtyskland och Östtyskland, den förväntade dialogen mellan den östtyske partichefen Walter Ulbricht och den västtyske SPD-ledaren Willy Brandt hade uteblivit helt.

Orosmolnen låg kvar över den afrikanska kontinenten. Den vita minoritetsregeringen i Rhodesia, nuvarande Zimbabwe, vägrade att ge den svarta majoriteten några politiska rättigheter.

Rymdkapplöpningen fortsatte, till synes utan några ekonomiska restriktioner. Det kostsamma Apollo-programmet uttryckte USA:s framtidstro på dess väg in i "rymdåldern".

"Svelanda"

För Svedalas del dominerades nyheterna under det första halvåret av planerna på en ny internationell storflygplats i trakten av Holmeja. Förutom de nya, breda och rätlinjiga vägarna för biltrafiken skulle man nu också planera för framtidens ökade flygtrafik.

I januari bekräftades officiellt planerna på ett storflygfält som skulle ersätta Bulltofta. Detta skulle placeras mellan sjöarna Yddingen och Fjällfotasjön och beräknades vara färdigställt 1973, från byggstarten 1969. Landningsbanorna skulle läggas i nord-sydlig riktning och skulle kräva 1100 hektar. Den första etappen skulle kosta 70 miljoner kronor. Senare utbyggnader var planerade att bland annat innefatta en tvärbana öster om Holmeja.

Planerna förefaller att ha kommit som "en blixtnad från klar himmel", även om det betonades att flygplatsens placering och utformning var preliminär.

I tidningarna etablerades namnet "Svelanda" för de storstilade flygplatsplanerna.

Staten skulle svara för hela driften och underhållet, utan något bidrag från kommunerna. Om den föreslagna placeringen skulle anses vara olämplig så skulle den placeras på en annan plats, inom en radie på 25 kilometer från Malmö centrum.

Det framhölls både av stadsfullmäktiges ordförande, direktör Oscar Stenberg, och de närvarande kommunalråden och chefstjänstemännen vid måndagens presskonferens, att den nya skånska flygplatsen kommer att fylla rollen av en storflygplats för den svensk-danska öresundsregionen.

Diskussionen om storflygfältets belägenhet – och om Sverige över huvud taget skall delta i byggandet av ett sådant – är fortfarande öppen. Saltholm är alltså inte ute ur bilden, även om danskarna för ögonblicket tycks vara mest intresserade av en förläggning till Amagers sydspets.

(Arbetet, januari 1966)

Man diskuterade inte vad det hela skulle innebära för Svedala. De vackra bokskogarna skulle försvinna, hela Holmeja skulle utplånas och den så kallade "bullercigarren" skulle nå fram till Svedala i söder och Klågerup i norr. Bulltoftas flygplatschef, Lars E Arve, framhöll dock att "jetåldern" var i antågande med den andra generationens flygplan

som han kallade ”viskande jet”, med en bullernivå som var betydligt lägre än de tidigare typerna. Arve föreföll att bekymra sig mest över att flygplatspersonalen skulle få längre väg till sin arbetsplats, såvida de inte flyttade till Svedala.

Kan bara kommunikationerna mellan Malmö och Holmeja ordnas tillfredsställande så behöver inte flygplatspersonalen nödvändigt flytta ut. Många kan bli kvar i staden och arbeta i Holmeja, fortsätter flygplatschefen. Området där ute tycks vara tilltaget så pass att man har något att växa i. (Arbetet, januari 1966)

Svedalas kommunalkamrer, Åke Hellstrand, kunde emellertid meddela, sedan en del förfrågningar om markförvärv gjorts, att kommunen tyvärr inte hade någon mark till salu.

”Här skall stridas!”

Byn Holmeja, med cirka 200 invånare, skulle försvinna. Endast namnet skulle finnas kvar, men som ett namn på ett flygfält. En storm av protester blåste upp och smeden Annun Jakobsson talade för vad alla byborna kände. Omedelbart efter offentliggörandet av flygplatsbygget besökte tidningarna Holmeja och möttes av vad som beskrevs som ett raseri.

Vi har inte fått så mycket som en vink om vad som var på gång. Det vi vet har vi läst i tidningarna. Man borde väl åtminstone ha förvarnat oss. (Expressen, januari 1966)

Idyllen
Holmeja var
planerad att
jämnas med
marken.

Den första februari anordnades ett informationsmöte i Centralskolans aula, i samband med kommunalfullmäktiges sammanträde, till vilket även inbjudits representanter för luftfartsstyrelsen, länsstyrelsen och Malmö stad.

Ett par hundra svedalabor hade infunnit sig. Kommunalfullmäktiges ordförande Otto Sigvard Persson framhöll inledningsvis att den nya flygplatsen var av stor vikt för samhället ”även om meningarna kan vara delade”. Överingenjör Jan Wessel från luftfartsstyrelsen hade inte mer att anföra än det som tidigare hade ventilerats i pressen.

**Vad befolkningen och markägare i detta område mest oppone-
rade sig emot är den skövling av en stor del av de vackra
Bökebergsskogarna som blir nödvändig med huvudstartbanans
tänkta placering. Här utlovade hr Wessel nya undersökningar
längre norr och österut för att om möjligt skona skogen.
Något löfte kunde han emellertid inte ge härom.**

(Sydsvenska Dagbladet Snällposten, februari 1966)

I den följande diskussionen var församlingen inte endast uppbragt över skövlingen av bokskenen, man uttryckte också sin rädsla för det buller som skulle följa med ett storflygfälts placering endast några kilometer från Svedalas tätbebyggelse. Överingenjör Wessel kunde därvid inte utlova några garantier, men framhöll att all världens flygplansfabriker arbetade intensivt med att få fram en mera tystgående flygplanstyp och att flygplansteknikerna kanske hade löst detta väsentliga problem när flygplatsen stod färdig 1973.

Debatten skruvades upp på tidningarnas insändarsidor. En ”Holmeja Airport-vän” ansåg att den planerade flygplatsen skulle få ”ett utomordentligt gott, naturligt bullerskydd” av den omkringliggande skogen och att påståendet av de tusentals stadsbor som strövade i skogarna var betydligt överdrivet. Insändaren påstod vidare att skogarna var så myggrika att det knappast gick att vistas där.

En uppbragt ”Svedalabo” ansåg att man skulle samarbeta med danskarna för en gemensam storflygplats på Saltholm som ”ligger och väntar” i Öresund.

**I samband med denna flygplats måste också bro- eller hellre
tunnelfrågan lösas. Det blir dyrare med tunnel än med bro,
men vad praktiskt.**

(Sydsvenska Dagbladet Snällposten, februari 1966)

Markägaren Otto Thott uttalade sig också och sammanfattade flygplansplanerna med ”Fruktansvärt!” Direktör Nils Kullberg, som drev Yddinge industrier nära Holmeja, var också negativ inställd. Svedalas kommunalkamrer Åke Hellstrand intog också en ”negativ hållning” och ansåg ”rent personligen” att man skulle skövla alldeles för mycket vacker skog och att svedalaborna skulle få det oljud som malmöborna skulle slippa.

Otto Thott

Bökeberg har i snart hundra år varit inte bara stadsbornas utan även Svedalas ströv- och fritidsterräng utan jämförelse, och det blir inte roligt att se den fördärvad

(Sydsvenska Dagbladet Snällposten, januari 1966)

Hellstrand fick svar från Oscar Stenberg, stadsfull-mäktiges ordförande i Malmö.

I gengäld hälsar vi landsbygdens befolkning välkommen hit för att t.ex. ströva i vår fina Pildammspark. Det är väl ett rätt så kristligt byte

(Sydsvenska Dagbladet Snällposten, januari 1966)

Fåglar och andra ”problem”

I maj, när den nyutslagna bokskogen stod i sin skiraste grönska, gjorde Sydsvenska Dagbladets reporter en vandring mellan Yddingen och Fjällfotasjön i sällskap med Börje Nilsson, jägare på Skabersjö.

Nog vore det väl synd..., säger han och gör en svepande gest över härligheten. Meningen kräver ingen avslutning. Kalhuggning, betongbanor och jetbuller här framstår som helt otänkbart för honom, liksom det gör för de tusentals besökare, som finner stort behag i att lustvandra i de nylödade bokarnas hägn.

(Sydsvenska Dagbladet Snällposten, maj 1966)

Börje Nilsson framhöll vidare att området var ett av de främsta tillhållen i Skåne för kron- och dovhjort, för att inte tala om det intensiva fågellivet. När staten, landstinget och Malmö stad gjorde upp om flygplatsens placering räknade man inte med flyttfåglarna och den fara för flygtrafiken som dessa innebär. Man hade dessutom inte räknat med ”vindfallsrisken” som uppstår då man hugger upp breda gator i en större skog, med följd att många träd kommer att fällas vid en storm.

Även professionella och ideellt engagerade naturvårdare påpekade de stora farorna för fågellivet, framför allt de stora flyttfågelsträcken under vår och höst, och den unika florans och faunans vetenskapliga betydelse. Kanske hade tidningsreportaget i juli om ett par storkar på besök i Bökeberg inte uppmärksammat om det inte hade varit för flygplatsplanerna.

En av de första att protestera i januari var filosofie doktorn Ingemar Ingers i Lund, ombud för Bara härads naturskyddsförening. Allt fler stämde in i hans kritik under de följande månaderna, till vad som kunde kallas en ”folkstorm”.

Vad vi nu i efterhand kan se är ett begynnande miljömedvetande i folkopinionen och en allt tydligare reaktion mot den nästan fartblinda framtidstro som hade rätt under det stora ekonomiska uppsvinget under de 20 åren efter krigsslutet. Politiker och tjänstemän kunde inte längre räkna med något självklart folkligt stöd för alla storstilade planer som ofta inte tog några hänsyn till natur- och kulturvärden.

Byggandet

Svedala expanderade med inflyttningen. Industrierna ropade efter fler bostäder för sin personal, så även servicenäringarna. Det hade dock blivit ett mera ”skärpt” läge i Svedala, likt landet i övrigt, mycket beroende på ”penningläget”.

Trots detta kunde Svedala HSB:s ordförande Tage Andreasson i mars meddela att HSB i början av maj skulle påbörja byggandet av de tre första trevåningshusen av fem på området väster om Bökebergsgatan, norr om Hantverkaregatan, med underjordiskt garage. Detta skulle bli årets enda större nybyggnation, om inte någon extravot kunde komma till stånd.

Men jag tror nog att om vi kan ordna fler pengar, skall vi kunna ta itu även med de båda resterande nybyggena under innevarande år. Det är inte så mycket på grund av den arbetskraftreglerande kvottilldelningen, fast mera på pengafrågan för tillfället hänger, när man skall bygga. (Skånska Dagbladet, mars 1966)

Med den åtstramade penningmarknaden såg expansionstakten ut att ha avstannat, men man hade hopp om fler bostäder 1967. 50 tunnland av lantbrukaren Hugo Perssons mark var under expropriering för bostadsbyggandet, på området mellan ”gamla” Malmövägen och nuvarande Hyltarpsvägen.

Näst i tur för HSB:s byggande stod Klockaregården där man underhandlade med kommunen om att få bygga ett 60-tal villor, varav en del med bostadsrätt.

Även om den knappast kunde kallas byggnad i egentlig bemärkelse så invigdes, inför vintersportlovet, en plashall på grusplanen öster om Röda skolan, som en välkommen lösning på Grundskolans ”gymnastiksalsproblem”. På 20 minuter blåstes tältet upp ”i hela sin prakt”.

Brottslighet och busliv.

Den mordbrännare som föregående år hade satt skräck i aggarpsborna fick i januari sin dom. Han dömdes av rådhusrätten till fyra års fängelse, efter att ha erkänt fem mordbränder i Aggarp, den första 1961 och de fyra övriga under 1965. Han hade genomgått en stor sinnesundersökning, ”utan att ha befunnits vara sinnessjuk”, men var starkt alkoholiserad.

Andersson är född i Svedalatrakten och har bott där under hela sitt liv. Han har varit en typisk s k hoppjerka, har inte kunnat rota sig på en arbetsplats.

(Trelleborgs Allehanda, januari 1966)

Den övriga brottsligheten var sällsynt och inte livshotande. Ett par unga checkbedragare på turné misslyckades med att dupera Sparbanken i Svedala, efter att samma dag ha lyckats med sina bedrägerier i Anderslöv, Skivarp och Ystad. De lyckades komma undan med en rivstart. Efterlysning utgick.

I slutet av mars greps tre inbrottstjuvar på bar gärning när de sent på natten försökte forcera kassaskåpet i Konsumaffären i Sjödiken. Efter ett telefonmeddelande ryckte svedalapolisen ut och trampade nästan på de tre männen som låg och tryckte på golvet inne i lokalen utan att ha lyckats få upp kassaskåpet. De överlämnades till kriminalpolisen i Malmö.

De egentliga brottslingarna var ”utombys”.

Förutom lite ungdomligt bus eller hyss kunde kommunalnämndens utredning om ungdomsfrågor i Svedala konstatera att köpingen var befriad från det som i dagligt tal kallades ”ungdomsproblem” och uttryckte sin glädje över att ungdomarna slussades in i föreningslivet. Av den anledningen ansågs det angeläget att föreningarna fick stöd av samhället, men inte att man kunde ge ett stöd av sådan omfattning att föreningarna kunde befrias från ekonomiska problem. Man borde ta ställning från fall till fall.

Lokalproblemen framstod dock som ”alarmerande”.

Fritidsproblemen kom mer och mer i blickpunkten för att motverka sysslolöshet hos ungdomen, med ”ungdomsproblem” som en följdverkan. Man diskuterade en ny idrottsplats, en konstfrusen isbana och ett friluftsbad, där den allmänna opinionen föreföll att ha ett friluftsbad högst på önskelistan, enligt Sydsvenska Dagbladets egen rundfrågning.

De nya, stora vägarna, med nya genomfarter, runt Svedala ställde krav på åtlydnaden av trafikreglerna. De utträtade och breddade vägarna skulle öka sikten, men frestade samtidigt till högre hastigheter.

Korsningen Bökebergsgatan-Malmövägen (nuvarande Hyltarpsvägen) hade redan krävt liv. Sikten var helt fri och vid mörker och dimma var vägen dessutom upplyst av strålkastare. För fotgängare, cyklister och mopedister fanns en tunnel under vägen. Problemet var att ingen använde sig av denna.

Vid den andra korsningen, Malmö-Ystad-Lund-Trelleborg fanns ingen belysning och ett par år tidigare hade två ungdomar omkommit i mörkret (korsningen hade då ännu inte blivit ombyggd till en rondell). Man ansåg inte att problemen berodde på trafikanterna, utan kunde istället åtgärdas rent trafiktekniskt. Svedala var för övrigt en lugn liten ort.

Även här hade kommissarie Herlin en del att säga. - "(Polis)stationen i Svedala är inte bemannad hela dygnet och på vardagarna efter kl. 19.00 och lördag efter kl. 12.00 får allmänheten vända sig direkt till Malmö. Söndagar är stationen stängd, men vi har en patrullerande bil igång från 10.00 till kl. 18.00."

(Skånska Dagbladet, november 1966)

I detta hus inrymdes Svedalas polisstation

Den vidgade köpingen

Vid årsskiftet 1966-67 skulle så slutligen Börringe införlivas med Svedala kommun. Inför detta hade val i nämnder och styrelser förrättats. Kommunalordförande blev fortsatt Stig Hardborn. Kommunalnämnden i övrigt bestod av Tage Andreasson, Erik Hansson, Per-Axel Andersson, Anton Svensson (Börringe), Einar Mattsson (vice ordf.), Bertil Hansson (Hyltarp) och Arne Bern. Suppleanter var Arne Jönsson, Algot Andersson, Elsa Åkesson, Kjell Karlsson, Kjell Fyhr (Börringe), Nils Månsson, Knut E. Magnusson och Nils-Åke Berglund.

Tiderna förändrades, men inte mansdominansen. Av alla de uppräknade fanns endast en kvinna.

FRÅN ARKIVET

Av Mats Olsson

I år presenterar jag bilder från Börtingekloster. Dessa bilder ropade jag in på en auktion i helsingborgstrakten. En låda full med bilder från släkten Beck-Friis. Det fantastiska med dessa är att på baksidan på de allra flesta är det antecknat vad eller vem som finns på bilden. Av dessa anteckningar framgår det att de tillhört Lave Malcom Beck-Friis, son till Corfitz Christian Beck-Friis och hans hustru Ebba Maria Albertina Reenstjärna, på Fiholms gods vid Mälaren.

Corfitz Christian Beck-Friis far Corfitz Agustin Beck-Friis var Greve för fideikommisset som omfattades av Börtingeklosters och Fiholms ägor. Efter faderns död 1897 ärvde Corfitz Christian, som äldste son, fideikommissrätten och blev greve på Börtingekloster. År 1909 såldes Fiholm och Börtingekloster blev släkten Beck-Friis huvudsäte.

Sonen Lave Malcom Beck-Friis blev sjöofficer och kommendör med många höga befattningar och dog 1958 i Stockholm.

Att bilderna kom att säljas på auktion i helsingborgstrakten beror troligtvis på att de fanns på Börtingekloster när det mesta av dess inventarier såldes på auktion någon gång på 1960-talet. Någon från helsingborgstrakten köpte troligen en större post där bilderna ingick och sålde dem senare i mindre poster på auktionsfirman. Det såldes fler lådor senare på auktionsfirman, men de blev för dyra för min plånbok.

På bilden står skrivet:
"Fiholm Östra flygeln från
gården 1863".
Alltså ett mycket tidigt foto.

Fiholms slott i närheten av Mälaren i Sörmlands län. Joakim Beck-Friis (1722-1797) köpte egendomen 1784 och fick 1791 beviljat av Kung Gustav III att instifta Fiholm och Börtingeklosters egendomar som sitt eget grevskap. Det enda grevskapet i Sverige. Inte undra på att Greven då som tack bytte namn på Börtinge socken till Gustavs socken.

På bilden är det skrivet:

"Fiholm (Jäder) 1890-talet.
Förmaket (+Salong och matsal)
Pappa och Mamma"
L.B-F

Jag drar slutsatsen att "Pappa och mamma" är Lave Malcom Beck-Friis föräldrar Corfitz Christian Beck-Friis (1853-1911) och hans hustru Ebba Maria Albertina, född Reenstjärna (1859-1948), som sitter i förmaket på Fiholm bara några år före de flyttade till Börringekloster.

Ovan:

Böringe Kloster sett från järnvägen Malmö-Ystad just där den går över sundet mellan Klosterviken och Böringesjön. Det är troligen godsets fiskare som står vid sin båt. På den tiden var Klosterviken en stor öppen sjö. Idag är den halvt igenväxt.

Uppe till vänster:

Böringe Kloster i vinterskrud, foto från 1901.

Nere till vänster:

Utsikt över Klosterviken från 1898. Snett till höger över sjön syns fiskartorpet. Ett rykande tåg kommer på järnvägen på andra sidan sjön, på himmelen flyger det fåglar och rådjuren står neråt sjön, iakttagen av en hund. Vid en skärskådning ser man dock allt detta är dritrat. Kanske av den konstnärligt begåvade Christina Augustina Beck-Friis, kallad Fröken Stina (1865-1957).

Kontoret 1898

Salongen 1898, över soffan hänger en tavla över Fiholm slott

Greve Corfitz Augustin Beck-Friis, hustrun Christina samt döttrarna Anna och Stina i Salongen c:a 1890

Familjen samlad framför den öppna spisen julen 1892

Kanske var det här man satt och planerade kommande jakter

Här poserar jägarna efter en lyckad jakt. Fr.v. Sigvard Olof Beck-Friis, Johan Fogelberg d.ä. (anställd jägare), Ola Fogelberg (anställd jägare) och Lave Robert Beck-Friis. Foto från början av 1890-talet.

Greve Corfitz Augustin inspekterar rapströskning. En kanske inte så vanlig gröda vid förra sekelskiftets Sverige. Obs, mannen till vänster röker långpipa.

På promenad, greven tar tillfället i akt och inspekterar halmstackarna. Från vänster: Fröken Anna Hamilton, Greve Corfitz Augustin Beck-Friis, Grevinnan Christina Beck-Friis och Friherrinnan Sophie Bonde.

På Norra Lindved bodde Christina Beck-Friis efter Greve Corfitz Augustins död 1897. Även den ogifta dottern fröken Stina, Christina Augustina, bodde här tills hon dog 1954.

Christina firar sin 80-årsdag på Norra Lindved 1929. Hon sitter som nr. två från höger. Gästerna är idel adel. En fullständig namnlista med placering finns på baksidan av fotot.

Christinehall Helsingborg 1880.

I norra utkanten av Helsingborg köpte Corfitz Beck-Friis mark på 1860-talet och byggde ett landeri. Ett landeri var en gård som utnyttjades endast sommartid med möjlighet att hålla hästar. Greve Corfitz döpte, som då var vanligt, landeriet efter sin hustru. Idag är Christinehall en stadsdel av Helsingborg.

Enligt anteckning på baksidan av fotot är det på främre raden f.v: Stående på stolen Carl Gotthard, Sophie Bonde med Stina och Elsa Bonde på knäet, Anna Beck-Friis, Lovise Hamilton med Raoul d.y. på knäet, Ebba Beck-Friis med Anna Beck-Friis på knäet, Eva (stående), Augustin, Jacob och Stina.

Bakre raden fr.v.: Carl Bonde, Lave, Raoul med Anna i famnen, Corfitz, Jochum, Mamma Stina, Sigvard och Pappa Corfitz.

Nedanstående personer eller institutioner har bidragit med bilder eller illustrationer i denna bok. I många fall äger de också copyrighten till bilden eller motsvarande och har medgivit publicering av densamma. I några fall har vi försökt att hitta ägaren till copyrighten men misslyckats. Skulle någon ha krav på oss i efterhand angående detta ber vi vederbörande kontakta oss.

Svedala Kommuns bildarkiv
Föreningen Svedala-Barabygdens bildarkiv
Folkklivsarkivet i Lund
Tidningarnas Telegrambyrå Bild
Sture Falheds donation

Gunilla Dahlberg
Zunino Ignestam Studio
Ingrid Johansson
Torsten Lindell
Allan Malm
Mats Olsson
Thomas Rasmusson
Thomas Rosvall
Bo Sahlée
Carl-Göran Sjöstedt
Lena Sperling
Elisabeth Åberg